

İSLÂM VE TÜRK BORÇLAR HUKUKUNDA İBRA

*Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AKMAN**

ÖZET:

Kişiler arasında hukukî anlamda kurulan borç ilişkilerinin çeşitli şekillerde sona ereceği de hukuk düzenlerinin öngördüğü hususlardandır. Borcun en doğal sona erme şekli ifa olmakla birlikte, kişiler arası hukukî ilişkilerde sözleşmelerin faklı sebeplerle sona ermeleri de pek tabii mümkün olup, bu anlamda ifa dışında borcu sona erdiren hâllerden birisi de ibra olmaktadır.

İbra sözleşmesi, alacaklının, alacağını tamamen veya kısmen elde etmeden bundan vazgeçerek borçluyu borcundan kurtarma iradesini ortaya koyması ve borçlunun da bunu kabul etmesi veya en azından ret etmemesi üzerine meydana gelmektedir. Bu anlayışın doğal sonucu borcun sona ermesinde sadece tek tarafın iradesinin yeterli olmayacağıdır. Hukukî nitelik yönünden “*tasarruflî*” işlem niteliğinde olduğu için tarafların sahip olması gereken ehliyeti de ilgilendiren ve özellikle alacaklının fiil

* N. Erbakan Üniv. Hukuk Fak. Dr. Öğretim Üyesi. (aakman@konya.edu.tr)
Makale Geliş Tarihi: 3 Nisan 2018
Makale Kabul Tarihi: 29 Ağustos 2018

ehliyeti ile birlikte tasarruf yetkisine de sahip olmasının arandığı bir sözleşmedir.

İbra ile alakalı olarak belirttiğimiz bu hususlar genel olarak İslâm Hukukunda ve Roma Hukukundan başlayarak günümüz modern hukuk sistemleri ve Türk borçlar hukukunda müşterek addedilebilir.

İslâm Hukukunda ibra konusu olan alacak/borç ve hakların ıskât (alacaklı tarafından düşürülebilen) niteliğini haiz olması öne çıkmıştır. Tarafların iradelerini ortaya koydukları ifade biçimlerinin hukukî işlemin kurulması ve sonuçları üzerinde etkisi bulunmaktadır. Hakkın ve borcun geri dönülmez bir şekilde sözleşmenin yapılmasıyla birlikte düşürülmesini sağlayan bir hukukî işlem olan ibrada, mülkiyetin intikalini sağlayan (temlik) ve hakkı düşüren (ıskât) vasıflardan hangisinin ön plânda olduğu hususunda farklı görüşler vardır. Bunun sonucuna göre ibra sözleşmesinde kabul gerekliliği, bunun açık veya zımnî olması ile tek/iki taraflılık problemleri çözülmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Borç, Borcun Sona Ermesi, İbra, Kabul, Red, Tek/İki Taraflı Sözleşme.

RELEASE AGREEMENT IN ISLAMIC AND TURKISH OBLIGATIONS LAW

ABSTRACT:

It is foreseen by legal orders that an obligatio will diversely end. Besides, discharging is the most natural type of ending of a debt, it is possible that contracts can diversely end in interpersonal legal relationships. Among them, another legal reason that end a debt is release form.

Release agreement takes place while before creditor wholly or in part collects his/her debts creditor gives up his/her debt and reveals his/her will about quittance, debtor agrees or at least doesn't deny this. Natural result of this understanding is that a party's will doesn't suffice in ending a debt. Releasing is a disposition procedure and an agreement that competency of parties and especially creditor's power of disposition as well as capacity to act are sought.

These issues, which we have mentioned above as related to release agreement, generally can be regarded jointly in İslâmic Law and Roman Law, and in contemporary modern legal systems and Turkish Obligations Law.

Depts, credits and rights' extinctive quality (can be annulled by creditor) comes to the forefront about releasing in İslâmic Law. Explanandum that reveal the will of the parties has an effect upon setting up and results of legal transaction. As soon as a release agreement is executed, the right and the debt irrevocably annul. There are different view about which one is the front-end features of releasing: the transfer of ownership (disposition) or forfeiture of right (annulling). As a result, it is tried to solve the necessity of acceptance, openness or implicit of this, and bilateral/one-sided contract issues.

Key Words: Debt, Ending a Dept, Release, Acceptance, Disapprove, One-Sided/Bilateral Contract.

I. GİRİŞ

Borçlar hukukunun toplumda kişiler arası borç ilişkilerini düzenleyen bir özel hukuk alanı olmak itibariyle dikkat kesildiği en önemli alan borç ilişkileridir. Borç yahut borç ilişkisi alacaklı ve borçlu taraflar arasında meydana gelen, borçlunun alacaklıya karşı bir edimde bulunma yükümlülüğünü ortaya koyan hukukî yükümlülük veya ilişkidir. Taraflar arasında kurulan bu işlemde tek bir alacak ve borcu içeren hukukî ilişkiye borç veya dar anlamda borç ilişkisi adı verilmektedir. Gerçekte borç ilişkisi borca oranla daha kapsamlı olup, alacaklı ve borçlu arasındaki mevcut hukukî ilişkiler bütünüdür.¹ İslâm Borçlar Hukuku bakımından sözleşme veya haksız fiilden kaynaklanan bir sebeple borçlunun zimmetinde sabit olan bir hak veya yükümlülük² olarak tanımlanan borç, alacaklının istemekle haklı olduğu, borçlunun da yerine getirmeye mecbur olduğu yükümlülükleri ifade eder. Zimmet insanı borçlanmaya ehil kılan takdiri bir vasıftır.³

Borcun doğal sona erme hâli borcun ifası ve ödenmesidir. Borcun bütün unsurlarıyla beraber ifa edilmesi gerekir. Bunun dışında borcu sona erdiren diğer sebeplerden bir tanesi de ibradır.⁴ Kavram olarak borçtan

¹ Eren, Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 22. Baskı, Ankara 2017, s.21-22; Feyzioğlu, F. Necmeddin, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 2. Bası, İstanbul 1976, I, 15-16; Hatemi, H./Gökyayla, E., Borçlar Hukuku Genel Bölüm, 3. Bası, İstanbul 2015, s.6, 8, 311.

² İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdi'l-Aziz, Reddü'l-Muhtâr Ala'd-Dürri'l-Muhtâr, Beyrut 1412/1992, Reddü'l-Muhtâr, V, 152.

³ Karaman, Hayrettin, Mukayeseli İslâm Hukuku, İz Yay., 9. Baskı, İstanbul 2016, II, 25,253; İbn Nüceym, el-Eşbâh ve'n-Nezâir, I. Baskı, Beyrut 1419/1999, s.308; Ali el-Hafif, ed-Damân fi'l-Fıkhi'l-İslâmi, Mısır 1973, II, 7; Ali el-Hafif, Ahkâmu'l-Muâmelâti's-Şer'iyye, Kahire 1429/2008, s.258.

⁴ Eren, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, s.1330; Bâbertî, Muhammed b. Muhammed b. Mahmud Ekmelüddin Ebu Abdillâh el-İnâyetü Şerhu'l-Hidâye, Dârü'l-Fikr, yy. ty., VII, 282;

kurtulma anlamına gelen ibra ile borçlu borçtan kurtulur. Borç ibra sözleşmesi ile düştüğü ve sona erdiğinde, “*ıskât olunan (düşen) geri dönmeyiz*” kuralı⁵ gereğince tekrar ortaya çıkmaz.⁶ Bunlar dışında tecdit (yenileme), takas, alacaklı ve borçlu sıfatının birleşmesi, ifa imkânsızlığı gibi dar anlamda borcu sona erdiren diğer hâller de söz konusudur. Zamanaşımı gerçekte borcu sona erdiren bir sebep olmamakla birlikte, borçlunun sahip olduğu zamanaşımı def’ini ileri sürerek alacaklının davasının reddini sağlayan bir etkiyi haizdir.⁷

İbrada alacaklının irade beyanı ile borçlu ile aralarındaki mevcut bir borcu ortadan kaldırması söz konusudur. Bu irade beyanının ibra sözleşmesinin ilk adımı olan ibraya îcap şeklinde anlamak gerekir. Alacaklı bu ibrasını ya borçtan bir kısmını elde ederek yapar veya borçlusunu borcun tamamından veya bir kısmından doğrudan ibra ederek yapar.

Muhammed Kadri Paşa, Mürşidü’l-Hayran ila Ma’rifeti Ahvali’l-İnsan, 2. Baskı, Bulak 1308/1891, md.742.

⁵ el-Hâdimî, Ebu Saîd Muhammed, Mecâmiu’l-Hakâyık, İstanbul 1308/1890, s.45,47; Mecelle, md.51.

⁶ Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî ed-Dımaşkî, ed-Dürrü’l-Muhtâr Şerhu Tenviri’l-Ebsar ve Cami’i’l- Bihâr, Abdülmunim Halil İbrahim, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1423/2002, s.563; İbn Nuceym, Eşbâh, s.324; Hamevî, Ahmed b. Muhammed (v.1098/1687), Ğamzu Uyûni’l-Besâir, c.I-IV, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, yy. 1405/1985, III, 363; İbnü’l-Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdülvâhid, Fethu’l-Kadîr, Dârü’l-Fikr, yy. ty., VIII, 431; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, II, 520; Mecelle, md.1562, 51, krş md.1558 (Sulh); Yıldırım, Mustafa, Mecelle’nin Külli Kaideleri, İzmir 2001, s.126; Ali Haydar, Düreru’l-Hukkam Şerhu Mecelleti’l-Ahkam, 3. Baskı, c.I-IV, İstanbul 1330, I, 117-118; IV, 75 vd.; Zerka, M. Ahmed, el-Medhalü’l-Fıkhî’l-Âmm ile’l-Hukûki’l-Medeniyyeti fi’l-Bilâdi’s-Suriye, 3. Baskı, Dımaşk 1371/1952, I, 307; Zuhaylî, Vehbe, el-Fıkhü’l-İslâmi ve Edilletühü, Dârü’l-Fikr, 3. Baskı, Dımaşk 1409/1984, V, 327; el-Mevsuatü’l-Fıkhîyye, I, 168.

⁷ Eren, Borçlar Genel, s.1293, 1311; Mahmasânî, Subhi, en-Nazariyyetü’l-Âmme li’l-Mücebât ve’l-Ukûd, 3. Baskı, Beyrut 1983, II, 541 vd.

Bir kimsenin rızası ile alacak ve hakkından tamamen veya kısmen, borçlunun borcu olmadığı belirterek vazgeçmesi, ona iyilik anlamındadır. Kur'anı-ı Kerim bu tür bir davranışı övmüştür. Bir ayette “Allah adaleti, ihsanı...emreder.”⁸ Başka bir ayette, “...eğer eli dar ise genişlemesine kadar beklemelidir; bununla beraber –eğer bilerseniz- karşılıksız vazgeçmeniz sizin için daha hayırlıdır.”⁹ Bu ayetlerde kişiler ve topluma yönelik yükümlülüklerin yerine getirilmesi emri ile hakların edinilmesi ve alacakların tahsilinde kolaylık ve genişlik sağlama emir ve tavsiyesi görülmektedir.¹⁰

İbranın Hz. Peygamber'den (s.a.v) bu tarafa toplum hayatında borçlar hukuku bağlamında uygulaması da söz konusudur. Hz. Peygamber (s.a.v) alacaklıların borçlulara karşı daha anlayışlı olmalarını ve bir kısım alacaklılarından vazgeçmelerini tavsiye etmiştir.¹¹ Yine Buhârî'de yer alan bir hadis'te: “Ka'b ibn Mâlik el-Ensâri, Abdullah ibn Ebî Hadred el-Eslemî'deki alacağını, Rasulullah zamanında, Mescitte (hasmının yakasına yapışıp) borcunu İstemesi üzerine, her ikisinin sesleri evinde olan Rasulullah işitecek derecede yükseldi. Rasulullah onlara doğru çıkıp, hücresinin perdesini açtı ve;

- “Ya Ka'b ibn Mâlik “ diye nida etti. Ka'b :

- “Buyur yâ Rasulallâh deyince,

⁸ Nahl, 16/90.

⁹ Bakara, 2/280.

¹⁰ Bkz. İbnü'l-Arabî, Ebu Bekir Muhammed b. Abdillâh, Ahkâmü'l-Kur'an, Thk. Ali Muhammed el-Buhârî, 3. Baskı (Yeni Baskı), Beyrut 1392/1972, Ahkâmü'l-Kur'an, I, 246; III, 1172,1173; Yazır, Elmalılı M. Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul ty., II, 255; Ebu Zehra, M., İslâm Hukuku Metodolojisi, Çev. Abdülkadir Şener, Ankara 1984, s. 85, 32, 318.

¹¹ Bkz. Buhârî, Sulh, 13.

Hz, Peygamber (s.a.v) eliyle işaret vererek: “Yarisını indir (yani alacağından yarisını bağışla)” buyurdu. Ka’b da hemen: “Bağışladım ya Rasulallah“ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v), Abdullah ibn Ebî Hadret el-Eslemî’ye hitaben:

-“Şimdi kalk da (kalan) borcunu öde.” buyurdu.”¹²

Mezheplerde de ibra caiz görülmüş, detaylarını ilerleyen bölümlerde ele alacağımız gibi, Hanefilerde ıskât (düşürme) yoluyla ibra anlayışı, diğer fukahanın çoğunluğunda hibe (bağışlama) anlayışı, ibra nazariyesine temel teşkil etmiştir.¹³

Çalışmamız, esasen İslâm hukukunda ibra müessesesini merkeze alarak, konunun elverdiği ve mukayeseye elverişli olduğu ölçüde öncelikle Türk borçlar hukukunun ve zaman zaman geniş bir çerçeveden de olsa diğer hukuk sistemleri ile konunun mukayeseli olarak incelenmesini hedeflemektedir. Özetle konu İslâm borçlar hukukunun merkezde olduğu ve fakat Türk borçlar hukuku genel sistematığının de mukayese açısından çalışmanın dış plânında belirleyici olduğu mikro bir mukayese teşkil etmektedir. Bugün İslâm hukuku, tarihsel süreç içerisinde sorunların çözümüne ilişkin farklı ekollerin, mezheplerin yaklaşımlarının mevcut olduğu izaha muhtaç değildir. Sünnî gelenek içerisinde hâkim bir konum ittihaz etmiş bulunan Hanefî mezhebi konunun değerlendirilişinde öncelikle dikkate alınmış, bununla birlikte sünnî geleneğe ait diğer mezheple-

¹² Buhârî, Sulh, 14; el-Hatîb eş-Şirbînî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed, Muğni'l-Muhtâc İla Ma'rifeti Meani Elfazî'l- Minhac, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, I. Baskı, c.I-VI, yy.1415/1994, III, 164.

¹³ Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, II, 516; Ali Haydar, el-Mecmûatü'l-Cedîde fi'l-Kitâbi'l-Erbaa (Kitabü'l-İstiksâ fi Mesâili'l-İbrâ, s.1-44), Hukuk Matbaası, Dersââdet 1332, md.33.

rin görüşlerine de yeri geldikçe temas edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu mezheplerin görüşlerinin ortaya konmasında ise, bu mezheplere ait klasik eserler dikkate alınmıştır.

İbra müessesesi klasik İslâm hukuku kitaplarında genellikle kefalet, havale, vesayet, ikrar, dava, ıskât, ölüm hastalığı, mehir ve nafaka ve bazı ceza hukukunu ilgilendiren konularla ilişkili olmak üzere ele alınmış, sulh ve hibe sözleşmeleri ise ibraya daha çok yer verilen ve ilişki kurulan bölümler olmuştur. Sınırlı sayıdaki bazı eserlerde ibranın müstakil bahis olarak diğer bazı alt konularla ilişkili olarak ele alındığını görüyoruz. Bu arada ibn Âbidîn ve ibn Nüceym'in ibra konularına doğrudan temas eden risaleleri kayda değerdir.

Batı hukuku ile mukayeseli son dönem yerli ve diğer İslâm dünyasından müellifler tarafından yazılan eserler, karşılaştırmalar ile yöntem ve metodoloji konularında faydalı olmuş, Mecelle'de sulh ve ibra bölümü özellikle başta olmak üzere, resmi olarak yürürlüğe girmese de Kadri Paşa'nın "*Mürşidü'l-Hayran*" adlı eseri de modern hukuk tarzında konuyla ilgili kanunlaştırılma çalışmaları hakkında fikir vermiştir. Özellikle Mecelle, yürürlüğe de girmiş bir kanun olarak, Sulh ve İbraya 12. Kitabında müstakil yer açmıştır. 1926 tarihinde yürürlüğe giren Borçlar Kanununda ibranın yer almadığını da göz ardı etmeyerek, Sulh ve İbraya dair 12. Kitabın irade-i seniyyeye kavuştuğu 1291/1874 tarihinden Medeni Kanunun kabulüne kadar ibraya dair yürürlükte olan hükümlerin Osmanlı hukukuna ait olduğunu söyleyebiliriz. Yine Mecelle şarihlerinden Ali Haydar Efendi'nin Mecelle'nin ilgili bölümlerinin şerhleri ile yine kendisinin Mecelle'ye tekmile olarak yazmış olduğu dört kitaptan müteşekkil "*el-Mecmûatü'l-Cedîde*" isimli eserindeki "*el-İstiksâ*" adlı ibra ile alakalı

müstakil kitabı konunun Mecelle hükümleri ile birlikte anlaşılmasına yardımcı olmuştur.

Yeni dönem itibariyle Ali Himmet Berki'nin "Sulh ve İbra" ve Şakir Berki'nin "*Borçların Sukûtu*" adlı makaleleri eski ile yenin karşılaştırmalı olarak anlaşılmasını sağlaması bakımından faydalanılmış çalışmalardır.

Borçlar Hukuku karşılaştırmaları konusunda çeşitli yüksek lisans ve doktora çalışmaları ile monografik eserler ve yine genel borçlar hukuku alanında yazılmış kitaplar başlıca başvuru kaynağı olmuştur. Türk Borçlar Hukuku bakımından önemli bir özellik de, 1926 tarihinde yürürlüğe giren 818 sayılı önceki Borçlar Kanununda konunun düzenlenmemiş olmasına rağmen, 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6098 sayılı yeni Türk Borçlar Kanununda yine kaynak İsviçre Borçlar Kanunu 115. madde esas alınarak İbra hükümlerine yer verilmiş olmasıdır. Önceki dönem uygulamadan kaynaklanan bazı tartışmalara ilgili kısımlarda yer verilmiştir. İbra borçları sona erdiren önemli hukukî işlemlerden olması hasebiyle bizce de bir eksiklik yazılı hukuk bağlamında giderilmiş ve doktrindeki kimi tartışmalara böylece son verilmiştir. Çalışmamızda İslâm borçlar hukuku temel olmakla birlikte Türk Borçlar Hukukunun bazı farklı ve benzeyen noktaları, karşılaştırılabilir nitelikte olduğunda, ilgili bölüm içerisinde sunulmuştur. Buradaki düşüncemiz konu sıcaklığında ve yerinde karşılaştırma imkânı vermektir. Hatta benzeşen yönlerin olduğu da dikkate alındığında bazı referanslara karşılaştırma için müstereken yer verilme ihtiyacı da olmuştur.

II. TANIM

A) Türk Hukukunda

İbra alacaklı yönünden alacağın ve borçlu yönünden borcun doğrudan doğruya ve kesin olarak ortadan kalkmasını sağlar. Kısmî ibrada borcun ibra edilen kısmı, tam ibrada ise borcun tamamı sona ermiş olur. İbra bir borcun ifa edilmeden sona ermesini sağlayan özel bir sona erme sebebidir.¹⁴ Cumhuriyet dönemi Türk hukukçularından Şakir Berki her iki hukuk sistemini de kapsayacak şekilde yapmış olduğu tanımda, “*İbra, alacaklının ivazlı (karşılığa sahip) veya ivazsız (karşılıksız) olarak alacağının tamamından veya bir kısmından borçlu lehine feragat etmesi, daha doğrusu ifa edilmiş gibi kabul eylemesidir.*”¹⁵ demektedir.

Türk hukuk sistemindeki tanımlarda alacak ve haktan temize çıkmak, borcun ortadan kalkması ve düşmesi, İslâm hukukunda zimmetin borçtan beri kılınması, temizlenmesi ve zimmetten borcun düşmesi ön plâna çıkmaktadır. Bu tanımlardan sonra konuya girilerek ibra kavramına maddî olarak baktığımızda özellikle borcun bir daha geri gelmemek üze-

¹⁴ Fezyioğlu, F. N., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 2. Bası, II, İstanbul 1977, II, 425,426; Tekinay,Sulhi/Akman, Sermet/Burcuoğlu, Haluk/Altop, Atilla, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 1993, s. 985; Oğuzman, M. Kemal/Öz, Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, On dördüncü Bası, İstanbul 2016, I, 542,543; Önen, Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 1999, s. 229; Krş. Kâsânî, Alaüddin Ebû Bekir b. Mesud, Bedâiu’s-Sanâi fi Tertîbi’ş-Şerâi, 2. Baskı, Dârü’l- Kütübi’l-İlmiyye, 1406/1986, VI, 11; İbn Kûdame, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed, el-Muğni, Kahire ty., el-Muğni, IV, 535; İbn Cüzey Ebû’l-Kasım Muhammed b. Ahmed, el-Kavanînu’l-Fıkhîyye, ty. yy., s.221; Şirbîni, Muğni’l- Muhtâc, III, 164; Şevkânî, Muhammed b. Ali, es-Seylü’l-Cerrâr el-Mütedeffik alâ Hadâiki’l-Ezhâr, Dâru İbn Hazm, ty. yy.,s.810; Berki, A. Himmet,” Sulh ve İbra” A.D., Ankara 1969, sy. 12, s. 753.

¹⁵ Berki, Şakir, “Borçların Sükûtu”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, c. 12, sy. 1-2, yıl 1955, s. 237; Mecelle, md.847.

re sona ermesi ve düşmesi anlamında benzerliğin önemli keşişim noktası olduğunu görürüz.

İbra, sözlük anlamı ile aklamak, temiz olmak ve temize çıkarmak, uzaklaşmak, ilgiyi kesmek, iyileşmek ve beraat etmek anlamlarına gelir.¹⁶ Hukukî terim olarak, alacaktan vaz geçmek, haklardan feragat etmek ve borcun veya hakkın düşürülmesi anlamlarına gelmektedir. Söz konusu hakların iskât kabiliyetini (*hukuken vazgeçilmesi ve hukukî işleme sona erdirilmesi mümkün olan*) haiz olması gerekir.¹⁷ İslâm-Osmanlı hukukunda bir kimsenin zimmetini haktan beri kılmak, yeni dönem borçlar hukuku kapsamında alacaklının bir hakkından tamamen veya kısmen vazgeçmesi şeklinde tanımlanmıştır.¹⁸

Klasik İslâm hukuku kitaplarının bazılarında tanım zaman zaman sulh, iskât, af konuları ve bunlara ilişkin terminoloji ile birlikte verilmiştir. Bu çerçevede ibranın iskât, temlik veya karma olmak üzere, özellikle her iki anlamı da farklı ağırlıklarda ihtiva edip etmediği tartışılmıştır. Hanefilerde ibra alacaklının borcu düşürmesi (*ıskât*),¹⁹ talep hakkının

¹⁶ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, Beyrut 1300, I, 31-33; Zebîdî, Tâcü'l-Arûs, Kuveyt, ty. I, 146-148.

¹⁷ Bkz. Ali Haydar, el-Mecmû'atü'l-Cedîde, Kitâbü'l-İstiksâ fi Mesâili'l-İbrâ, md.1; Arsebük, E., Türk Kanunları Bakımından Borçlar Hukukunun Umumi Esasları I, Kaynaklar, Ankara 1937, s.467.

¹⁸ Yılmaz, Ejder, Hukuk Sözlüğü, Ankara 2011, s.572; Türk Hukuk Lügati, Türk Hukuk Kurumu, 3. Baskı, Ankara 1991, s.139.

¹⁹ Hamevî, Ğamzü Uyûnu'l-Besâir, III, 17.

süresiz düşürülmesi,²⁰ borçlunun zimmetini işgal eden hakkın bir kısmını veya tamamını düşürmek veya indirmek²¹ şeklinde tarif edilmiştir.

Talep hakkının süresiz düşürülmesinde, ibra sonrası ibra edenin talep hakkının kalmaması, talebinin değil, hakkının düşmesi sebebiyle olduğu kabul edilir. Burada günümüz usûl ve maddî hukuk kavramlarına yakın bir anlayış söz konusudur. Hak veya borcun maddî hukuk anlamında tamamen ve süre ile sınırlı olmaksızın düşmesi ifade edilmektedir. İbranın ıskât ifade eden hukukî işlemler grubunun bir alt türü içerisinde yer aldığı da düşünülebilir.²²

Mecelle’de tek taraflı bir hukukî işlem olarak kabul edilmeye yatkın bir bakış açısı vardır. Kabule bağlı olmadığı, ancak reddin ibranın kesinlik kazanmasına engel olacağı hüküm altına alınmıştır.²³ Mecelle’de tam bir tanımdan ziyade ibranın hangi sıyga (*fiil kip ve kalıpları*) ve şekillerde, nasıl yapılacağı, red ve kabul durumları ile sonuçları ortaya konulmuştur.²⁴ Kabul, îcab gibi ibranın kurucu unsurlarından olmayıp, sessiz kalınması ile de tamamlanacağı gibi, vefat etmiş borçlunun da bu kapsamda Türk borçlar hukukundan farklı olarak ibrası geçerli kabul edilir.²⁵

²⁰ Kerabîsî, Furûk, II, 106.

²¹ Ali Haydar, Dürer, IV, 67; el-Mevsuatü’l-Fıkhiyye, I, 142; XIV, 24; Bardakoğlu, Ali, “İskât”, DİA, c.XIX, s.137.

²² İbn Nüceym, Resâil-i İbn Nüceym el-İktisadiyye, Thk. Muhammed Ahmed Serac ve Ali Cuma Muhammed, Mısır 1998-99, s.469; Apaydın, Yunus, “İbra”, DİA, c.XXI, s.263,265.

²³ Mecelle, md. 1568, 847; Keskin, F.Funda, Dürerü’l Hükkam’ın Sulh ve İbra Bölümünün Latinizes ve Kaynakların Tespiti, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008, s. 31.

²⁴ Bkz. Mecelle, md.1561, 1562, 1536, 847.

²⁵ Ali Haydar, el-İstiksâ, md.2.

Hanefî ve Malîkîlerde genel nitelemeler yerine ibraya ilişkin daha özel ve örfte bu amaçla kullanılan ifadeler öncelenmektedir.²⁶ Buna göre bir kimse “*filan ile dava ve nizam (çekişme) yoktur, filanda hakkım yoktur ve filan ile olan davamdan fariğ oldum, vazgeçtim veya filanda hakkım kalmadı veya filandan tamamen hakkımı aldım*” derse onu ibra etmiş olur.²⁷ Bilmen “İbrâ, bir kimsenin, bir şahsı, zimmetindeki bir hakdan veya müteaddid haklardan veya ona müteveccih bir veya müteaddid davalardan beri kılması, ondan öyle bir şey talep etmemesidir.” şeklinde tanımlamıştır.²⁸

İbra ile alacaklı, borçlusunun zimmetindeki bir veya daha çok “*alacak-dava*” gibi hukuken ıskâtına bir engel bulunmayan haklar ve davalardan ibraya delalet eden bir lafızla borçluyu ya da davalıyı temize çıkarmaktadır. Bu iradenin şüpheye mahal veren bir ifade ve kayda bağlı olmaması gerekir. “*Falan ile davalaşmam*” veya “*Filandan hakkımı istemem*” yahutta “*Bildiğime, zannıma, reyime veya hesabıma göre filanda hakkım yoktur*” gibi belirgin bir hakkı konu almayan ifadelerle ibra işlemi oluşmaz. Bu ifadelerden sonra “*Filanda şöyle hakkım var*” diyerek talep edilse, dava dinlenir.²⁹

İslâm hukuku doktrinde ibranın temlik ve/veya ıskât yahut karma bir mahiyet arz ettiği hususu tartışmalıdır. Ağırlıklı olan görüş, Mâli-

²⁶ Bkz. el-Mevsûatü'l-Fıkhîyye el-Kuveytiye, Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şüûni'l-İslâmiyye, c.1-45, Kuveyt 1404-1427, I, 151.

²⁷ Mecelle, md.1561; Ali Haydar, Dürer, IV, 75; Kadri Paşa, Mürşidü'l-Hayrân, md.935.

²⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukuku İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhîyye Kamusu, Bilmen Yay., İstanbul 1970, VIII, 29.

²⁹ Ali Haydar Ef., Mirkât-ı Mecelle, 12. Kitab, Mekteb-i Sanâyi-i Şâhâne Mat., 1298, II, s.22 (md.1561); Ali Haydar, el-İstiksâ, md.8; Bilmen, VIII, 31.

kiler dışında ıskâtın öncelikli olduğudur.³⁰ Genelde önceliklerdeki farklılıklar dışında, hem temlik ve hem de ıskât anlamının her ikisinin birden var olduğu hususunda görüş birliği vardır. İskât anlayışının baskın olduğu bazı İslâm hukukçuları nezdinde, ibra tek taraflı bir hukukî işlem olarak kabul edilir. Ancak her ibra ıskât kabul edilebilecek iken, her ıskât ibra anlamına gelmemektedir. Örneğin şuf'a ve vasiyete konu olan sükna hakları söz konusu olduğunda, bundan vazgeçme ibra olarak nitelenmez, sadece ıskât ifade eder.³¹ İbranın geçerli olabilmesi borçlunun kabulüne bağlı tutulmamış, ancak ibra sırasında borçlunun mecliste bulunması hâlinde veya sonradan ibraya muttali olduğunda iradesinin açık veya zımnî olumsuz olmaması gerektiği belirtilmiştir. Buradan ibranın varması gerekli bir irade beyanı ile hukukî işlemin meydana geldiği, ancak borçlunun ibrayı derhal reddetmesiyle, ibra işleminin geçersiz olacağı anlaşılmaktadır.³²

III. HUKUKİ NİTELİK

A-Roma Hukuku Yönünden

İbra bir hukukî işlem olarak Roma hukunda yer almaktaydı. Roma hukukunun eski devirlerinde ilk işlemin tersi mahiyetinde olmak üye-

³⁰ Apaydın, "İbra", DİA, c.XXI, s.263; Ayrıca bkz. Makalenin "İbrada İskât ve Temlik", bahsi.

³¹ Zuhayfî, el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü, V, 326; Zerka, el-Medhalü'l-Fıkhî'l-Âmm, 1952, I, 183, 371; el-Mevsûatü'l-Fıkhîyye, I, 151.

³² Eren, Borçlar Genel, s.1302; Reisoğlu, Safa, Borçlar Hukuku, İstanbul 2008, s.360; Akdoğan, Sinan, Türk Hukukunda İbra Sözleşmesi (Release Agreements In Turkish Law),Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2006, s. 14; Bu konuda da farklı görüşler ve tartışmalar için bkz. Haskefi, ed-Dürrü'l-Muhtâr, s.567; el-Mevsûatü'l-Fıkhîyye, I, 153; Akgündüz, Ahmed, İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı, Özel Hukuk-2, İstanbul 2012, III, 482; Mecelle, md.1568.

re mukabil bir işlemle aynı şekilde (contrarius actus),³³ gerçekten ifa edilmiş gibi ama aslında hayalî olarak yapılan bir işlemdi. Çeşitli safhalardan geçerek şekilsiz bir ibra usûlü de ortaya konmuştur.³⁴ İbra (acceptilatio), alacağından vazgeçen alacaklının rızası kadar borçlunun da rızasını da gerektiren bir hukukî işlem olarak icra edilirdi. Nasıl ki bir kimse zorla bir bağışlama ve kabule mecbur tutulamazsa, borçlu da alacaklının kendisi lehine yaptığı ibrayı her zaman kabule mecbur değildir. Ayrıca her ibra bağışlama sebebiyle de yapılmamaktadır.³⁵ İbra (Acceptilatio), hayali bir ifa olarak sözlü akit (stipulatio)³⁶ yolu ile yapılırdı. Bu sözlü akdin meydana gelmesinde ilk adım borçludan gelirdi. Önce borçlunun “Sana vâdetmiş olduğumu alınmış olarak kabul ediyor musun?” sorusuna, alacaklı, “aldığımı kabul ediyorum” diye cevap verirdi. Bu şekilde borç ödenmiş kabul edilir ve ortadan kaldırılmış olurdu.³⁷ Sonradan sadece stipulatio’dan doğan borçların değil, her nevi borçların aynı yöntemle ibrası ve nihâyet Justinianus hukukunda sözlü şekil şartı zorunluluğunun ortadan kalkmasına doğru gelişme göstermiştir. Bunun için önce mevcut borçların yenilenme işlemi ile *stipulatio* hâline getirilmesi ve sonrasında acceptilatio ile ibra edilmesi sağlanıyordu.³⁸ Bir diğer yöntem olarak borçlu ile alacaklı arasında borcun istenmeyeceğine dair şekilsiz bir anlaşma (*Pactum de non Petendo*) ile haksız fiillerin ibrasından başlayan süreç zamanla her çeşit borcun ibrasını kapsamına almıştır. Şarta da bağlanabilen bu şekildeki işlem ile esasen borçlar hukuku yönünden

³³ Koschaker, P., Ayiter, K., Roma Özel Hukukunun Ana Hatları, Ankara 1977, s.289.

³⁴ Rado, Türkan, Roma Hukuku Dersleri, Borçlar Hukuku, Altıncı Bası, İstanbul 1969, s.206.

³⁵ Rado, s.206.

³⁶ Bkz.Rado, s.76.

³⁷ Rado, s.207.

³⁸ Rado, s. 207.

ibrayı sağlayan bir def'i hakkı ortaya çıkmaktaydı. İbra, sebebin belirtilmediği (*hukukî geçerliliği sebebine bağlı olmayan*) soyut (*mücerret*) işlemdir (veya işlemlerdendir).³⁹

B-Türk Borçlar Hukuku Yönünden

Borç ve borç ilişkilerinin son ermesi birbirinden farklı olmakla beraber, her ikisinin de olağan sona erme sebebi ifadır. Diğer sebepler yanında konumuz olan ibra, asıl yahut asla bağlı fer'i borçları sona erdiren bir işlemdir.⁴⁰ Konumuz olan ibra dışında tarafların iradeleri ile borcu sona erdirdikleri durumlar arasında, fesih, tecdit ve takas; iradî olmayan ise sonraki kusursuz ifa imkânsızlığıdır. Zamanaşımı iradî olmayan bir mahiyette, borcu sona erdirmeyip, eksik borca döndüren bir sebeptir. Alacaklı ve borçlu sıfatlarının birleşmesi ise diğer bir kategori olarak kabul edilebilir.⁴¹

İbra dar anlamda borç ilişkisini ve geniş anlamda borcu sona erdirdiği için borç ilişkisinin tamamını değil, edimin konusunu oluşturan borcu ortadan kaldırır.⁴² İbranın Türk ve Batı hukukunda iki taraflı bir sözleşme olduğu genel olarak kabul edilir. İbra sözleşmesi kurulduğu anda borcu ortadan kaldırır. Alacaklı yaptığı sözleşme ile borçluyu borçtan ve ifa yükümlülüğünden kurtarmaktadır. İbra bu anlamda tek taraflı olarak alacak hakkından vazgeçme değildir.⁴³ İbra vazgeçmeden de ve bir usûl hukuku işlemi olan feragatten de sözleşme olmak itibarıyla ayrı-

³⁹ Rado, s.207-208.

⁴⁰ Borç ve borç ilişkilerinin sona ermesi hakkında bilgi için bkz. Eren, Borçlar Genel, s.1330 vd.; Hatemi/Gökyayla, Borçlar Hukuku, s.311 vd.

⁴¹ Eren, Borçlar Genel, s. 1293, 1311.

⁴² Gümüş, M. Alper, Türk-İsviçre Borçlar Hukukunda İbra Sözleşmesi, İstanbul 2015, s.10.

⁴³ Hatemi/Gökyayla, Borçlar Hukuku, s.313.

lır. Feragat ibradan farklı olarak tek taraflı olarak, gelecekteki ve genellikle aynî ve yenilik doğuran hakları kapsayan bir mahiyete sahiptir.⁴⁴

İbra ile esas borç yanında borcun fer'ileri de sona erer. Konusu sadece fer'iler olduğunda ise esas borcu etkilemez.⁴⁵ Borç ilişkisinin tamamen veya kısmen sona erdirilmesi için ise ikâle sözleşmesinin yapılması gerektiği kabul edilir.⁴⁶

İbrada borçlunun kabulünün gerekliliğinde, ibra edilen tarafın borcu ödemesinde bir menfaatinin olabileceği ve kendisine itiraz hakkının verilmesi düşüncesi öne çıkmaktadır. Kuruluşunda iki tarafın olduğu bir sözleşmenin sona erdirilmesinde de iki tarafın olması düşünülür. Almanya ve İsviçre hukuklarında iki taraflıdır. Türk hukuku da Almanya ve İsviçre hukuklarına paralel olarak ibrayı iki taraflı olarak öngörmüş ve 1 Temmuz 2012 yılında yürürlüğe giren 6098 sayılı yeni Türk Borçlar Kanununda da bu şekilde düzenlemiştir.⁴⁷ TBK 132. maddede ibra müstakil düzenlenmiş, 420. maddede de iş hukuku bakımından sonuçları hüküm altına alınmıştır. 818 sayılı, 1926 tarihli önceki Borçlar Hukukunda bu yönde hüküm olmamakla birlikte, ibranın geçerliliği konusunda bir tereddüt bulunmamaktaydı. Bazı şekil tartışmaları dışında kaynak İsviçre Borçlar Kanunu 115. madde çerçevesinde uygulanmış ve doktrinde kabul

⁴⁴ Feyzioğlu, Borçlar Genel, 1977, II, 426; Berki, Borçların Sükûtu, s.242; Kılıçoğlu, Ahmet M., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Genişletilmiş 2. Bası, Ankara 2016, s.868; Oğuzman/Öz, Borçlar Genel, I, 545; Aksu, Mustafa, "Türk Borçlar Kanununun Getirdiği Yeniliklerden İbra", Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi, cilt.8, 2013, s.106-107.

⁴⁵ Feyzioğlu, Borçlar Genel, 1977, II, 431; Eren, Borçlar Genel, s.1303; Farklı görüş için bkz. Çil, Şahin, "İş Hukukunda İbra Sözleşmesi", Kamu-İş, c.7, sy. 3, 2004, s.5.

⁴⁶ Eren, Borçlar Genel, s.1300; Becker, H., İsviçre Medeni Kanunu Şerhi, Borçlar Kanunu, (Çev. Dr. Saim Özkök), c.VI, Fasikül, IV, Ankara 1972, s.75.

⁴⁷ Gümüüş, İbra Sözleşmesi, s.7, 39.

görmüştür.⁴⁸ Türk hukukunda kaynak İsviçre Borçlar Kanunu'nun 115. maddesinde olduğu gibi ibra “*borcun tarafların karşılıklı anlaşmaları ile sona erdirilmesi*” olarak tanımlanmıştır.⁴⁹ İsviçre hukukunda ve yeni düzenleme ile Türk Borçlar Kanunu'nda ibranın bir sözleşme ile yapılması gerektiği ve şekle bağlı olmadığı anlaşılmaktadır.⁵⁰ Ancak tek taraflı olma eğiliminin de zaman zaman baskın olmasıyla kabulün zımnî de olabileceği bazı Yargıtay kararlarına geçmişte konu olduğu gibi,⁵¹ ibranın tek taraflı bir işlem olduğunu belirten Yargıtay kararı da bulunmaktadır.⁵²

İbra, hukukî anlamda hakkın düşürülmesi ve alacaklının borçluyu borcundan kurtarması şeklinde anlaşılır. Alacaklı ile borçlu arasındaki bir sözleşme ile borcun taraflarca ortadan kaldırılması olarak ortaya konulmuştur. İbra sözleşmesi kurulduğu anda borcu ortadan kaldırır. Hem vadesi gelmiş hem de henüz vadesi gelmemiş sözleşmeler için yapılabilir. Alacaklı amacını kendi alacak hakkından vazgeçiyor veya borçluyu borcundan ibra ediyor şekillerinde ifade etmesi, ibranın hüküm

⁴⁸ Feyzioğlu, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 2. Bası, İstanbul 1977, II, 424; Eren, Borçlar Genel, s.1301; Tercier, P./Pichonnaz, P./Develioğlu, H. M., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, On İki Levha Yay., İstanbul 2016, s.454,456; İzmirlioğlu, Ayça, “6098 Sayılı Kanuna Göre İbraname”, Journal of Yaşar University, c.VIII, sy. Özel, s.1459-1460; Becker, İsviçre Medeni Kanunu Şerhi, Borçlar Kanunu, s.73;

⁴⁹ Becker, İsviçre Medeni Kanun Şerhi, s.72-73; Bkz. TBK, md.132; “Borcu doğuran işlem kanunen veya taraflarca belli bir şekle bağlı tutulmuş olsa bile borç, tarafların şekle bağlı olmaksızın yapacakları ibra sözleşmesiyle tamamen veya kısmen ortadan kaldırılabilir”; İsviçre BK. Md.115; “Borç ilişkisinin kurulabilmesi, yasaca veya akdin taraflarınca belli bir şekle tâbi tutulmuş olsa bile, bir alacak ibra yolu ile tamamen veya kısmen hiçbir şekle gerek olmaksızın ortadan kaldırılabilir”.

⁵⁰ İnan, Ali Naim, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 1979, s.494,495; Tunçomağ, Kenan, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 1976. I, 1173,1178.

⁵¹ YGHK'nun 17.12.2003 T., 2003-9-760 E., 2003/760 K. sayılı K. (İzmirlioğlu, s.1467'den naklen)

⁵² Bkz. YARGITAY 11. H.D. E. 2005/11207 K. 2007/1479 T. 8.2.2007. (<http://www.kazanci.com/kho2/ibb/yargitay/yd61.htm>)

ve sonuçlarını etkilemez. İbra vadeli ve şartlı olarak yapıldığında, yine geçerli olmakta, ancak etkisini şart gerçekleşene kadar göstermemektedir.

53

İbra bir tasarruf işlemi olduğu için ibrada bulunanın tasarruf işlemlerini yapmaya yetkili olması aranır. Tasarruf işlemleri bir hakkı veya hukukî ilişkiyi etkileyerek, onu karşı tarafa geçiren, içeriğini sınırlayan, değiştiren ve ortadan kaldıran işlemlerdir.⁵⁴ Tasarruf ehliyetinin varlığı için sadece fiil ehliyeti yeterli olmamakta, hak sahibinin hakla özel bir ilişkisinin olması da gerekmektedir. Bu bağlamda ibranın alacak haklarına özgü bir tasarruf işlemi olduğunu görürüz.⁵⁵ Bir kere bu tasarrufta bulunulduğunda hukukî işlem sonuçlarını derhal meydana getirir ve artık ikrar ile veya taraflar anlaşarak dâhi ibradan dönemezler.⁵⁶ Borçlunun sonradan, önceden borçlu olduğu miktarı ödemesi borçlu olmadığı bir borcun ifası olarak telakki edilir. Bu sebeple ödediğini geri isteyebilir. İbra aynı zamanda borçlu bakımından bir kazandırıcı işlemdir. Genellikle alacaklının mal varlığında azalmaya sebep olduğu oranda, borçlunun da mal varlığında artmaya sebep olur. Genel klasik tasnifte kazandırıcı işlemler ifa, iktisap ve bağışlama sebeplerine dayanılarak yapılabilir.⁵⁷ Ancak ibranın bu sebeplerden farklılaşması da mümkün olmaktadır. Esa-

⁵³ Bkz. Von Tuhr, Andreas, Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı, Cilt 1-2, Çev., Cevat Edege, Ankara, 1983, s. 646; Fezyioğlu, Borçlar Genel, 1977, II, 431; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 985; Oğuzman/Öz, Borçlar Genel, I, 542; Becker, s.75.

⁵⁴ Arsebük, s.45.

⁵⁵ Berki, Borçların Sükûtu, s.239; Eren, Borçlar Genel, s.173, 1301; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, s.456; Kılıçoğlu, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, s. 868; İnan, Ali Naim, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara,1979, s 507.

⁵⁶ Bağdâdî, Ebû Muhammed Ğânim b. Muhammed, Mecma'u'd-Damânât, Dârü'l-Kütübi'l-İslâmî, yy. ty. s.377.

⁵⁷ Fezyioğlu, Borçlar Genel, 1976, I,55; Gümüş, İbra Sözleşmesi, İstanbul 2015, s.19.

sen ibrada sebep genellikle sulh veya hibe muhtevalı olmasına rağmen belirtilmez. İbra özellikleri bakımından kazandırıcı bir tasarrufi işlemdir.⁵⁸ Ancak yine bir kazandırıcı işlem olarak sebebe bağlılığı kabul edildiğinde, sebebin geçersiz olduğu durumlarda temel işlemin ve de ibranın geçerliliğinin tartışma konusu olabileceğini de gözden uzak tutmamak gerekir.⁵⁹ Taraflar borç ibrasını sebepli veya sebepten soyut (mücerret) yapabileceklerinden, soyut olduğu açıkça belirtilen ibra işlemi bu durumun dışında kabul edilir. Özellikle şarta bağlanan ibralar sebepli olur ve şart gerçekleşmediğinde ibra da meydana gelmez.⁶⁰

Türk hukukunda ibra sözleşmesi ile alacaklının mal varlığında geçici olmayan, kalıcı ve geri döndürülemez bir azalma meydana gelmektedir. Bu durum sözleşme kurulduğu anda hüküm ifade eder ve üzerinde anlaşıldığı şekliyle bir yahut birden fazla borcu ortadan kaldırır. Hâkim görüş ibra sözleşmesi ile borç ilişkisini değil de, borç ilişkisi içerisindeki münferit borç yahut borçların ortadan kalktığı kabul edilirse de, üzerinde eğer anlaşmaya varılmışsa borç ilişkisi içerisindeki bütün borçların ibra ile ortadan kaldırılabilmesi mümkündür. İslâm hukukunda da esasen ibra edenin zimmetindeki bir ya da birden çok hak ve borçlardan ibra söz konusu edilebilmektedir.⁶¹

⁵⁸ Feyzioğlu, Borçlar Genel, 1976, I, 45; Oğuzman/Öz, Borçlar Genel, I, 545, Gümüş, İbra Sözleşmesi, s. 23-24.

⁵⁹ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.987.

⁶⁰ Feyzioğlu, Borçlar Genel, 1976, I, 289; 1977, II, 428, 429; Eren, Borçlar Genel, s.186,190-191,1302; Saymen, Ferit H./Elbir, Halid K., Türk Borçlar Hukuku Umumi Hükümler, İstanbul 1966, s.856-857; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, s.457; Aksu, M., İbra, s.119; Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.174-175.

⁶¹ Eren, Borçlar Genel, s.1300; Çil, İbra Sözleşmesi, s.5; Krş, Bilmen, VIII, 29.

Henüz doğmamış alacak hakkının da bir ibra sözleşmesine konu olması belli şartlarda mümkün görünmektedir. Tasarrufa konu olabilen, beklenen hak şeklinde tamam olan hakkın ön kısmı yahut tamamlanmış haktan bağımsız hukukî sonuçlar doğurabilen, hukuken korunan bir menfaati karşılayan bir hak ve alacak olması gerekmektedir. Gelecekteki hakkın olgunlaşmamış, ancak belirlenebilir ve var olması, ortaya çıkması ânında tasarruf edilebilir bir mahiyet arz etmesi şartlarını da sağlaması gerekir. İbranın bu durumda gerçekleşeceği zaman ise, bu hak alacaklı nezdinde ne zaman meydana gelecekse, ibraya o zamanda konu olmuş olacak veya hiç doğmamış olacaktır.⁶²

Tabii borçlar da ibra sözleşmesine konu olabilir. Eksik borç olarak da adlandırılan tabii borç, gerçekte var ve ifası mümkün, ancak dava edilemeyen türden borçlardır. Var olan borca alacaklının el koyması hukuken engellenmektedir. İbrada ise alacaklı tam tersi bir tavır içerisinde olmakla, borçlunun borcunu ödemesini istememektedir. Alacaklının zaten talep edemediği bir borçtan borcunu ibra etmesi mümkündür.⁶³ Kumar ve bahis borcu gibi dava edilebilir bir borç doğurmayan borçların, eksik borç telakki edilerek, ibrası söz konusu olmamaktadır.⁶⁴

B-İslâm Hukuku Yönünden

İslâm borçlar hukuku sisteminde de esasen borçları sona erdiren sebepler ile modern hukuktaki kurumlar arasında benzer tasnifi yapmak

⁶² Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.143, 145.

⁶³ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 24; Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.140.

⁶⁴ Feyzioğlu, N.F., Borçlar Hukuku İkinci Kısım, Akdın Muhtelif Nevileri, Özel Borç İlişkileri, 3. Bası, İstanbul 1978, I, 35; Bkz.Demiray, Mustafa, Hak Zâil Olmaz: Roma, Türk ve İslâm Hukuklarında Eksik Borç, İstanbul 2009, s.91.

mümkün olmaktadır. Borç ilişkileri temelde iradî olan ve olmayan çeşitli sebeplerle sona ermektedir. Tarafların borcu sona erdirmesinde iradî olan ve olmayan sebepler bakımından İslâm ve Türk borçlar hukuku benzerlik arzeder.⁶⁵ İbra, borcun ifası olmadan borçtan kısmen veya tamamen borçluyu borçtan kurtaran hukukî bir işlemdir. İbra işlemi yapıldıktan sonra doğacak borçları kapsamaz. Bu esnadan sonra meydana gelen hak ve alacaklar talep ve dava edilmeye devam edilir. Bu sebeple hangi tarihte yapıldığı belli olmayan bir ibra batıldır.⁶⁶

İslâm hukukçuları arasında ibranın tek veya çift taraflı bir hukukî işlem oluşu tartışmalıdır.⁶⁷ Bu noktanın belirginleşmesiyle işlemin kabule ihtiyacının olup olmadığı açıklığa kavuşacaktır. Hukukî nitelik itibariyle iskât veya temlik kabulüne göre ulaşılan hukukî sonuçlar da farklılaşmaktadır.⁶⁸

İslâm Hukukunda borçların “*ayn*” ve “*deyn*” olarak ikiye ayrıldığı ve ibranın hukukî nitelik itibariyle “*ayn*”larda değil, “*deyn*”lerde geçerli bir işlem olduğu önem arzeder. “*Ayn*” borcu belirlemeye ihtiyaç görülmeyen belli bir mal borcunu ifade eder. Bir eşyanın somut varlığı, kendisi ve zâtı *ayn* olarak nitelenir. Hukukî işlemin konusu burada fert olarak belirlenmiş bir nesnedir. “*Deyn*” ise zimmete taalluk eden, borç olarak

⁶⁵ Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, II, 502; Krş. Eren, Borçlar Genel, s.1293 vd.

⁶⁶ Buhûfî, Mansur b. Yunus b. Selahiddin (v.1051/1641), Keşşâfu'l-Kına' ﷻ An Metni'l-İkna, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, c.I-VI, yy. ty.,IV, 304,305; Merdâvî, Alaüddin Ebü'l-Hasen Ali b. Süleyman, el-İnsâf fi Marifeti'r-Racih Mine'l-Hılaf, Dârü İhyai't-Türasi'l-Arabi, 2. Baskı, c.I-XII, yy. ty., el-İnsâf, VII, 130; İbn Âbidîn, Redd, V, 631; İbn Nüceym, Resâil, s.470-471; Mecelle, md.1563; Ali Haydar, Dürer, IV, 80; Ali Haydar, Mirkât-ı Mecelle, 12. Kitab, II, 23.; Arsebük, s.163.

⁶⁷ Apaydın, “İbra”, DİA, c.XXI, s.264.

⁶⁸ Kabukçu, Şükrü, İslâm Hukukunda İbrâ, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992, s.15; Akgündüz, Ahmed, İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı, III, 484.

sözleşme konusu itibariyle nakit veya misli olan borçtur. Hukukî işlemin konusu fert olarak belirlenmeyip, cins olarak ya da para şeklinde belirlenmiştir.⁶⁹ Zimmet, deyn borçlarının sabit ve var olduğu bir yer olarak kabul edilir.⁷⁰ Aynî borçların, deyn borçlarının aksine ıskâtı kabul etmeyişleri sebebiyle, ibra zimmette sabit olan deynlerde geçerli olmaktadır. Ayn zimmeti işgal etmez. İbrada bir borçla işgal olmuş zimmetin boşaltılması söz konusudur.⁷¹

İbra temlik manasına da sahiptir. İbra edilen miktar kadar borçlunun mülkü artmış, alacaklıninki azalmış olur. Temlik ve ıskât bağlamında mehir ve nafaka borçlarında konunun “*ayn*”⁷² yahut “*deyn*” oluşuna göre ibranın geçerli olup olmadığı takdir edilir.⁷³

Dava hakkından ibrada ise, davadan feragat anlaşılıp, konusu “*ayn*” olan dava hakkından da ibra geçerli olmaktadır. Konusu para borcu olan bir davadan ibra, deyn borcunu muhtevi bir davadan ibraya, deve

⁶⁹ İbn Âbidîn, Redd, V, 631; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, II, 33-34; Mecelle, md.847; Hacak, Hasan, “Mal”, DİA, c.XXVII, s.463.

⁷⁰ Hacak, Hasan/Kaya Eyyüp Said, “Zimmet”, DİA, c.XXXXIV, s.425.

⁷¹ Kâsânî, Bedâi, VI, 11; Haraşî, Muhammed b. Abdullah, Şerhu Muhtasar-ı Halil, Dârü'l-Fikr, c.I-VIII, Beyrut ty.,VI, 99,011; İbn Nüceym, Zeynüddin b.İbrahim b. Muhammed, el-Bahrü'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik, 2. Baskı, Dârü'l-Kitabi'l-İslâmiye ty., VII, 261; İbn Nüceym, Eşbâh, s.309-310; Buhûtî, Keşşâfu'l-Kına', IV, 304; İbn Âbidîn, Redd, V, 43; İbn Âbidîn, Mecmûatü Resâil-i İbn-i Âbidîn, Dersaadet 1325, Resâil, II, 100,101; Şeyhîzâde, Abdurrahman b. Muhammed Süleyman (v.1078/1667), Mecmau'l-Enhur, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, c. I-IV, Beyrut 1419/1998, III, 508; Serahsî, Muhammed b. Ahmed, el-Mebsût, Dârü'l-Marife, c.I-XXXI; Beyrut 1409/1989, el-Mebsût, XVII, 32; XXIV, 65; Semerkandî, Ebû Bekr Alâüddîn, Tuhfetü'l-Fukahâ, 2. Baskı, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1414/1993, II, s.19; Aydın, M. Akif, “Deyn”, DİA, c.IX, s.267.

⁷² Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, 408.

⁷³ Kâsânî, Bedâi, II, 295,296; İbn Âbidîn, Redd, III, 113; İbnü'l-Bezzâzi, Muhammed b. Şihab el-Haneffî, el-Fetâva'l-Bezzâziyye, Mısır ty., (el-Fetâva'l-Hindiye kenarı IV ve V. ciltler), Fetâvâ el-Bezzâziye, II, 343; M. Ebû Zehra, Akdü'z-Zevac, s.246.

cinsinden diyet borcu olan bir davadan ibra ise, aynî davadan ibraya örnek verilebilir.⁷⁴

IV. İBRANIN SIHHAT ŞARTLARI

A- İbranın Hukuka Uygun Olması

Bir sözleşmenin hukuka uygun olarak kurulmuş olması en temel şartlardan birisidir. İbra da bir sözleşme olarak kuruluş ve konusu itibarıyla hukuka uygun olmalıdır. Bu belirtilen durumlara aykırı bir sözleşme meydana gelmişse, hukuka aykırılıktan kaynaklanan butlan (kesin hükümsüzlüğü) sebebi ile hükümsüz hâle gelecektir. Türk borçlar hukukunda tarafların ehliyetsizliği, muvazaalı ibra sözleşmesi ve konuya ilişkin hukuka aykırılıklar hâlinde ibra sözleşmesi butlanla muhatap olur.⁷⁵

Hukuka uygun surette yapılmayan bir ibra sözleşmesi sonucunda hak ya da borç düşmeyeceği için, ibra, İslâm hukuku bakımından da naslara ve hukuka uygun yapılmalı, yasaklanan bir alan ibra sözleşmesine konu edilmemelidir. Bu sebeple bir kimsenin bir şahıstaki alacağını rüşvet kasdıyla ibra etmesi sahih olmayacağı gibi, batıl ya da fasit bir sözleşmeden doğan borçların ibrası da geçerli olmaz.⁷⁶ Örneğin nakit ve semen (bedel) kabul edilen malların karşılıklı değişimi olan sarf akdinde,

⁷⁴ İbn Âbidîn, Resâil, II, 108; İbn Âbidîn, el-Ukudü'd-Dürriyye fî Tenkîhi'l-Fetâvâ'l-Hamidiyye, yy. ty., Tenkîh, II, 63; İbn Nüceym, Bahr, VII, 261; Kadı Zâde, Tekmiletü Fethu'l-Kadîr, VI, 297; Şîrbînî, Muğni'l-Muhtâc, III, 206; Remlî, Şemsüddin Muhammed b. Ebi'l-Abbas, Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc, Beyrut 1404/1984, IV, 444; Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman b. Ebi Bekir, el-Eşbâh ve'n-Nezâir fî Kavaid ve Fürû'i Fikhi'ş-Şafi'iyye, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990, s.462; Atar, F., İslâm İcra ve İflas Hukuku, İstanbul 1990, s. 53.

⁷⁵ Gümüş, İbra Sözleşmesi, s. 300.

⁷⁶ Ali Haydar, Dürer, IV, 76,83; Mecelle, md.52; Ali Haydar, el-İstiksâ, md.7, 19, 20; Bilmen, VIII, 31.

edimlerin akit meclisinde karşılıklı teslim ve tesellümü gerekir.⁷⁷ Hz. Peygamber'in (s.a.v) ribanın kendisinde cereyan ettiği mal ve emtia ile alakalı olan hadisi gereği,⁷⁸ sarf akdindeki karşı edimlerin ibraya konu olması, bu akitte caiz olmayan fazlalık ve vade tanınması anlamında olacağından, geçerli bir sarf akdi ve dolayısıyla ibrası da olmayacaktır.⁷⁹ Bir kadının sükna (oturma) hakkının elinden alınamayacağı ayetle sabit olduğu için, kadının bu hakkı konu ederek ibra etmesi de geçerli olmaz.⁸⁰

B. İbrayı Yapanın İbra Konusunda Hak Sahibi Olması:

İbrayı yapanın hukuken geçerli ve var olan bir alacak hakkının zimmetinde sabit olması gerekir.⁸¹ Buradan yola çıkarak, vekilin ibra hakkına sahip olup olmadığı konusu, İslâm hukukçularının geneline (*cumhura*) göre, vekâletin kapsamına dahil olmak kaydıyla mümkün olduğu kabul edilir. İmam Ebû Yusuf ve Şafîilerden bir görüşe göre ibra teberru mahiyetinde olduğu için sadece malike ait kabul edilir, dolayısıyla vekilin ibrası geçerli olmaz. Vekâleten teslim yetkili olmak malik olma vasfı ile aynı mütalaa edilemeyeceğinden, malik olunmayan bir haktan ibra da söz konusu olmamaktadır.⁸² “*Fuzûlî*”nin⁸³ ibrası hususun-

⁷⁷ Mevdani, el-Lübab, II, 47; Mecelle, md.121.

⁷⁸ Müslim, Müsâkât, 80, 81.

⁷⁹ Serahsî, el-Mebsût, XIV, 19; Kâsânî, Bedâi, V, s.218; el-Kârâfî, Fûrûk, III, s.468; Semerkandî, Tuhfe, III, 28-29.

⁸⁰ Talak, 65/ 1; İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'an, IV, 1827; Kâsânî, Bedâi, III, 152. Bkz. Tirmizî, Talak, 5.

⁸¹ Kâsânî, Bedâi, IV, 26; İbn Âbidîn, Redd, V, 152; el-Buhûtî, Keşşâfî'l-Kıma, IV, s.305; Hattâb, Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdîrrahman (v.954/1547), Mevâhibü'l-Celîl fi Şerhi Muhtasari'l-Halîl, III. Baskı, yy. 1412/1992,VI, 52; eş-Şâfîi, el-Ümm, III, 179.

⁸² Zeylaî, Osman b. Ali (v.743 / 1343), Tebyînü'l-Hakâyık Şerhu Kenzi'-Dekaik, Matbaatü'l-Kübra el-Emiriyye, Bulak 1414. IV, 274; İbn Nüceym, Bahr, VII, 182; İbn Âbidîn, Redd, V, 530; Kâsânî, Bedâi, VI, 6; el-Kârâfî, Fûrûk, II, 233; Şîrâzî, Ebû İshak

da, diğer mezheplerin aksine Hanefilerde sonradan verilen icazet ile mümkün olabileceği görüşü vardır.⁸⁴

C. İbranın Hakkın Doğumundan Sonra Yapılması:

İbraya konu olan hak ve alacağın, ibra edenin zimmetinde tasarruftan önce doğmuş olması gerekir. Zimmetin önceden bu hak ve borçla ilişkili olmadığı durumda, ibra da söz konusu olmaz. Şartlarının gerçekleşerek hak ve borcun zimmette doğmuş olduğu zaman bu bakımdan önem arzeder.⁸⁵ Örneğin evliliğin devamı süresince iddet ve borç doğmadan evlilik nafakasından ibra geçerli olmamaktadır. Ancak anlaşma ve yargı kararına dayanan evlilik nafakası ibraya konu olabilmektedir.⁸⁶

İbrahim b. Ali b. Yusuf, el-Mühezzeb, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, c.I-III, yy. ty., I, 349; Remlî, Nihâyetü'l-Muhtâc, V, 24,25; el- Mevsûatü'l-Fıkhiyye, I, 153.

⁸³ Fuzûlî; yetkisi olmadan başkası adına hukukî işlemde bulunan kimse, Gözübenli, Beşir, "Fuzûlî", DİA, c.XIII, s.239; Çeker, O, İslâm Hukukunda Akidler, Tekin Kitabevi, Konya 2014, s.100.

⁸⁴ Haskefî, ed-Dürrü'l-Muhtâr, s.421,422; Çeker, O., Fıkıh Dersleri, 10. Baskı, Konya 2018. Fıkıh Dersleri, s.106; Mecelle, md. 96, 111, 112; İbn Nüceym, Bahr, VI, s.164; Mahmasânî, Mücebât, I, 56,57; Zerka, M. A., el-Medhalü'l-Fıkhi'l-Âmm, Dârü'l-Kalem, Dımaşk 1425/2004, I, 506; Ali el-Hafif, Ahkâmü'l-Muâmelâti's-Şer'iyye, s.317 vd.

⁸⁵ İbnü'l-Hümâm, Feth, IV, s.395, 409; İbn Âbidîn, Resâil, II, 102; Haskefî, ed-Dürrü'l-Muhtâr, s.537; Kârâfi, Furûk, I, 128; Şîrâzî, el-Mühezzeb, II, 186.

⁸⁶ Kâsânî, Bedâi, III, s.152; İbnü'l-Hümâm, Feth, IV, 235, 236, 394; İbn Nüceym, Bahr, IV, s.203; Şafii, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris, el-Ümm, Beyrut 1410/1990, el-Ümm, V, 81; Suyûtî, Eşbâh, I, 462; İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebi Bekir, İ'lâmü'l-Muvakkîin, thk. Muhammed Abdüsselam İbrahim, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. Baskı, Beyrut 1411/1991, IV, 36; MahmudHamze, Mahmud b. Muhammed Nesib b. Hüseyin, el-Ferâidü'l-Behiyye Fi Kavâidi'l-Fıkhiyye, Dımaşk-Şam 1298/1880, s.146; Apaydın, "İbra", DİA, c.XXI, s.266.

V. İBRANIN BAZI HUKUKÎ SÖZLEŞMELERLE İLİŞKİSİ

A- Sulh

a) **Türk Hukuku:** Sulh, tarafların karşılıklı tavizler vererek orta noktada buldukları bir sözleşmedir. Taraflar mevcut veya muhtemel bir hukukî uyuşmazlığı taviz ve fedakârlıkla çözmektedirler. Sulh maddî hukuk bakımından borcu, usûl hukuku bakımından davayı sona erdirir.⁸⁷ Sulh sözleşmesi ile ihtilafli alacağın bir kısmı veya tamamı ortadan kaldırılmaktadır. Bu bakımdan ibra ile benzerlik gösterir.⁸⁸

Sulh sözleşmesine görülmekte olan bir davanın anlaşarak sonlanması da denilebilir. Mahkeme içi sulh bir usûl hukuku işlemidir.⁸⁹ Sulh sözleşmesi mahkeme dışında olduğunda borçlandırıcı ve aynı zamanda tasarruf işlemidir. “*Sulh olan devreder*”, kuralı gereği hakkın bir kısmı feragat suretiyle karşı tarafa devredilmektedir.⁹⁰ İbrada borcun sona ermesine mukabil, sulh sözleşmesinde tarafların karşılıklı genellikle azalmış olarak yeni borç üstlenmesi söz konusu olmaktadır. Ancak yine de borçlandırıcı işlem olmayıp, tasarruf işlemi kabul edilir.⁹¹ Yerine getirdiği fonksiyona göre bir sulh sözleşmesi, borcun bir kısmını veya tamamını ihtiva etmek üzere yenileme, değiştirme, erteleme, feragat, yeni borç doğurması, menfî borç ikrarı gibi birçok müesseseyi içeriyor olabi-

⁸⁷ Feyzioğlu, Borçlar Özel, 1978, I 41; Gökyayla, Emre/Zevkliler, Aydın, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 16. Bası, Ankara 2016, s.14; Demir, Abdullah, Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi, İzmir 2010, s.216; Türk Hukuk Lügati, Ankara 1991, s.305.

⁸⁸ Eren, Borçlar Genel, s. 1289; Denizci, Özlem Sibel: Türk Borçlar Hukukunda İbra Sözleşmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 26.

⁸⁹ Önen, Ergun, Medeni Yargılama Hukukunda Sulh, Ankara 1972, s. 11; Demir, Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi, s. 216.

⁹⁰ Eren, F., Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 5. Baskı, Ankara 2017, s.1010,1012.

⁹¹ Eren, Borçlar Genel, s.171,1301.

lir.⁹² Sulh, içerisinde ibraya ait unsurlar içeriyor olsa da, ibradan farklı bir müessesedir. İbranın hukukî sebebi çoğunlukla bir sulh sözleşmesidir.⁹³ Bunun davadan feragat şeklinde yapılmış olması hâlinde işlemin borçlar hukuku değil, bir usûl hukuku işlemi olduğu ve borçlu muhatap alınarak yapılan bir hukukî işlem olmayıp, mahkemeye yönelik gerçekleşen bir işlem olduğu görülür. Ayrıca davadan feragat tek taraflı, ibra ise hukuk sistemlerinin genelinde bir sözleşme olarak kabul edilir.⁹⁴ Kasıt veya ağır ihmal sonucu doğmuş sözleşme, nafaka hakları ve iş hukukunu ilgilendiren geleceğe yönelik bazı haklar ibraya konu teşkil etmezler.⁹⁵

b) İslâm Hukuku: Sulh, İslâm-Osmanlı hukukunda hukukî ihtilafı ortadan kaldıran bir sözleşme olarak îcap ve kabul ile meydana gelir.⁹⁶ Taraflar sözleşmeden dönemezler ve hatta mirasçıları da bu sözleşmeyi feshedemezler. Karşılıklı deyn vasıflı borçlarda sulh işleminde “*sarf*” şartlarını aramak,⁹⁷ temel ilişkinin karz esaslı olduğunda “*ribevi*” mallardan olmamasına dikkat etmek gerekir.⁹⁸ Bu şartlara uymaması hâlinde caiz görülmecektir.⁹⁹ İbra ve sulh teşvik ve tavsiye edilen bir yol olması sebebiyle, mahkeme içi ve dışı uygulamalara çokça konu olmuş ve

⁹² Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.55, 76.

⁹³ Feyzioğlu, Borçlar Özel, 1978, I, 41; Hatemi/Gökyayla, Borçlar Hukuku, s. 314.

⁹⁴ İzmirlioğlu, A., 6098 Sayılı Kanuna Göre İbraname, s.1463, 1465; Aksu, M., İbra, s.109-110.

⁹⁵ Tunçomağ, Borçlar Hukuku, I, 1176.

⁹⁶ Şeyhîzâde, Mecmau'l-Enhur, III, 422 vd; İbnü'l-Hümâm, Feth, VIII, 412.

⁹⁷ Sarf; paranın para ile bozdurulması ve değişimidir. Akit meclisinde peşin olarak yapılmadığında işlemde faiz riski doğabilmektedir. Bkz. Çeker, Fıkıh Dersleri, s.129.

⁹⁸ Kendisinde faiz yasağının cereyan ettiği mallara ribevi mallar denir. Geniş bilgi için bkz. Çeker, İslâm Hukukunda Akidler, s.223-225.

⁹⁹ Mahmud Hamze, el-Ferâidü'l-Behiyye, s.146,147; Atar, Fahrettin, “Sulh”, DİA, c.XXXVII, s.484.

olmaktadır.¹⁰⁰ İbra genellikle doğrudan alacaklının kendi iradesi ve önerisi ile başlatılan, alacak veya hakkın tamamından veya bir kısmından vazgeçerek borçlunun hak ve borçtan kurtulmasını sağlar. Ancak borçlu reddederek bunu kabul etmeme iradesini de gösterebilir.¹⁰¹

Diğer bir fark da, sulhun aksine ibranın geçerli olması için İslâm hukukçularının birçoğuna göre borçlunun kabulünün gerekmemesidir. Hanefilerde borçlunun ibra meclisinde veya muttali olunca reddetmemesi gerekliliği vardır.¹⁰² Sulh “*ayn*” cinsinden mallarda da cari olması bakımından ve ibra ise temlikten daha genel olması bakımından birbirlerinden ayrılırlar.¹⁰³ Şafîî ve Hanbeli mezheplerinde tercih edilen görüşe göre, borçlunun reddi muteber değildir.¹⁰⁴

İbra ile sulh arasında her ikisi de borçlu lehine bir işlem olduğundan bir benzerlik de vardır. Bu sebeple sulh bir kısmı ıskât, diğer kısmı karşılıklı iki taraflı sözleşme olan iki bölümlü bir işleme benzetilmiştir.¹⁰⁵ Bu işlem Hanefilerde mal mukabili sulh, Şafîîlerde ise ivazlı ibra olarak

¹⁰⁰ Kâsânî, Bedâi, VI, 40; Meydani, el-Lübab, II, 162; Demir, Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi, s. 216; Kabukçu, İslâm Hukukunda İbrâ, s.16 vd.

¹⁰¹ Semerkandî, Tuhfe, III, 250 vd.; Merğmânî, Ebû'l-Hasen Burhanüddin Ali b. Ebi Bekir (v.593/1197), el-Hidâyetü Fi Şerhi Bidayeti'l- Mübtedi, (Thk. Talal Yusuf), Beyrut ty., III, 190-191; Berki, A. Himmət, “Sulh ve ibra” A.D., sy. 12, s.754; Seyyid Sâbık, Fıkhu's-Sünne, Dımaşk 1414/1993, III, 267; Atar, F., “Sulh”, DİA, c. XXXVII, s.482.

¹⁰² İbn Nüceym, Eşbâh, s.222.

¹⁰³ Haraşî, VII. 103; el-Hattâb, Mevâhib, V,232; Derdir, Ebû'l-Berekat Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, eş-Şerhu'l-Kebir ala Muhtasarı'l-Halil, (Desûki'nin Haşiyesi ile birlikte), Dârü'l-Fikr, yy., ty., III, 310; el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye, XIV, 24.

¹⁰⁴ İbn Kudâme, el-Muğnî, V, 657, Buhûtî, Keşşâfu'l-Kıma', IV,304; Suyûtî, Eşbâh, 171.

¹⁰⁵ İbn Cüzey, el-Kavanîn, s.221, 222.

telakki edilmiştir.¹⁰⁶ Sulh sözleşmesinin fasit olması, bu sözleşme kapsamında yapılan genel vasıflı ibrayı ortadan kaldırmaz.¹⁰⁷

B- İkâle

a) Türk Hukuku: İkâle, 818 sayılı Borçlar Kanunu ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununda düzenlenmemiş olmakla birlikte, doktrinde ağırlıklı olarak tarafların irade ve rıza serbestisi ile aralarında var olan sözleşmeyi ve dolayısıyla borç ilişkisini ortadan kaldıran bir sözleşme olarak tanımlanmıştır.¹⁰⁸ Taraflar daha önce aralarında oluşmuş olan borç ilişkisini sonlandıran bir tasarruf işlemi yapmaktadırlar. Bunun için tarafların fiil ehliyetine sahip olmaları gerekmekte, ancak irade beyanlarının açık ya da örtülü olması mümkün olmaktadır. Her iki işlem de tasarruf işlemi niteliğinde oldukları için ikisinde de tasarruf yetkisine sahip olmak aranmıştır.¹⁰⁹

İbra sözleşmesi ile dar anlamda borç, ikâlede ise borç ilişkisinin sona erdirilmesi hedeflendiği için, tek tek bütün borçların ibrası şeklinde olan bir ibra ile aynı sonucu sağlamakla beraber, ikisi de farklı sözleşmeler olarak kabul edilirler. Kural olarak ifaya başlamadan ikâle yapılmışsa geçmişe etkili sonuçlar doğurur. İkâle borçlandırıcı olmayıp, bir tasarruf işlemi olarak ibra sözleşmesiyle benzerlik arz eder.¹¹⁰ İbrada genelde

¹⁰⁶ Şafii, el-Ümm, III, 226; Kadri Paşa, Mürşidü'l-Hayrân, md.928; el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye, I, 144; Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî, V, 346; Ellek, Hasan, İslâm Hukukunda Mali Konularla İlgili Sulh Anlaşması (Akitler Çerçevesinde), Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 2012, s.135.

¹⁰⁷ Ali Haydar, el-İstiksâ, md.23.

¹⁰⁸ Eren, Borçlar Genel, s.1288; Feyzioğlu, Borçlar Genel, 1977, II, 413; Savaş, Abdurrahman, "Türk Borçlar Hukukunda İkâle Sözleşmesi", TAAD, yıl 7, Nisan 2016, sy.26, s.112; Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.41-43.

¹⁰⁹ Savaş, "Türk Borçlar Hukukunda İkâle Sözleşmesi", s.115.

¹¹⁰ Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.44.

münferit bir borcun ortadan kaldırılması sağlanmakta iken, ikâle ile bütün bir borç ilişkisi ve hukukî ilişki bir bütün olarak ortadan kaldırılmaktadır. Bu anlamda ibradan daha kapsamlıdır.¹¹¹

b) İslâm Hukuku: İkâle, Mecelle’de “*Akd-i bey’i ref*” ve *izale etmektir.*” şeklinde tanımlanmıştır.¹¹² Sözleşmeler tarafların birbirine uygun îcap ve kabulleriyle meydana geldiği gibi, sözleşmelerin ikâle yoluyla bozulması da Mecelle’nin 191. maddesine uygun olarak tarafların birbirine uygun îcap ve kabulü ile olur. İkâlenin konusu vazgeçilmek istenen sözleşmeden doğan borçları borç ilişkisi ile birlikte ortadan kaldırmaktır. İkâle esnasında en azından sözleşmenin ifası tamamlanmamış ve sözleşme konusu mal hâla varlığını devam ettiriyor olmalıdır. Ancak sözleşme konusu malın bir kısmı telef olsa dâhi kalanında ikâle mümkündür.¹¹³

İkâlenin İslâm hukukçuları arasında taraflar ve üçüncü şahıslar bakımından fesih yahut yeni bir sözleşme olarak kabulünde farklı görüşler vardır.¹¹⁴ İfadadan önce yapılan ikâle geçmişe etkili, sonra yapılan ikâle ise geleceğe etkili sonuçlar doğurur.¹¹⁵ Konusu deyn olan ibra ikâleye konu olmamaktadır. İkâle sözleşmesi genelde bir sözleşmeden doğan borç ilişkisini ortadan kaldırmakla beraber, haksız fiil, sebepsiz zengin-

¹¹¹ Aksu, İbra, s.111.

¹¹² Meydani, el-Lübab, II, 32; Mecelle, md.163; Çeker, O., Fıkıh Dersleri, s.62-63; Krş. Eren, Borçlar Genel, s. 174 ve 1288,1289; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, s.455; Savaş, A., “Türk Borçlar Hukukunda İkâle Sözleşmesi”, s.113-114.

¹¹³ Mecelle, md.163, 194,195.

¹¹⁴ Kâsânî, Bedâi, V, 306 vd.; Haskefî, ed-Dürrü’l-Muhtâr, s.423; Suyûtî, Eşbâh, s.172; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, II, 417, 419, 422; Savaş, “Türk Borçlar Hukukunda İkâle Sözleşmesi”, s.110; Aybakan, Bilal, “İkâle”, DİA, c.XXII, s.14.

¹¹⁵ Aybakan, “İkâle”, DİA, s.XXII, s.15-16.

leşme ve sözleşme ihlallerine dayanan hukukî sorumluluk hâlleri de, ibra etkisini gösteren ikâle sözleşmesine konu olabilmektedir.¹¹⁶

C. Hibe (Bağışlama)

a) **Türk Hukuku:** Hibe, kazandırıcı mahiyette bir işlem olarak, bir kimsenin sağlığında kendi mal varlığının tamamını veya bir kısmını teberru kasdıyla bir başka kimseye vermesini ifade etmektedir.¹¹⁷ Türk hukukunda niteliği itibariyle hibe tek tarafa borç yükleyen, ancak iki taraflı bir işlemdir. Kişinin sağlığında sonuçlarını doğurmak üzere, bağışlayanın mal varlığından bir başkasına karşılıksız olarak kazandırma yapmayı üstlendiği bir sözleşmedir. Hibede bağışlananın mal varlığının aktifi artmakta iken, ibrada pasifinde azalma meydana gelmektedir.¹¹⁸

b) **İslâm Hukuku:** Hibe, *ivazsız (karşılıksız)* olarak bir malın başkasına temlik olup, diğer sözleşmeler gibi îcap ve kabul ile kurulur ve iki taraflıdır. Hibe temlik, ibra ise ıskât esaslıdır.¹¹⁹ Kabul anlamına da gelen teslim alma ile tamamlanan hibe, bazı istisnalar dışında bağlayıcı (*lâzım*) olmayan,¹²⁰ genellikle kişinin hâli hazırda malik olduğu bir şeyi

¹¹⁶ Savaş, “Türk Borçlar Hukukunda İkâle Sözleşmesi”, s.127.

¹¹⁷ Feyzioğlu, Borçlar Özel, 1978, I, 317; Gökyayla/Zevkliler, Borçlar Hukuku, s.174.

¹¹⁸ Eren, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, s.277; Aral, Fahrettin/Ayrancı, Hasan, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 11. Baskı, Ankara 2015, s.239; Yavuz, Cevdet, Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 10. Bası, İstanbul 2014, s.352; Savaş, “Türk Borçlar Hukukunda İkâle Sözleşmesi”, s.122.

¹¹⁹ Serahsî, el-Mebsût, XII, 84; Haskefî, ed-Dürrü'l-Muhtâr, s.567; İbnü'l-Hümâm, Feth, V, 205; VII, 439; Meydâni, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Guneymî, el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut ty, III, 171, 178; el-Fetâvâ'l-Hindiye, (Heyet-Nizâmüddin el-Belhî başkanlığında), II. Baskı, c.I-VI, Darü'l-Fikir, 1310, IV, 384; Çeker, Fıkıh Dersleri, s.177; Mecelle, m.833; Feyzioğlu, Borçlar Özel, 1978, s.322.

¹²⁰ Çeker, Fıkıh Dersleri, s.178-179; Mecelle, md.841.

bir başkasına temlik etmesidir.¹²¹ İbra ise, genelde borç ilişkisinden sonra yapılan işlemdir. Bir kimsenin alacağını borçluya hibe etmesi, ibra mesâbesinde olmaktadır. Sarf bedeli dışında borçlunun kabulü değil, reddetmemesine itibar edilir.¹²² Buna göre bir şahıs bu işlemi, ibra lafzı ve diğer ibra anlamına gelen ifadelerle değil de, iradesini hibe şeklinde belirterek yapsa dâhi ibra hükmünde olmaktadır.¹²³

Teslimden sonra hibeden rücu caiz, ibrada caiz olmadığı için, Hanefilerde farklı işlemler kabul edilmiştir.¹²⁴ Genelde hibeden dönmek diyaneten hoş görülmemiştir. Şahsın kendi altsoyuna yaptığı hibeden dönebilmesi caiz olurken, ibrada olmamaktadır. Alacağın bağışlanmak suretiyle ibrasında olduğu gibi bağışlamadan dönmeye engel sebepler bulunmaktadır.¹²⁵ İbranın öncesinde bir hukukî işlem vardır. Bu işlemin çoğunlukla sulh veya hibe muhtevalı olduğu görülür. Bu hukukî işlemlerden kaynaklanan hak ve borçlar ibra işlemine konu olmaktadır.

Hibe ile diğer bir fark, hibede kabul şartı olmasına rağmen, ibrada birçok hukukçuya göre kabul şartının olmamasıdır.¹²⁶ Teberru anlamı ihtiva eden işlemlerin kabz (*teslim*) ile tamamlanması esastır.¹²⁷ Ancak hibedeki kabul şartının İslâm ve Osmanlı Hukuk sisteminde kabulün da-ima açık olması gerekli olmayıp, susmak suretiyle zımnî kabul de müm-

¹²¹ Mecelle, md.837.

¹²² Suyûtî, Eşbâh, s.524; Derdîr, eş-Şerhu'l-Kebir, IV, 99; Mecelle, md.847.

¹²³ Haraşî, VI, 3; Merdâvî, el-İnsâf, VII, 127; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, III, 164, 165.

¹²⁴ Bâbertî, el-İnâye, VII, 190; Hamevî, Ğamzu Uyûni'l-Besâir, IV, 97; el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye, I, 144; Mecelle, md.847.

¹²⁵ Bkz. Şener, Abdülkadir, İslâm Hukukunda Hibe, s.19, 102-103.

¹²⁶ Apaydın, "İbra", DİA, c.XXI, s.264.

¹²⁷ Hâdimî, Mecâmi', s.45.

kün olmaktadır.¹²⁸ Diğer bir fark ise, mekruh olmakla beraber hibeden rücu' caiz olduğu hâlde,¹²⁹ ibradan vazgeçme geçerli olmaz.¹³⁰ Bazı istisnaî hâllerde hibeden rücu' edilemediği gibi, teslimden sonra rücu' için karşı tarafın rızası aranır.¹³¹ Hibede yine fer'e (*çocuk, torun*) yapılan hibeden rücu' mümkün iken, bu hâldeki ibradan rücu' mümkün olmamaktadır.¹³²

VI. İBRADA İSKÂT VE TEMLİK

İbranın ıskât veya temlik oluşu konusunda İslâm hukukçuları farklı görüşlere sahiptir. Bu noktadan hareketle, ibranın kabulünün gerekli ve reddinin geçerli olup olmadığı tartışılmıştır.

İbra, Hanefî, Şafiî ve Mâliki mezhebine göre hem ıskât ve hem de temlik manası taşımaktadır. İbrada ıskât manası bulunmasından dolayı Hanefî ve Şafiî mezhebine göre borçlunun kabulüne gerek kalmaz. Fakat, aynı zamanda temlik manası da bulunduğundan borçlunun reddi etkili olur ve ibranın kuruluşuna engel olur. Bu suretle ibra olan hak ve borç tamamen ıskât edilmiş veya kısmen borçludan indirilmiştir. Bu işlem buna uygun şekilde ifade edilen sözlerle kurulabileceği gibi, peşin satılmış bir malı ibra kasdıyla bedelini almadan teslim etmek suretiyle fiilen

¹²⁸ Serahsî, el-Mebsût, XII, 84; İbn Nüceym, Eşbâh, 324; Remlî, Nihyetü'l-Muhtâc, V, 513; Suyûtî, Eşbâh, 524; Şafîî, el-Ümm, IV, 65; Krş. Eren, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, s.282; Berki, Borçların Sükûtu, s.239.

¹²⁹ İbn Nüceym, Bahr, VII, 291; el-Mevsilî, el-İhtiyâr, III,51 vd.

¹³⁰ İbn Nüceym, Bahr, VI, 131; Suyûtî, Eşbah, s.524; Apaydın, "İbra", DİA, c.XXI, s.266.

¹³¹ Bkz. Şîrâzî, el-Mühezzeb, II, 469; Suyûtî, Eşbâh, s. 524; Hamevî, Ğamzu Uyûni'l-Besâir, III, 96; İbn Nüceym, Eşbâh, 324; Semerkandî, Tuhfe, III, 166 vd.; Molla Hüsrev, Dürerü'l-Hukkâm Şerhu Ğureri'l-Ahkâm, Dârü İhyai'l-Kütübi'l-Arabi, c.I-II, yy. ty., II, 221 vd.; Mahmasânî, Mücebât, II, 559; Ekinci, E. B., İslâm Hukuku Umûmî ve Husûsî Hükümler, 2. Baskı, İstanbul 2016, s.525-526; Çeker, İslâm Hukukunda Akidler, s.211.

¹³² Apaydın, "İbra", DİA, c.XXI, s.264.

de yapılabilir. Borç, düşen kısım itibariyle artık borçludan talep edilemez hâle gelmiştir.¹³³

Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre, ibrada temlik manasının olması daha çok ibranın reddi konusunda önemlidir. Şafîî mezhebine göre ibranın ıskât veya temlik oluşu sözleşmenin mahiyetine göre değişir. İbra edenin miktarı bilmemesi, ibra edilen şahsın belli olmaması ve ibranın şarta bağlanması hâlinde ibra bir temliktir. Başlangıç itibariyle ıskât gibi görünmesine rağmen, sonuç itibariyle kazandırıcı bir tasarruf işlemi olmasından dolayı da temlik vasfı vardır.¹³⁴ Hanbelî mezhebine göre ise, ibrada sadece ıskât manası olduğu için, borçlunun kabul veya reddi önemsizdir. İbra, talak ve köle azadında olduğu gibi sadece alacaklının tasarrufu ile geçerli olur. Bu mezhepte birine hibe yapmama hususunda yemin eden şahıs, söz konusu kişiyi borcundan ibra etmesi ile hibenin aksine ibradaki ıskât bağlamı sebebiyle yeminini bozmuş olmayacaktır.¹³⁵

VII. İBRANIN ÇEŞİTLERİ

İbrayı çeşitli yönleri itibariyle sınıflandırmaya tâbi tutmak mümkündür. Ali Haydar Efendi, Mecmûatü'l-Cedîde isimli eserinin ibra ko-

¹³³ Serahsî, el-Mebsût, XX, 141; Kâsânî, Bedâi, VI, 14; İbnü'l-Hümâm, Feth, VI, 397; Bâbertî, el-İnâye, VI, 397; VIII, 429; Şeyhîzâde, Mecmau'l-Enhur, III, 508; İbn Nüceym, Bahr, VIII, 107; Remlî, Nihâyetü'l-Muhtâc, IV, 256; Şîrbînî, Muğni'l- Muhtaç, III, 164; Haraşî, VII, 103; Ali el-Hafîf, Damân, II, 136-137; Ali Haydar, el-İstiksâ, md.24, 25, 33, 40,41; Bkz. Mecelle, md. 281, 335.

¹³⁴ Suyûtî, Eşbâh, 171; Seyyid Sâbık, Fıkhü's-Sünne, III, 268; Apaydın, "İbra", DİA, c.XXI, s.263.

¹³⁵ Şîrâzî, el-Mühezzeb, II, 356; Serahsî, el-Mebsût, XII, 84; İbn Nüceym, Bahr, VI,199; İbn Nüceym, Eşbâh, s.292,363; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 657; Buhûtî, Keşşâfu'l-Kıma', IV, 304; Karâfî, Ebü'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. İdris, el- Fûrûk, Âlemü'l-Kütüb, yy, ty, II,136; Apaydın, "İbra", DİA, c.XXI, s.263.

nusunu ele aldığı el-İstiksâ bölümünde detaylı bir taksimle 23 çeşit ibradan bahseder.¹³⁶ Bunlardan bazılarında bu çalışmanın çeşitli yerlerinde farklı başlıklar altında temas edilmektedir. Bu kısımda ibrayı borcun tamamı veya bir kısmını kapsaması ile karşılıklı olup olmadığına göre yapılan bir tasnifle ele alacağız.

A- Tam-Kısmî İbra Ayrımı

a) **Türk Hukuku:** Alacaklı borcun tamamından borçluyu ibra etme iradesinde bulunabileceği gibi, kısmî olarak da bunu yapabilir. Borcun konusu kısmî ifaya engel olacak şekilde bölünemez olmaması kaydıyla, kısmî ibranın mümkün olduğunun kabulü gerekir. Borçlu borcun bir kısmını ödeyecek olması, borçlunun kısmî ibra şartıyla kısmî ödemeyi kabul etmesi gibi durumlar söz konusu olabilmektedir. Kısmî ifa da, kısmî ibra gibi borcu kısmen sona erdiren sebeplerdendir.¹³⁷ Alacaklının borçlusuna ödeme kolaylığı yahut tamamı yerine bir kısmını alabileceği düşüncesiyle kısmî ibra yoluna gitmesi mümkündür. Hatta kısmî ifanın kabul edilmesi, zımnî kısmî ibra kabul edilebileceği somut şartlara bağlı olarak düşünülebilmektedir.¹³⁸

b) **İslâm Hukuku:** Mecelle'nin 1536. maddesi "*Bir kimsenin diğer kimsedeki hakkının tamamını iskât, yahut bir miktarını tenzil ederek o kimseyi borçsuz kılmasına ibray-ı iskât*" demiştir. Bu tür bir ibra, belli bir hak ve alacak ile ilgili bulunursa özel, bütün hak ve davaları kapsamına

¹³⁶ Bkz. Ali Haydar, el-İstiksâ, s.18.

¹³⁷ Eren, Borçlar Genel, s. 950,1303; Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.197.

¹³⁸ Bkz. Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.197, 199.

alır ise genel ibra adını almaktadır.¹³⁹ Kısmî ifa sulh sözleşmesi temelli olarak, alacağın bir kısmını borçludan alarak, kalanı ibra etmek suretiyle de olabilir. Bu takdirde, yapılan sulh ve sonrasında ibra ile borç borçludan kısmî ibra ile düşmüş olmaktadır. Ancak kalanın öne alınması (*ta'cil*) şartı ile ibra Şafîlerde cahiliye ribasına benzetilmiştir. Şart koşulmadan bir kısmının öne alınmış olması hâlinde yapılan ibra ise geçerli olmaktadır.¹⁴⁰ Sulhe binaen yapılmış ibrada, sulh sözleşmesini geçersiz kılan bir durum meydana geldiğinde, buna dayayan ibra da hukuken geçersiz hâle gelir. İbra bir başka sözleşme kapsamında yapıldığında, bu ana sözleşmenin geçerliliği ibrayı da etkiler. Bu sözleşme iptale maruz kaldığında ibra da aynı şekilde iptale muhatap olur. Fasit bir sözleşme zımında olmak üzere yapılan ibra da fasit olur. Mecelle md.1552'de “*Bir şey batıl olduğunda, onun zımındaki şey dâhi batıl olur.*” hükmü yer almıştır.¹⁴¹

B- İvazlı-İvazsız İbra

a) **Türk Hukukunda** hukukî işlemler ve özellikle kazandırıcı işlemler ve bu arada ibra sözleşmesi bir edim karşılığında ivazlı yahut ivazsız yapılabilmektedir.¹⁴² Bir tasarruf işlemi olan ibranın dayandığı borçlandırıcı temel işlemin ivazlı olup olmadığı bu nitelemeye öne çıkar. Doktrinindeki genel eğilime göre bir tasarruf işlemi olan ibra sözleşmesinin

¹³⁹ İbn Nüceym, Resâil, s.471; F. Hindiye, VI, 165; Mecelle, md.1537, 1538, 1565; Ali Haydar, Dürer, IV, 16-17; Ali Haydar, el- İstiksâ, md.43; Kadri Paşa, Mürşidü'l-Hayrân, md.938; Keskin, Dürerü'l Hükkam'ın Sulh ve İbra Bölümünün Latinizesi, s.111.

¹⁴⁰ Remlî, Nihâyetü'l-Muhtâc, IV, 385; el-Mevsûatü'l-Fıkhîyye, I, 167; Ayrıca bkz. Ellek, H., Sulh Anlaşması, s.136-137.

¹⁴¹ Bkz. İbn Âbidîn, Resâil, II, 105-106; Molla Hüsrev, Dürer, II, 402; Ali Haydar, el-İstiksâ, md.19, 20.

¹⁴² Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.101.

kendisinden borçlandırıcı bir mahiyet arzetmesi beklenmez.¹⁴³ İbra sözleşmesinin ivazlı yapılabildiğinin kabulü hâlinde her iki tarafın da sözleşme ehliyetine sahip olması aranır.¹⁴⁴

b) İslâm Hukukunda ibranın tek taraflı irade beyanına dayanan işlem yahut bir sözleşme olup olmadığı hususundaki tartışma da, ivazlı (mukabil edim) olup olmadığı noktasında ayrıca önem arz eder. İvazsız olduğunda genellikle tek taraflı irade beyanı ile olabileceği de düşünülebilirken, ivazlı olması hâlinde iki taraflı olduğunun kabulü gerekir.¹⁴⁵ İvazlı ibra, işlem olarak sulhe daha yakın durmaktadır. Bu durumda her iki tarafın da hak ve fiil ehliyetine sahip olması gereklidir. Taraflar ibra sözleşmesini ivazlı yapıyorlarsa fiil ehliyetine sahip olmaları ayrıca önemlidir. İvazsız olduğunda yalnız alacaklının fiil ehliyetine sahip olması yeterli iken, fiil ehliyetine sahip olmayan borçlunun, karşılıksız bir borçtan kurtulduğu için temyiz gücüne sahip olması yeterlidir. Yine fiil ehliyetine sahip olmayan borçlunun ivazlı ibrada kanunî temsilcisi tarafından temsil edilmesi gerekir.¹⁴⁶

Türk ve İslâm Hukukunda ivazlı ibrada başka bir karşılığın ibra mukabili elde edilmiş olması, bazı hâllerde ibradan ziyade, ifa yerine geçen eda işlemi olarak da değerlendirilmiştir.¹⁴⁷

¹⁴³ Gümüş, İbra Sözleşmesi, s. 101,102.

¹⁴⁴ Akdoğan, S., Türk Hukukunda İbra Sözleşmesi, s.51.

¹⁴⁵ el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye, I, 143,150.

¹⁴⁶ Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I. 255; Eren Borçlar Genel, 2017, s.1302,1303; Berki, Borçların Sükûtu, s.238; Zerka, el-Medhalü'l-Fıkhi'l-Âmm, 1952, I, 511; Apaydın, Yunus, İslâm Hukukunda Hukukî İşlemlerin Hükümsüzlüğü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1989, s.23 vd.

¹⁴⁷ Berki, Borçların Sükûtu, s.238; Saymen/Elbir, s.856,857; Aydın, M.Akif, "Borç", DİA, c.VI, s.289; Krş. Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.103.

VIII. MAHİYETİNE GÖRE İBRA

Bu yöndeki ayırım “*istîfa ve ıskât ibrası*” şeklindedir. İbranın karşılığının olup olmamasını esas alan bir tasniftir.

A- İstîfa İbrası

Bir kimsenin diğer bir kimsede olan hakkını almış bulunduğunu ikrar etmesine “*ibra-i istîfâ*” denir. Bu ibra “*seni şu alacağımdan beraet-i istîfâ ile*” yahut “*berâet-i kabz ile ibra eyledim*” anlamına gelen irade açıklamalarına ihtiyaç duyar.¹⁴⁸ Bu irade beyanı ile alacağını almış olduğunu ifade ederek, borçlusunu borçtan kurtarır. Borcun ödendiğini de bu şekilde ikrar etmiş olur.¹⁴⁹ Hem ikrar ve hem de istîfa ibrası, ıskât ibrasından farklı olarak aynı haklara ve borçlara ilişkin de olabilmektedir. Bu ibra izharî ve beyan edici nitelikte ve ivazlı ibra mahiyetindedir.¹⁵⁰ Borcun tamamı elde edildikten sonra yapılan ibra işleminin, ibra değil ifa olduğu da düşünülür. İbranın bir sözleşmenin sonrasında, ona ilişkin hak ve borçlara yönelik olması hâli bu ibra türünde sıkça görülen bir durumdur. Bu noktada soyut (mücerret) olmayan, sebebe bağlı bir ibra söz konusu olmakta, sebeple ilgili ortaya çıkabilecek olumsuzlukların yapılan ibra işlemine de yansiyebileceğini görmekteyiz. Tarafların bir borcun artık var olmadığına dair karşılıklı irade beyanları üzerine işlem bina edilmektedir. Bir satım sözleşmesi sonrasında, bu sözleşmenin konusu olan mal ve bedel üzerinde karşılıklı yapılan bu türden ibra işlemine

¹⁴⁸ İbn Âbidîn, Redd, V, 632; Mecelle, md. 1536; Keskin, F., Funda, Dürerü'l Hükkam'ın Sulh ve İbra Bölümünün Latinizesi, s.30 vd.

¹⁴⁹ Berki, Borçların Sükûtu, s.242-243; Ali Haydar, Dürer, IV, 13; Türk Hukuk Lügati, Ankara 1991, s.139.

¹⁵⁰ İbn Âbidîn, Redd, V, 156; Kâsânî, Bedâi, VI, 43,44; Şîrâzî, el-Mühezzeb, I, 305; Şîrbînî, Muğni'l-Muhtâc, III, 164,165; Remlî, Nihâyetü'l-Muhtâc, IV, 443.

rağmen, malın istihkak iddiasına konu edilerek zapt edilmesi hâlinde, müşteri ibraya rağmen ödediği bedeli istirdat edebilir. Bedelin teslim alınması sonrası yapılan bedele ilişkin ibrada, ıskât ibrasının aksine, istifa ibrasında bedelin iadesi mümkün değildir.¹⁵¹

B- İskât İbrası

İskât ibrası, alacaklının borçludaki vazgeçilmesi mümkün olan hak ve alacağının tamamını veya bir kısmını düşüren bir ibradır. Bu haklar öncelikle “*hukukullah*” tâbir edilen kamu hakları dışında kalan haklardır.¹⁵² Borcun düşürüldüğünü ifade eden, “*sende olan alacağımı düşürdüm, hibe ettim, helal ettim*” türünden ifadeler ile sözleşme meydana gelir.¹⁵³ Alacaklı bu sözleşme ile borcunu kısmen veya tamamen borçluya terk etmektedir. İskat ibrası “*ayn*” değil, “*deyn*” üzerinde gerçekleşen bir işlemdir. Aynın doğrudan kendisine değil de ona ilişkin, ayndan doğan bir dava hakkı gibi, hakka yönelik olan haklar ibraya konu olurlar. Satılan maldan indirim yapılamaması da bu sebepten doğar.¹⁵⁴ Bir kimse borçlusuna “*senin zimmetini şu kadar kuruş alacağımdan veya onun*

¹⁵¹ İbn Âbidîn, Resâil, II, 105-106; Bkz. Mecelle, md.1566; Krş. Mecelle, md.52; Ali Haydar, Dürer, IV,73-74; Ali Haydar, el-İstiksâ, md.19, 31, 34; Bilmen, VIII; 30; Bkz. Demiray, Mustafa, Eksik Borç, s.203.

¹⁵² Apaydın, “İbra”, DİA, c.XXI, s.265; Arsebük, s.467.

¹⁵³ İbnü'l-Hümâm, Feth, VI, 398; Merdâvî, el-İnsâf, VII, 127; İbn Âbidînzâde, Alauddin Muhammed b. Muhammed Emin b. Ömer, Haşiyetü Kurratü Ayni'l-Ahyar Li Tekmiletü Reddi'l-Muhtâr, Beyrut 1412/1992, Tekmiletü Reddi'l-Muhtâr, VIII, 218; Fetâvâ el-Bezzâziye, II, 340.

¹⁵⁴ Serahsî, el-Mebsût, XII, s.84; İbnü'l- İbnü Arafe, Haşiyetü't-Düsûkî, II, s.243; İbn Nuceym, Bahr, VI, s.131; Hattâb, Mevâhib, IV, s.548; İbn Kudâme, el-Muğnî, V, s.657; Kerâbisî, Esad b. Muhammed b. El-Hüseyn, el-Fürûk, Thk. Muhammed Temmum, (Kontrol: Abdussettar Ebû Ğudde), Vezaretü'l-Evkaf el Kuveytiye, 1402/1982, II, 106; Remlî, Nihâyetü'l-Muhtâc, IV, 442; Apaydın, “İbra”, DİA”, c.XXI, s.265.

yarısından beraet-i ıskât ile ibra ettim" demesi hâlinde ıskât ibrası yapılmış olur. Bu ibra türü ivazsız niteliğe sahiptir.¹⁵⁵

İstîfa ibrasının izhari-ihbari (var olan bir durumu ortaya koyan) vasfına mukabil, ıskât ibrası inşai (kurucu) bir nitelik gösterir. İskat ibrası doğrudan borcu sona erdiren ibraya karşılık gelirken, istîfa ibrası menfi borç ikrarına karşılık gelmektedir. Bu da sonuç itibariyle borçlu olunmadığının kabulü anlamına gelmektedir. Bu ayırım ibranın niteliğinden çok sonuçları göz önüne alınarak yapılmış bir ayırımdır. İbra-i istîfa ile ibra-i ıskât arasında kullanılan lafızlar bakımından farklılık söz konusudur.¹⁵⁶

İskât ibrası, istîfa ibrasından daha kapsamlıdır. Herhangi bir ayırım yapılmadan mutlak anlamda yapılan bir ibra, daha dar ve öncelikle anlaşılmaya daha yakın olmasından dolayı istîfa ibrasına hamledilir. Bu hususu Ali Haydar Efendi; ıskât ibrası ekser (daha geniş), istîfa ibrası ekaldır (daha az). Ekser meşkük (şüpheli) ve ekal müteyakkın (kesin) olduğundan, mutlak olan ibra müteyakkına hamledilir, şeklinde açıklar.¹⁵⁷ Ayrıca inşâî (kurucu) olan ıskât ibrası yalana dayanan davaya (kizb davası) açık değilken, ihbarî olan istîfa ibrası buna açıktır. Bu sebeple istîfa ibrası gerçekte doğru şekildeki bir iradeyi yansıtmıyor, yalana dayanıyorsa, ibra diyaneten geçerli addedilmez.¹⁵⁸ İstîfa ibrasının aksine, ıskât ibrasında borç ödendikten sonra rücu' ederek verdiği geri almak

¹⁵⁵ Bilmen, *Istılâhât*, VIII, 29; Berki, *Borçların Sükûtu*, s.242; Mecelle, md.1536; Fetâvâ el-Bezzâziye, II, 340; Türk Hukuk Lügati, Ankara 1991, s.139.

¹⁵⁶ Ali Haydar, *Dürrer*, IV, s.12 vd; el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye, I, 147; Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı*, III, 483-484.

¹⁵⁷ Ali Haydar, *el-İstiksâ*, md.32, 34, s.20.

¹⁵⁸ Bilmen, VIII, 29; Bkz. Feyzioğlu, *Borçlar Genel*, 1977, II, 425, dn 16.

mümkündür. İstifa ibrası deyn ve aynlarda da geçerli olurken, ıskât ibrası sadece deynlerde söz konusu olmaktadır.¹⁵⁹

IX. KAPSADIĞI ALAN BAKIMINDAN İBRA

İbra, konusu olacak hak ve borcun kapsadığı alan bakımından iki kısma ayrılır.

A- Genel İbra

Genel ibra bir şahsın başkasındaki alacaklarının tamamından vazgeçip, "*bütün davalarımın beri kıldım*" veya "*onda asla hakkım yoktur*" diyerek alacak ve haklarından vazgeçmesidir.¹⁶⁰ Bu ibra sonucunda alacaklı ibra ettiği kimse hakkında artık dava açamaz ve alacak talebinde bulunamaz. "*Fülanı zimmetimdeki bütün alacaklarımdan ibra ettim*" şeklinde yapılan ibra borçlara ilişkin olup, emanet ve gasbı kapsamadığı gibi, "*Fülanın nezdinde hakkım yoktur*" şeklindeki bir ifade de borçları değil, emanetleri kapsar.¹⁶¹ Ancak Mecelle md.1538'de düzenlendiği şekliyle "*Fülan şahsı kâffe-i deâviden beri kıldım*" şeklindeki bir ifade ile tüm davaları kapsayan bir ibra meydana gelir.¹⁶²

Genel yapılan ibra, "*Filan kimsedeki tüm haklarımdan vazgeçtim*" demek gibi, bir başkasındaki tüm haklara yönelik yapılan ibra ile olur.

¹⁵⁹ İbn Nüceym, Bahrü'-Râik, VI,131,VII, 261; Şeyhîzâde, Mecma'u'l-Enhur, III, 508; Ali Haydar, Dürer, IV, 12,13; İbn Âbidîn, Resâil, II, 107; Bilmen, VIII, 29, 30; Zühayli, el-Fikhu'l-İslâmi, V, 344; Fetâvâ el-Bezzâziye, II, 340.

¹⁶⁰ Mecelle, md.1565,1538; Ali Haydar, Dürer, IV, 81-82; Ali Haydar, Mirkât-ı Mecelle, 12. Kitap, II, 24, 25 (md.1565); Kadri Paşa, Mürşidü'l-Hayrân, md.936; Bilmen, VIII, 30; Hamevî, Ğamzu Uyûni'l-Besâir, III, 90; Türk Hukuk Lügati, Ankara 1991, s.139.

¹⁶¹ İbn Âbidîn, Resâil, II, 107, 111; el-Hattâb, Mevâhib, VI,215; Bilmen, VIII, 30.

¹⁶² Bilmen, VIII, 35.

İmam Ebu Yusuf bunu tamamen geçerli kabul ederken, İmam Muhammed ibra edilen şeylerin bilinmesini kazaî ibra için geçerli saymış ve diyaneten ibranın gerçekleşmeyeceğini ifade etmiştir.¹⁶³ Bir diğer tür genel ibra ise, sadece belli bir hakkın tümünü kapsar. Örneğin, "*filanı zimmetindeki tüm alacaklarımdan ibra ettim*" ifadesi ile bu tür bir genel ibra gerçekleşmiş olur.¹⁶⁴

Genel ibra anlamında kullanılan "*filana karşı benim bir hakkım, husumetim, davam yoktur*" ifadeleriyle had ve kamusal haklar dışında, ilgilinin maldaki ayıplar dahil her türlü hukukî ve cezaî sorumluluktan kurtulması da sağlanmış olmaktadır.¹⁶⁵

B- Özel İbra

Mecelle md.1537’de özel ibra; ” *...bir hâne yahut bir çiftlik veya hut bir cihetten dolayı alacak davası gibi bir hususa müteallik davadan bir kimseyi ibra etmektir.*” şeklinde tanımlanmıştır. Yine Mecelle md.1564’e göre de, yalnız bir hususa taalluk eden, alışverişteki mal ve kiradaki bedel gibi alacaklardan vazgeçmek bu şekildedir.¹⁶⁶ Belli ve özel tanımlanmış bir malın davasından veya bizzat kendisinden ibra şek-

¹⁶³ İbn Âbidîn, Resâil, II, 100; Demiray, Eksik Borç, s. 203.

¹⁶⁴ İbn Âbidîn, Resâil, II, 107; Alauddin Muhammed, Tekmile, VIII, 341; Ali Haydar, Dürer, IV, 16, 17; Berki, Borçların Sükûtu, s. 243; Mahmasânî, Mücebât, II, 559.

¹⁶⁵ Serahsî, el-Mebsût, XVIII,165; Zeylaî, Tebyîn, V, 7; İbn Nüceym, Bahr, VII, 262; İbn Nüceym, Resâil, s.471,472; İbn Âbidîn, Tenkîh, II, 49; İbn Âbidîn, Resâil, II,105; Hattâb, Mevâhib, V, 232; Derdîr, eş-Şerhu’l-Kebîr, III, 411; el-Hamevî, Ğamzu Uyûni’l- Besâir, II, 344; İbn ‘Abidîn, Redd, V, s.624; F. Hindiye, III, 94, 95; Bu anlamda kullanılabilecek tahdidi ve inhisari olmayan muhtemel ifade örnekleri için bkz. Ali Haydar, el-İstiksâ, md.43, 44, 47, 54, s.26-28.

¹⁶⁶ Bkz. Ali Haydar, Dürer, IV, 81; Ali Haydar, Mirkât-ı Mecelle, 12. Kitab, II, 24 (md.1564); Kadri Paşa Mürşidü’l-Hayrân, md.934; F. Hindiye, III, 170; Berki, Ş., Borçların Sükûtu, s.243.

linde ortaya çıkar.¹⁶⁷ Özel ibra belli bir borç ve hakka yönelik özel lafızlarla gerçekleştirilir.¹⁶⁸

Özel ibra kendi içerisinde farklı şekillerde görülebilmektedir. Konusu muayyen bir mal yahut alacak veya bunların belirlenmiş bir kısmı olabileceği gibi, şuf'a ve muhayyerlik gibi somut ve belli haklardan ibra da mümkün olmaktadır.¹⁶⁹ Bunun dışında belli bir "ayn"a yönelik ibra, ibra konusunun "deyn" olması gerektiği itirazıyla karşılaşmakla birlikte, "ayn" olup, aynı zamanda misli olan mallarda, zimmetle ilişkilendirilebilir özellikte olması hâlinde mümkün olduğu görüşü vardır. Misli olmayan kıyemi "ayn"ların zimmette bir borç olmaları söz konusu olmaması sebebiyle, özellikle ıskât ibrası bunlarda geçerli olmamaktadır.¹⁷⁰ İskât ibrasına elverişli olmamaları sebebiyle borçlunun zimmeti ibra işlemi ile boşaltılmış olmayacağından, eksik borç olarak da telakki edilebileceği düşünülmüştür.¹⁷¹

X. İBRANIN KURULUŞ ŞARTLARI

A- Türk Hukukunda

İbranın konusu aynî ve yenilik doğuran haklar değil, Borçlar Hukuku kapsamında bir alacak hakkıdır. İbra ile talep hakkı değil, alacak

¹⁶⁷ İbn Âbidîn, Resâil, II, 107,111; Ali Haydar, IV, 16; Bilmen, VIII, 30.

¹⁶⁸ Serahsî, el-Mebsût, XVIII, 165; Zeylaî, Tebyîn, V, 7; İbn Âbidîn, Redd, V, 624; el-Hattâb, Mevâhib, V, 232.

¹⁶⁹ Bâbertî, el-Înâye, VIII, s.412; İbn Nuceym, Bahr, VII, s.261; İbn Âbidîn, Redd, VI, 230; Kâsânî, Bedâi, V, s.19; Ali Haydar, el- İstiksâ, md.53, 58.

¹⁷⁰ Zerka, el-Medhalü'l-Fıkhî'l-Âmm, 1952, I, 183.

¹⁷¹ Serahsî, el-Mebsût, XI, 107; Kâsânî, Bedâi, V, s.203; Haskefî, ed-Dürrü'l-Muhtâr, s.539; Bâbertî, el-Înâye, VIII, 412; Karâfî, Zahîra, Beyrut 1994, XI, 42; Şîrâzî, el-Mühezzeb, I, 406; Kârâfî, Fûrûk, III, 382; F. Hindiye, VI, 427; Demiray, M., Eksik Borç, s.201.

hakkının kendisi ortadan kaldırılmaktadır. İbraya konu olan alacak hakkı sözleşmeden doğabileceği gibi, haksız fiilden, aile hukukundan ve eşya hukukundan veya sebepsiz zenginleşmeden de doğabilmektedir.¹⁷²

İbra sözleşmesinin konusu olan borçla ilişkili olan alacaklı ve borçlu bu sözleşmenin taraflarıdır. Genellikle ilk önerinin (*icap*) alacaklıdan geldiği ibra sözleşmesinde bu konu belirleyici bir unsur değildir. Temsil ve vekâlet akitlerine de açık bir mahiyette olan ibra sözleşmesindeki iradî vekâlet ve temsilin genel olmaktan ziyade karşılıksız kazandırıcı bir işlem olmasından dolayı dar kapsamlı özel yetki şeklinde olması, hata, hile ve ikrah gibi nedenlerden biri ile sakat olmaması hukuk güvenliği açısından gerekli hususlardandır.¹⁷³

Tarafların ehliyeti bakımından ibranın kuruluşunda farklı durumlar söz konusu olabilmektedir. Karşılıklı iki tarafa da hak ve borç yükleyen ibra sözleşmesinde tarafların hak ve fiil ehliyetine sahip olması gerekir. Tam fiil ehliyetine sahip kişiler ibra sözleşmesinin tarafı olurlar. Taraflardan biri temyiz gücünden yoksun olduğunda, sözleşme butlanla sakatlanmış olur.¹⁷⁴ Tam ehliyetsiz tarafların ibra sözleşmesi yapması da kendileri ve kanunî temsilcileri için geçersizdir. Temyiz gücüne sahip küçük ve kısıtlı alacaklılar kendi eylemleriyle borç altına giremediklerinden, bir tasarruf işlemi olan ibrayı kanunî temsilcileri rızası dışında ya-

¹⁷² Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.133-135.

¹⁷³ Feyzioğlu, Borçlar Genel, 1976, I, 406; Hatemi/Gökyayla, Borçlar Hukuku, s.100 vd; Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.109, 167, 305,306; Krş. Zeydan, Abdülkerim, Fıkıh (İslâm Hukuku) Usûlü, Trc. Ruhi Özcan, Ankara 1979, s.150, 163, 183; Mahmud Hamze, el-Ferâidü'l-Behiyye, s.325.

¹⁷⁴ Erkan, Umut Vehbi/Yücer, İpek: “Ayırt Etme Gücü”, AÜHFD, c. 60, sy.3, 2011, s. 498, 499, 501.

pamazlar.¹⁷⁵ Fiil ehliyetine sahip olmayan borçlunun ivazlı ibrada kanuni temsilcisi tarafından temsili gerekir.¹⁷⁶

Sınırlı ehliyetli borçlu için yasal danışmanın ivazlı ibrada işlem yapması hukuken kabul edilebilir. İvazlı olmayanlarda buna gerek olmakla birlikte, temsil edilmişlerse hukukî bir sorun teşkil etmemektedir. Çünkü bu işlem bir karşılıksız kazandırma işlemidir.¹⁷⁷ İvazsız ibrada borçlunun sadece hak ehliyetine sahip olması yeterli olmakta iken, alacaklının bir tasarruf işlemi olan ibranın konusunu oluşturan hak üzerinde tasarruf yetkisine de sahip olması gerekir. Sadece fiil ehliyeti yeterli olmayıp, aynı zamanda tasarruf yetkisinin olması da aranır. Örneğin iflâs etmiş alacaklı borçluyu ibra edemeyeceği gibi, haczedilmiş mal üzerinde malik tasarrufta bulunamaz. Alacak üzerinde intifa veya rehin hakkı bulunduğu, ibranın geçerli olması için hak sahibinin muvafakati gerekli olmaktadır.¹⁷⁸

B- İslâm Hukukunda

¹⁷⁵ Oğuzman, Kemal/M., Seliçi, Özer, Kişiler Hukuku Dersleri (Gerçek ve Tüzel Kişiler), Filiz Kitapevi, İstanbul 1979, s.49,60-61; Savaş, A., "Türk Borçlar Hukukunda İkâle Sözleşmesi", s.121, 122; Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.151,152; Mahmasâni, Mücebât, II, 562.

¹⁷⁶ Eren, Borçlar Genel, s.1303; Erkan/ Yücer, Ayırt Etme Gücü, s. 511, 516; Bkz.TMK. md. 449.

¹⁷⁷ Bkz. Ertaş, Şeref, Yeni Medeni Kanunumuzda Velinin Çocuk Malları Üzerindeki Tasarruf Yetkisi, DEÜHFD, c. 9, Özel Sayı, 2007, s. 398; Koç, Nevzat: Türk Medeni Kanunundaki Düzenlemeler Işığında Vesayet Hukukuna Genel Bir Bakış, DEUHF, c.7, Özel Sayı, 2005, s. 116; Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.155.

¹⁷⁸ Turanboy, Kürşat, N., İbra Sözleşmesi, Ankara 1998, s.55 vd.; Bkz. Eren, Borçlar Genel, s.1301, 1302; Tercier/Pichonnaz/ Develioğlu, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, s.456; Berki, Ş. Borçların Sükûtu, s.239-240; Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.125; Tasarruf (fiil) ehliyeti ile tasarruf yetkisi arasındaki farklar için bkz. Feyzioğlu, Borçlar Genel, 1976, I, 299; 1977, II, 428; Arsebük, s.468; İİK. md.86, 91, 191/1.

İslâm hukukunda Hanefilere göre, ibranın kuruluşu için ibra eden hak sahibinin “*seni borcundan ibra ettim*” yahut “*sende hakkım yoktur*” şeklinde, iradesini açıkça ortaya koyan ifadeler ile îcapta bulunulması gerekirken,¹⁷⁹ ibranın konusu unsur (*rükun*) değildir. Cumhurda, özellikle Malikilerin öne sürdüğü kabul şartının da bir sonucu olarak, ibra edilenin ayrıca önem arzemesi ile birlikte, ibra eden taraf, konu ve irade beyanının da ibranın kuruluşu için bir unsur olduğunu görmekteyiz.¹⁸⁰

İslâm hukukunda ibra sözleşmesinin kurulabilmesi için diğer kurucu unsurların yanı sıra ibra konusu hakkın kullanılmasında, hakkın sahibi ve bunu kullanma bakımından tasarruf yetkisine sahip bir kişinin varlığı gereklidir. Diğer sözleşmelerdeki gibi karşı tarafın (*borçlu, edim yükümlüsü*), geçerli bir hak ve edim ile sözleşmenin kurulma şekli ibra işleminin kurucu öğelerindedir. Hak sahibinin tam ehliyete sahip olmasının yanı sıra, bu hukukî işlemin tasarruf işlemi niteliği dolayısıyla tasarruf ehliyetine de sahip olma vasfındaki eksikliklerin her biri işleme değişik etkide bulunurlar. Bunlardan bazıları sözleşmenin kuruluşuna engel oldukları hâlde, bazıları ise yürütülmesine engel olurlar. Özellikle tam ve sınırlı ehliyetsizler bakımından ibra diğer sözleşmelerden farklı olarak, salt zarar telakki edileceğinden, benzer teberru akitleri gibi düşünülmektedir. Bunların başkası lehine yapılması temyiz öncesi dönem ve diğer ehliyet kısıtlılığı için görüş farklılıkları olmakla, alacaklı ve borçlu için genel olarak veli yahut vasilerinin iznine bağlı, tam ehliyetsizlik hâllerin-

¹⁷⁹ Kâsânî, Bedâî, VII, 295; Ali Haydar, el-İstiksâ, md.33, 40, 43.

¹⁸⁰ Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî, V, 328; el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye, I, 149; Apaydın, “İbra”, DİA, c.XXI, s.264.

de ise veli ve vasilerinin dâhi tasarrufuna açık olmayan bir mahiyet arz ederler.¹⁸¹

XI. İBRADA KABUL

A-Türk Hukukunda

Genel anlamda sözleşmede yer alan tarafların iradelerinin uyumları zımnî de olsa gereklidir. İbra sözleşmesinde irade beyanlarının ne şekilde ortaya çıkacağı konusunda, borcu doğuran işlem şekle bağlı tutulmuş olsa bile, ibranın tarafları bakımından şekle bağlı olmayan bir sözleşme olduğu Türk Borçlar Hukukunda kabul edilmektedir.¹⁸² Alman ve Fransız hukuklarında da şekil şartı bulunmamaktadır. Ancak taraflar ilk sözleşmeyi kurarken ibrayı da kapsayacak tarzda bir şekil şartı öngörmüş olabilirler. Bazen de maddî hukuk değil, ancak ispat hukuku bakımından şekil şartına bağlanmış olabilmektedir. Fransız hukukunda ibra sözleşmesi açık ve zımnî irade beyanları ile yapılabilmektedir.¹⁸³ Genel prensip irade uyummasını yansıtan her türden hukukî şekille mümkündür. Bunlar açık veya zımnî de olabilir. Şekil konusunda günümüz hukuk sistemlerindeki genel yönelim de şekil serbestisi yönünde gelişmiştir.¹⁸⁴

İbrada özellikle her hangi bir karşılık (*ivaz*) söz konusu olmadığına alacaklının iradesinin açık bir şekilde ortaya konulması icap eder.

¹⁸¹ Bkz. Apaydın, Hükümsüzlük, s.24, 25; Bardakoğlu, Ali, "Ehliyet", DİA, c.X, s.536 vd.

¹⁸² Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.989; Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.196; Aksu, İbra, s.106, 129,130. Bkz. TBK. md.132, İsviçre BK. Prg.115.

¹⁸³ Eren, s.1303; Becker, s.73.

¹⁸⁴ Geniş bilgi için bkz. Altaş, Hüseyin; Şekle Aykırılığın Olumsuz Sonuçlarının Düzeltilmesi, Ankara 1998; Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.110 vd., 196.

Burada diğerk tarafın itiraz etmemesi yeterli olmaktadır. İbra TBK md. 6 kapsamında borçlunun yararına olduğundan yola çıkarak açık bir kabule gerek görülmeven, ancak uygun bir süre içerisinde reddedilmediğinde kabul edilmiş olan sözleşmelerden sayılmaktadır. Borçlar Hukuku sözleşmelerinde sözleşmelerin kuruluşu ve değiştirilmesi ile sona erdirilmeleri şekle bağlı olma bakımından aynı olmamaktadır. Sona ermede ortada devam ettirilmek istenen hak ve sorumluluklar olmamasından kaynaklanan sebeplerle, özellikle ibrada bu özellik daha da ön plânda olduğundan şekle tâbi olunmasında hukukî bir yarar bulunmamaktadır. İbranın esas sözleşmenin kurulma ve değiştirilmesindeki şekil şartına bağlı olmasına gerek yoktur. Örneğin şekle bağlı olarak yapılan kefalet sözleşmesinde, kefilin ibrasında da bir şekle ihtiyaç yoktur.¹⁸⁵

B- İslâm Hukukunda

İslâm Hukukunda ibra, hakkı sona erdirmesi itibariyle “*ıskât*” olarak kabulü mümkün olduğu gibi, lehine ibrada bulunulanan mal varlığının aktifinde artma veya pasifinde azalma meydana getirdiği için temlik olarak ta ele alınmaktadır. Bazen ıskât kavramsal olarak ibra yerine de kullanılır.¹⁸⁶ Hanefilerde her iki anlam da gözetilerek, ibranın meydana gelmesi için reddedilmemesi üzerinde durulmuştur.¹⁸⁷ Zımnî olarak dâhi olsa susmak veya açıkça reddetmemek gerekliliği, her ne kadar başlangıçta tek taraflı gibi görünse de işlemin iki taraflı olduğunu kuvvetlendirmektedir. Maliklerde ve Hanefilerden İmam Züfer’de ıskât olmayıp,

¹⁸⁵ Eren, Borçlar Genel, s.1303; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.988; Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.196.

¹⁸⁶ el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye, I, 144.

¹⁸⁷ Ali Haydar, Dürer, I, 38.

kabulü gerektiğinden, işlem iki taraflı kabul edilir. Doğrudan “*ıskât*” ağırlıklı değerlendirilen Şafîî ve Hanbelilerde ise, kabule ihtiyaç olmadığundan tek taraflı bir hukukî işlem durumundadır.¹⁸⁸

İbranın *ıskât* (*hukukî irade ile sona erdirilebilen*) özelliği sebebiyle sarf ve selem sözleşmeleri dışında, Hanefilerde borçlunun açık ve doğrudan kabulüne ihtiyaç yoktur.¹⁸⁹ İskat dışında ayrıca sahip olduğu temlik niteliği sebebiyle, yani borçlunun esasen ödemekle yükümlü olduğu borç kendisine temlik edildiği için, reddetmemesi yeterli, ancak gereklidir.¹⁹⁰ Şafîîlerde ise red ve kabul, her iki husus bakımından ibranın *ıskât* anlamı hâkimdir.¹⁹¹ Hanbelilerde de *ıskât* odaklı düşünce sebebiyle, sadece alacaklının iradesiyle geçerlilik kazanır.¹⁹² Malikilerce tercih edilen görüşe göre *ibra ıskât* özelliği taşımadığı için borçlunun kabulü gerekir.¹⁹³ Hem Hanefilerde ve hem de Malikilerde *ibra* reddedildiğinde hükümsüzdür. Hanbeli ve Şafîîlerde *ıskât* ağırlıklı görüş sebebiyle borçlunun *ibrayı* red-

¹⁸⁸ Şirbîni, Muğni'l-Muhtâc, III, 164; Şirâzî, el-Mühezzeb, III, 115; Buhûti, Keşşâfu'l-Kına', IV, 304; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, II, 519; Aydın, M. Akif, “Borç”, DİA, c.VI, s.289; Mahmasânî, Mücebât, II, s. 560.

¹⁸⁹ Mecelle, md.123; Fetâvâ'l-Hindiye, IV, 384; el-Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud Mevdud, el-İhtiyar li Ta'lîlî'l- Muhtar, Matbaatü'l-Halebi, Kahire 1356/1937, el-İhtiyar, II, 33; Hamevî, Ğamzu Uyûni'l-Besâir, III, 92,93; Haskefî, ed- Dürrü'l-Muhtâr, s.449; Ali Haydar, el-İstiksâ, md.28; Zuhaylî el-Fıkhü'l-İslâmî, IV, 623; V, 329; Bilgili, İsmail, İslâm Hukukunda Ma'dûmun Satışı, Konya 2011, s.199 vd. (Selem; paranın peşin ve malın veresiye olması şeklinde yapılan sözleşmedir. Çeker, Fıkıh Dersleri, s.135)

¹⁹⁰ Serahsî, el-Mebsût, XX, 92,141; Kâsânî, Bedâi, V, 203; Semerkandî, Tuhfe, II,19.

¹⁹¹ Suyûtî, el-Eşbâh, s.011.

¹⁹² Buhûti, Keşşâfu'l-Kına', IV, 304; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 657; Merdâvî, el-İnsâf, VII, 127.

¹⁹³ Haraşî, VII, 103; Karâfî, el-Fürûk, II,110-111,031; el-Mevsûatü'l-Fikhiyye, I, 148.

di geçerli değildir.¹⁹⁴ Mecelle’de de (md.1568) kabul şart görülmemekle birlikte, borçlu reddettiği takdirde ibra meydana gelmez.¹⁹⁵

Ancak Hanefî mezhebinde bazı istisnâ durumlarda ibranın reddi geçersiz addedilir. Önceden kabul etmiş borçlunun sonraki reddi¹⁹⁶ ve kefilin reddi¹⁹⁷ ile havalede borcun ödenmesi kendisine havale edilen (*muhalîin aleyh*), alacaklı (*muhalîin leh*) tarafından ibra edildiği durumdaki söz konusu borçlunun reddi geçerli değildir.¹⁹⁸ Ayrıca ibra başlangıçta borçlunun talebi üzerine meydana gelmiş¹⁹⁹ ve ibra esnasında susmakla zımnen kabul durumunda kalmış olan borçlunun da sonradan reddetmesi geçerli değildir.²⁰⁰

XII. İBRANIN GEÇERLİLİK ŞARTLARI

A- İBRA EDENDE ARANAN ŞARTLAR

1. BİZZAT ALACAKLININ İBRASI

a) **Türk Hukuku:** İbra, kişiyi ilzam eden bir tasarruf olduğundan ibra edenin fiil ehliyetine sahip olması gerekir. Diğer fiillerde olduğu gibi

¹⁹⁴ İbn Kudâme, el-Muğnî, V, 657; Buhûtî, Keşşâfî'l-Kına', IV, 304; Merdâvî, age, VII,127; Suyûtî, Eşbâh, s.171.

¹⁹⁵ Serahsî, el-Mebstû, XX, 92; İbn Âbidîn, Redd, III, 113; Kâsânî, Bedâi, V, 203, Şevkânî, es-Seylû'l-Cerrâr, s.811; Karâfî, Fürûk, II, 136; Mecelle, md.1568, 847; Ali Haydar, Dürer, IV, 85-86; Ali Haydar, Mirkât-ı Mecelle, 12. Kitap, II, 26 (md.1568); Kadri Paşa, Mürşidü'l-Hayrân, md.939.

¹⁹⁶ Zeylaî, Tebyin, IV, 198; Ali Haydar, Dürer, IV, 86.

¹⁹⁷ Merğînani, el-Hidâye, II, 92; İbnü'l-Hümâm, Feth, IV, 507; Mecelle, md. 660.

¹⁹⁸ Kâsânî, Bedâi, VI, 18; Alaüddin Muhammed, Tekmiletü ibn Âbidîn, II, 141.

¹⁹⁹ Hamevî, Ğamzu Uyûni'l-Besâir, III, 92,94; Ali Haydar, Dürer, IV, 86.

²⁰⁰ Ali Haydar, Dürer, IV, 86; Ali Haydar, el-İstiksâ, md.29; Bilmen, VIII, 33; Ali el-Haffif, Damân, II, 138,139; Mahmasânî, Mücebât, II, 561-562; Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî, V, 330; Keskin, Dürerü'l Hükkam'ın Sulh ve İbra Bölümünün Latinizesi, s.117.

ibrada bulunan şahısta bu ehliyet bakımından bir eksiklik varsa, bu durum, yapılan ibrayı etkileyecektir. İbra bir sözleşme olduğu için ehliyet ile birlikte iradenin hukukî unsurlarının sakatlanmamış olması aranır. Hata, hile, ikrah ve gabin gibi iradeyi sakatlayan durumların söz konusu olması hâlinde ibra sözleşmesinin geçersizliği ileri sürülecektir.²⁰¹

b) İslâm Hukuku: İbra yapma ehliyetinin temelinde de âkil ve bâliğ olarak temyiz gücüne sahip olmak vardır.²⁰² Bu nedenle çocuk, bunayan (*mâtuh*) ve mecnun olanların ibrası sahih olmaz.²⁰³ Hacir altına alınmış sefihin²⁰⁴ yaptığı ibra kısıtlının aleyhinde bir hukukî işlem olması sebebiyle kanunî temsilci izin verse dâhi geçersiz olacaktır.²⁰⁵ Burada çeşitli şekillerde ortaya çıkan, ehliyeti daraltan veya kaldıran sebepler söz

²⁰¹ Feyzioğlu, Borçlar Genel, 1976, I,121 vd.; Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.307; Zeydan, Abdülkerim, el-Medhalü li Diraseti'ş- Şerîati'l-İslâmiyye, 11. Baskı, Beyrut 1410/1989, el-Medhal, s.262, 264; Zerka, el-Medhalü'l-Fıkhî'l- Âmm, 1952, I, 502; Ebu Zehra, el-Mülkiyetü..., s.395; Ebu Zehra, İslâm Hukuku Metodolojisi, Çev. Abdülkadir Şener, s.290 vd.; Hallâf, Abdulvahhâb, İslâm Hukuk Felsefesi, İlmü Usûli'l-Fıkh, Çev. Hüseyin Atay, AÜİF Yay., Ankara ty. s.288.

²⁰² Şevkânî, es-Seylû'l-Cerrâr, s.812; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku 1, s.254,255; Akgündüz, A., İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı, Özel Hukuk-1, İstanbul 2012, II, 54; Çeker, Orhan, İslâm Hukukunda Çocuk, İstanbul 1990, s.68, 74 vd.; Ali Haydar, el-İstiksa, md.3.

²⁰³ İbn Nüceym, Bahr, VIII, 90; İbn Nüceymi Eşbâh, s.263, 277; Güzelhisari, Mustafa Hulûsi, Menâfiu'd-Dekâyık fi Şerhi Mecâmî'l-Hakâyık, İstanbul 1308/1890, s.284-285; F. Hindiye, VI, 148; Gözübenli, Beşir, "Ateh", DİA, c.IV, s.51-52; Dönmez, İ. Kafi, "Cünûn", DİA, c.VIII, s.128; Ali el-Hafif, Ahkâmü'l-Muâmelâti'ş-Şer'iyye, s.264; Ali Haydar, el-İstiksâ, md.3.

²⁰⁴ Sefih; Ergenlik çağına ulaşmış ve temyiz gücüne sahip olmakla birlikte harcamalarındaki ölçsüzlük sebebiyle kısıtlı sayılan kimse, Bkz. Apaydın, "Hacir", DİA, c.XIV, s.515; Ali el-Hafif, Ahkâmü'l-Muâmelâti'ş-Şer'iyye, 269, 278.

²⁰⁵ Mecelle, md. 978, 991, 1002, 1541; İbn Nüceym, Eşbâh, s. 237; Derdîr, eş-Şerhu'l-Kebir, IV, 455; Ali Haydar, el-İstiksâ, md.17; Bilmen, VIII, 30; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku I, s.258-259; Akgündüz, İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı, II, 59; Mahmasânî, Mücebât, II, 370, 375; Bardakoğlu, "Ehliyet", DİA, c.X, s.536-537; Apaydın, "Hacir", DİA, c.XIV, s.516.

konusu olabilmektedir.²⁰⁶ Tam fiil ehliyetine sahip olmak, İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre on beş yaşının tamamlanmasıyla başlar. Ancak fiilen reşit olmak konusunda veya yirmi beş yaşına kadar ihtiyaten malî tasarruflarda “*sefeh*” sebebiyle kısıtlılık söz konusu olabilir.²⁰⁷

aa) İkrahin İbraya Etkisi

İslâm Hukukunda olduğu kadar Türk hukukunda da ikrah, bir kişinin yapmaya rızasının olmadığı ve hukuken yapmakla mükellef bulunmadığı bir konuda korku ile onu yapmaya zorlanmasıdır. İkrahi, hukukî iradeyi etkileyen ve böylece ehliyeti sakatlayan durumlardandır. Genel kural ikraha maruz kalanın rızası sakatlanmıştır ve sözleşme ile bağlı değildir.²⁰⁸

İkrahin zorlayıcılık vasfı tam (*mülci*) veya eksik (*gayri mülci*) olduğunda, hükümler de farklılaşır. İkincisinden farklı olarak ilkinde gerçek anlamda ve zarureten kaynaklanan sebeplerle hukukî sorumluluk ortadan kalkar. Ancak insan öldürmek gibi hiçbir zorlama altında caiz olmayan fiilerde hukuken sorumluluk devam etmektedir.²⁰⁹

Hanefiler dışındaki İslâm hukukçularına göre ikrah altındaki ibra tamamen geçersiz olmakla beraber, Mecelle md.1006’da da düzenlendiği

²⁰⁶ Bkz. Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, s.189 vd.

²⁰⁷ İbn Nüceym, Bahr, VIII, 92,96; Merğınânî, el-Hidâye, III, 282,283; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku I, s.260; Güzelhisârî, Şerhu Mecâmi’, s.292; Zeydan, el-Medhal, s.270; Çeker, Çocuk, s.54,55; Köse, Saffet, “Rüşd”, DİA, c.XXXV, s.299.

²⁰⁸ Feyzioğlu, Borçlar Genel, 1976, I, 173; Serahsî, el-Mebsût, XXIV, 65; İbn Nüceym, Bahr, VIII, 80; İbn Nüceym, Eşbâh, s.241, Semerkandî, Tuhfe, III, 275; Ebu Zehra, M., el-Mülkiyetü ve’n-Nazariyetü’l-Akd Fi’ş-Şeriatü’l-İslâmiye, Dârü’l-Fikri’l-Arabî, Kahire 1996, s.192,195; Bağdâdî, Mecma’u’d-Damânât, s.206.

²⁰⁹ Şevkânî, es-Seylü’l-Cerrâr, s.812; Semerkandî, Tuhfe, III, 76; Zerka, el-Medhalü’l-Fikhi’l-Âmm, 1952, I, 453.

gibi, Hanefilerde fasit bir işlem kabul edilir ve ikrahın son bulmasını tâkiben reddolunması üzerine geçersiz hâle gelir.²¹⁰

bb) Ölümçül Hastalık (Maraz-ı Mevt) Hâlinin İbraya Etkisi

Ölüm hastalığı insanı normal işlerinden alıkoyan, eda ehliyetini ve tasarruflarını etkileyen ve bir sene geçmeden ölümle sonuçlanan hastalığa denir. Kişinin bu durumda iken evlenme ve boşama gibi tasarrufları geçerli olmakla birlikte, malî konulara ilişkin tasarruflarda mirasçı ve alacaklı hakları bakımından bazı kısıtlamalar söz konusudur.²¹¹ İbrada bulunan ölüm hastalığından dolayı ölürse, ibra konusu olan borcun eksik borç hâline gelerek, kazaen değil, ancak diyaneten anlam ifade edeceği düşünülmektedir.²¹² İskat yahut istîffa ibrası ile ibra edilen mirasçı ise, diğer mirasçıların izin yahut icazeti aranır. Hastalıktan önceki dönemde yapılan bir ibranın hastalık döneminde ikrar edilmesi hâli de hüküm bakımından aynı telakki edilir. İbra edilenden başka mirasçı bulunmadığında, ibra edenin bu yöndeki iradesi doğrudan geçerli olur.²¹³

Mirasçı olmayan borçlunun ibrası, fazlası için mirasçıların icazeti yoksa, malın üçte birinde geçerlidir. Varisler bulunmadığında ise tamamında geçerlidir. Mirasçı olduğunda üçte birden az olsa da diğer mirasçıların iznine bağlıdır.²¹⁴ Tereke borca batık olduğunda, söz konusu tasarrufta alacaklı ve mirasçıların icazetinin arandığı durumlar bulunmakla

²¹⁰ Molla Hüsrev, Dürer, II, 271; Zeydan, el-Medhal, s.303; F. Hindiye, V, 52.

²¹¹ Ebu Zehra, el-Mülkiyetü..., s.314 vd.; Akgündüz, İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı, II, 60; Mecelle, md.1595.

²¹² Demiray, Eksik Borç, s.204; Seyyid Sâbık, Fıkhu's-Sünne, III, 286.

²¹³ Bilmen, VIII, 35.

²¹⁴ Bakkal, Ali, "Maraz-ı Mevt", DİA, c.XXVIII, s.40; el-Mevsûatü'l-Fikhiyye, XXXVII, 23; Mecelle, md.1570.

birlikte, genel olarak geçerli değildir. Esasen bu yöndeki tasarrufların geçersizliği alacaklıların ve mirasçılarının hukukunu koruma düşüncesine dayanır.²¹⁵

Ölüm hastalığında kadının, mehrinden kocasını İbra etmesi, varisleri izin verse bile geçerli değildir.²¹⁶ İmam Muhammed'in aksine, Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'a göre vefat eden borçlunun ibra edilmesi, varislerin reddi hâlinde geçersizdir.²¹⁷

XIII. İBRADA VEKÂLET VE TEMSİL

İbranın alacaklı namına vekil tarafından yahut duruma göre veli veya vasi tarafından yapılması mümkündür.

A- Vekilin ibrası

Vekâlet kendi adına hukukî işlem yapmak üzere bir kimsenin bir başka şahsı yetkilendirmesidir.²¹⁸ İki taraflı bir sözleşme olmak itibariyle îcap ve kabul gereklidir.²¹⁹ Vekâletin konusu genel veya özel olabilmektedir. Verilen vekâletin ibra yetkisini kapsamaması hâlinde buna uygun yapılan ibra geçerli olmaktadır. Türk hukukunda konu hakkında mevzuatta açıklık olmamakla birlikte, doktrindeki genel kanaat ibra sözleşmesi

²¹⁵ Mecelle, md.880,1570, 1571; Ali Haydar, Dürer, IV, 87-89; Kadri Paşa, Mürşidü'l-Hayrân, md.940, 941; İbn Âbidîn, Tenkih, II, 43, 54; İbn Kayyım, İ'lâm, III, 274; IV, 7; Ali el-Haffif, Ahkâmü'l-Muâmelâti's-Şer'iyye, s.276; Kâsâni, Bedâi, VII, 228; Ali Haydar, Dürer, IV, 88; Ali Haydar, el-İstiksâ, md.18, 37, s.22-24; Bilmen, VIII, 35, 36; Haniyye, III, 146; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, 267.

²¹⁶ İbn Nüceym, Resâil, s.472; Muhammed Ebû Zehra, Muhadarât fi Akdi'z-Zevâc ve Âsâruhû, Kahire 1971, s.247.

²¹⁷ Kâsâni, Bedâi, VI, 11; Bilmen, VIII, 35; Bkz. Mecelle, med. 1569; Ali Haydar, Dürer, IV, 86.

²¹⁸ Mecelle, md. 1449.

²¹⁹ Kâsâni, Bedâi, VI, 20; Mevsilî, el-ihiyar, II, 157; Şîrâzi, el-Mühezzeb, I, 357.

ivazsız olarak yapıldığında, hakkında hüküm olan bağışlamaya kıyasen vekilin ibrası için özel yetkili olması gerektiğidir.²²⁰ İslâm hukukunda da genel kural vekâlette yetkinin kapsamı içinde kalınması ve işlemin vekâleti veren adına yapılmasıdır. Hanefilerde ıskât görüşü baskın olmasından dolayı, alacaklının borçluya ibra hususunda da özel vekâlet vermesi mümkün görülmüştür.²²¹

B- Veli veya Vasi'nin İbrası

Küçük, bunayan (*mâtuh*) ve mecnunun velisi veya vasisi tarafından, bunlara ait bir hak ve alacaktan dolayı yapılacak ibra sahih değildir. Bunlarda tam ehliyetsizlik veya sınırlı ehliyetlilik söz konusudur. Türk Hukukunda da tam ehliyetsizlerin işlemleri bazı istisnalar dışında geçersiz iken, sınırlı ehliyetsizlerin işlemleri veli veya vasinin izin ya da icazetine bağlıdır.²²²

İslâm hukukunda bunayan (*mâtuh*), mümeyyiz küçük²²³ve mecnun (*mecnûn-ı mutbak*) mümeyyiz olmayan küçük hükmündedir.²²⁴ Mutlak surette aleyhteki tasarrufları kanunî temsilcileri dâhi yapamayacağı gibi, lehte olan tasarrufların ise kanunî temsilcileri tarafından yapılması mümkündür. Bunlardan mümeyyiz küçük ve bu hükümde olanlar lehte olanları kendileri yapabilirken, mümeyyiz olmayan küçüklerin velisi izin verse dâhi sözlü tasarrufları geçerli olmamaktadır.²²⁵ Yapılan bir ibraya ilişkin olarak, ibrayı yapanın bu esnada küçük olduğu iddiasında, ispat

²²⁰ Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.167, 168; Bkz. TMK, md.504/III.

²²¹ Kâsânî, Bedâi, VI, 28; Apaydın, "İbra", DİA, c.XXI, s.263.

²²² Feyzioğlu, Borçlar Genel, 1976, I, 54; Bkz."İbranın Kuruluş Şartları", bahsi.

²²³ Mecelle, md.978.

²²⁴ Mecelle, md.979; Zeydan, el-Medhal, s.266.

²²⁵ Mecelle, md. 967.

külfeti aksini iddia eden ibra edilen borçluya aittir.²²⁶ İvazlı hukukî işlemler gibi bu ikisi arasında olduğu düşünülen tasarruflar ise veli yahut vasinin icazetine bağlıdır.²²⁷

XIV. İBRA EDİLENİN MALUM OLMASI

İbra olunan kimselerin belirli olmaları gerekir. Borçlulardan herhangi biri şeklinde yapılan ibralar bu şarta uymadıkları için geçerli kabul edilmezler. Bu şart özellikle ibradaki temlik vasfından kaynaklanmaktadır. Ayrıca kimseyi muhatap almayan soyut ibralar da, bilinmezliği gidermediği için geçerli bir ibra meydana getirmezler.²²⁸ Şafiîlerin aksine, kapsamı bilinmeden yapılan ibranın kazaî sorumluluğunun olmayacağı düşünülse de, eksik borç olarak varlığını sürdüreceği, sonradan ödenmesi hâlinde ise geri talep edilemeyeceği kabul edilmektedir.²²⁹

Borçlu birden fazla ise, bunlarla ilgili bilinmezlik yine giderilme-lidir. Borçluların tamamı değil de belli bir kısmı ibra edilecekse, hangileri için ibranın söz konusu edildiği açıkça belirtilmelidir. Borçlulardan herhangi biri gibi ifadeler uygun olmaz. Bilinmezlik giderilebildiği ölçüde ibra da aynı doğrultuda geçerli hâle gelecektir.²³⁰

²²⁶ Ali Haydar, el-İstiksâ, md.3.

²²⁷ Mecelle, md.967, 978,979; Ali Haydar, Dürer, III, 61-65; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, 264, 267-268; Merğınânî, el- Hidâye, III, 294; Huraşî, VI, 99; Bardakoğlu, Ali, "Vesâyet", DİA, c.XXXXIII, s.68; Mahmasânî, Mûcebât, II, s.357 vd.; Çeker, İslâm Hukukunda Çocuk, İstanbul 1990, s.109,110,121; Akgündüz, İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı, II, 54,58-59.

²²⁸ Buhûti, Keşşâfu'l-Kına, IV, 305; İbn Nüceym, Resâil, s.471,472; Mecelle, md. 1567; Ali Haydar, Dürer, IV, 85-86; Bilmen, VIII, 31; Kadri Paşa, Mürşidü'l-Hayrân, md.937.

²²⁹ Demiray, Eksik Borç, s.203.

²³⁰ Bilmen, İstilahat, VIII, 30-31.

Borçlu yararına bir işlem olmak itibariyle hayatta olmayan borçlunun bile ibrası vasiyet kabilinden, Türk Borçlar Hukukundan farklı olarak mümkün ve geçerlidir.²³¹ Ancak ibra edilenin konu itibariyle malum olması, ibrada şart olan hususlardan değildir. İbra edilen borç veya hakkın meçhul oluşu ibranın sıhhatine engel olmaz. Bu doğrultuda yapılan ibra işlemi sonrası, ibra edenin yeterince ibra konusuna vakıf olmadığı iddiası dinlenmez.²³²

XV. ÜÇÜNCÜ ŞAHSIN İBRASI

A- İbra ve Kefalet

a) **Türk Hukuku:** Kefalet, Türk Borçlar Hukukunda fer'i bir borç olduğu için, hangi sebeple olursa olsun, alacaklının tatmin edilip edilmediğine bakılmaksızın, asıl borç ibra dâhil sona erince, aksi kararlaştırılmadıkça kefil de borcundan kurtulmaktadır. Asıl borç için ibranın kısmî yapılması hâlinde, uygulamada kefalet limitinden bir azalma olmamakla beraber, kefilin borcu sonuçta asıl borcun ödenmemesine bağlı olduğundan bir azalma söz konusu olacaktır.²³³ Ancak burada çoğunlukla olan şekliyle, ibra sebepten soyut bir şekilde kurulmuşsa, bu sonucun meydana geleceği, sebebe ve şarta bağlı olarak gerçekleştirilmiş ibra söz konusu ise, Borçlar Hukukunun sebebe bağlılık ilkesi gereği, sebep ge-

²³¹ Buhûti, Keşşâfû'l-Kına', IV, 305; Merdâvî, el-İnsâf, VII,130; Suyûtî, Eşbâh, 171, 462; İbn Âbidîn, Resâil, II, 102; Ali Haydar, el-İstiksâ, md.30; Bilmen, VIII, 31; el-Mevsûatü'l-Fıkhîyye, I, 154; Mecelle, md.1569; Bkz. Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.35.

²³² Ali Haydar, el-İstiksâ, md.22.

²³³ Berki, Ş., "Borçların Sükûtu", AÜHFD, 1955, c.12, sy.1, s.217; Tandoğan, Haluk, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, Beşinci Basım, İstanbul 2010, II, 696; Gümüş, M. Alper, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 3. Bası, c.II, İstanbul 2014, II, 322; Gökyayla/Zevkliler, Borçlar Hukuku, s.737; Yavuz, C., Borçlar Hukuku, s.1405; Hatemi/Gökyayla, Borçlar Hukuku, s.316; Özen, Burak, Kefalet Sözleşmesi, İstanbul 2017, s.408.

çerli olmadığında kefalet sözleşmesinin de geçerli olmayacağı bir durum ortaya çıkacaktır.²³⁴ Fer'i hak kapsamında kefalet, asıl alacak hakkının varlığına dokunulmaksızın müstakil bir ibra sözleşmesine konu olabilmektedir.²³⁵

b) İslâm Hukuku: Kefilin kefaletten ve dolayısıyla borçtan kurtulma yollarından biri de, alacaklının asıl borçluyu veya sadece kefilî ibra etmesidir.²³⁶ Sadece kefilin ibrası, kefaletin feshi anlamına gelir.²³⁷ Asıl borçlu ibra olduğunda buna bağlı olarak borçlunun varsa birden fazla da olsa tüm kefilleri borçtan ibra edilmiş sayılır.²³⁸ Kefilin ibrası asılın ibrasını sonucunu doğurmaz, ancak asılın ibrası kefilin ibrasını gerektirir.²³⁹ Kefalette asilin beri olması şart koşulursa, sözleşme havaleye dönüşür.²⁴⁰ “*Asıl sâkit olduğunda fer’ dâhi sâkit olur.*” (Mecelle, md.50) genel kuralına rağmen, bazen asıl sabit olmadığı hâlde fer’in sabit olduğu durumlar vardır. “*Mesela, bir kimse filanın filana şu kadar kuruş deyini vardır, ben dâhi ona kefilim dese ve asilin inkarı üzerine dayin iddia etse meblağ-ı mezburu kefilin vermesi lazım gelir.*” Mecelle, md.81). Fer’i

²³⁴ Tandoğan, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, II, 794-795; Aral/Ayrancı, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, s.466, 503; Bilge, Necip, “Kefilin Mesuliyetinin Şümülû”, AÜHFD, 1956, c.XIII; sy.1, s.109, 113; Başyigit, Özgür, “Borçlar Kanunu Tasarısı İle Karşılaştırmalı Olarak Kefalet Sözleşmesinin Sona Ermesi”, Legal Hukuk Dergisi, Yıl 3, Sayı 33, Eylül 2005, s.3323; TBK, md.598; Yavuz, Borçlar Hukuku, s.1468; Krş. Mecelle, md.50, 660-662.

²³⁵ Gümüş, İbra Sözleşmesi, s. 253,256.

²³⁶ Bâbertî, el-İnâye, VII, 192; Kadri Paşa, Mürşidü'l-Hayrân, md.761; Cin, Halil/Akgündüz, Ahmed, Türk Hukuk Tarihi, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2011, s.668.

²³⁷ el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye, 18, 244; Mecelle, md.660-662.

²³⁸ Semerkandî, Tuhfe, III, 240; Haskefi, ed-Dürrü'l-Muhtâr, s.453.; İbnü'l-Hümâm, Feth, VII, 190, 194, 230; Bağdâdî, Mecma'u'd-Damânât, s.274, 275.

²³⁹ Bâbertî, el-İnâye, II, 157; Remlî, Nihâyetü'l-Muhtâc, IV, 459; Kadri Paşa, Mürşidü'l-Hayrân, md.762; Bağdâdî, Mecma'u'd-Damânât, s.275; F. Hindiye, III, 263.

²⁴⁰ Serahsî, el-Mebsût, XX, 25; Mecelle, md. 50, 648, 661, 662; Şirbîni, Muğni'l-Muhtâc, III, 209; Ali el-Hafif, el-Muâmelâtü's-Şer'iyye, s.481; İbn Nuceym, Eşbâh, s.103, 180, 324; Hamevî, Ğamzu Uyûni'l-Besâir, III, 91.

borçlar sükût (*sona erme-düşme*) bakımından asla tâbi olmakla birlikte, sübût bakımından asla bağlı olmayabilir.²⁴¹

Kefil birden fazla olduğunda, alacaklının kefillerin hepsini ibra etmesi hâlinde, yine sadece kefiller bakımından ibra söz konusu olur. Asıl borçludan farklı olarak kefilin ibrayı reddi, bu ibranın salt ıskât nitelikli sayılması sebebiyle geçerli kabul edilmez.²⁴²

B- İbra ve Havâle

Türk hukukunda bir ödeme aracı olarak öngörülen havâle esasen bir sözleşme özelliği göstermemektedir. Havale edenin, borcunun ödemesi için havale ödeyicisini yetkili kıldığı, kabul gerektirmeyen hukukî bir işlemdir.²⁴³

İslâm hukukunda havale, borcu bir zimmetten diğer zimmete nakletmek olarak tarif edilmiştir.²⁴⁴ Kefaletten farklı olarak havale ile asıl borçlunun sorumluluğu sona erer. Borç artık sadece havale edilenden istenebilir.²⁴⁵

²⁴¹ Ali Haydar, Dürer, I, 116-117, 173-174; Hâdimî, Mecâmi', s.45; Yıldırım Mustafa, Mecelle'nin külli kaideleri, s.125,170.

²⁴² Zeylaî, Tebyin, V, 44; Serahsî, el-Mebsût, XII, 84; XIV, 39; XIX,170; Haskefî, ed-Dürrü'l-Muhtâr, s.536; İbn Kudâme, Muğni, IV, 605; Merğınâni, el-Hidâye, III, 92; İbnü'l-Hümâm, Feth, VII, 241; Molla Hüsrev, Dürer, II, 298; Mecelle, md.661; Ali el-Hafîf, Damân, II, 139,140; İbn Âbidîn, Redd, V, 640; Alaüddin Muhammed, Tekmile, VIII; Kâsânî, Bedâi, VI, 11, 12; Bağdâdî, Mecma'u'd-Damânât, s.275; Mecelle, 1568; Ali Haydar, Dürer, IV, 86; Apaydın, "Kefalet", DİA, c.XXV, s.176; Krş. Kılıçoğlu, A., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, s.870.

²⁴³ Eren, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, s.919-921.

²⁴⁴ Mecelle, md. 673; Çeker, Fıkıh Dersleri, s.194.

²⁴⁵ Kâsânî, Bedâi, VI, 17; Mevsilî, el-İhtiyar, III, 3; Remlî, Nihâyetü'l-Muhtâc, IV, 463; Ali el-Hafîf, Damân, II, 142; Çeker, Fıkıh Dersleri, s.194.

Havaleyi üstlenenin havaleden dolayı zimmetinde oluşmuş olan borçtan kurtulması ifa, hibe ve mirasçı olmak dışında, alacaklı tarafından ibra olunması şeklinde görülür. Havaleyi üstlenenin (havale ödeyicisi) ibrası gerçek borçlu olmadığı gerekçesiyle İmam Ebû Yusuf tarafından sahih görülmemişken, İmama Muhammed geçerli kabul eder ve havaleyi üstlenenin ibrayı reddi de muteber değildir.²⁴⁶

XVI. İBRA EDİLEN HAKTA ARANAN ŞARTLAR

A- Türk Hukuku

İbra sözleşmesinin geçerli olabilmesi için ortada belirli veya belirlenebilir, geçerli münferit bir alacak hakkının bulunması gerekir. Bu hak borçludan edimini yerine getirmesini isteme hakkı olarak ifade edilebilir. İbra sözleşmesine, aynî ve yenilik doğuran haklar konu teşkil etmemektedir. Alacak hakkı borçlar hukuku, aile hukuku veya eşya hukuku ilişkilerinden doğabilir. İbranın konusuna para alacakları dışında verme (örn, taşınmaz mülkiyeti devri), yapma ve yapmama alacakları da girer. Henüz doğmamış bir alacak hakkının ibraya konu olabilmesi için belli şartları haiz olması gerekir. Gelecekteki hakkın belirlenebilir, ortaya çıkması ânında tasarruf edilebilir olması ve en önemlisi var olan temel bir ilişkiye dayalı olması gerekir. Yoksa temel bir ilişkiye dayanmayıp, olacağı düşünülen ve umulan bir mahiyet arz etmesi yeterli olmamaktadır.²⁴⁷

²⁴⁶ Kâsânî, Bedâi, VI, 16,18; İbn Âbidîn, Redd, V, 340; Bkz. Mecelle, md. 699, md.1568; Ali Haydar, Dürer, IV, 86; Kadri Paşa, Mürşidü'l-Hayrân, md.797; Bardakoğlu, "Havâle", DİA, c.XVI, s.511; Ali el-Hafif, Ahkâmü'l-Muâmelâti's-Şer'iyeye, s.483, 488, 489; Bkz. Gümüş, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, II, 258-259.

²⁴⁷ Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.127, 133, 134, 143.

B- İslâm Hukuku

İbra sözleşmesine konu hakların nitelikleri yönünden bazı alt başlıklarda ele alınması yerinde olacaktır.

a) Mevcut Olmalı

Kişinin bir hakkıyla ilgili olarak ibra sözleşmesi yapabilmesi için, o hakkın ibra sözleşmesi ânında mevcut olması gerekir. Bir borcun doğumundan önce ibra edilmesi ile, mevcut olmayan, gelecekte doğması muhtemel bir hak ve alacağın ibrası geçersizdir. Bunlar ıskâta elverişli değildirler. O hak sonradan gerçekten doğmuş olsa bile, önceki ibranın üzerinde bir etkisi olmaz. Fakat etkisini gösterdiği zaman dilimi geleceğe ilişkindir. İbra sözleşmesi kural olarak mevcut borca ilişkin olsa da, sonuçları ileriye doğrudur. Borçlunun mevcut ve önceki borçtan kurtulması, etkisini gelecekte göstermiş olur.²⁴⁸ Ancak borcun oluşma sebebi gerçekleşmiş olmak kaydıyla, henüz bağlayıcı olarak hukuken meydana gelmemiş haktan ibra, temelde bir borcun doğması kuvvetli bir sebebe dayandığında mümkün olabilmektedir.²⁴⁹

b) İbra Edenin Mülkünde veya Tasarrufunda Olmalı

İbra sözleşmesi esnasında ibra konusu üzerindeki hak ve alacağa sahip olmak ve tasarrufunun bunlar üzerinde bulunması önemli şartlardandır. Hukuken elde edilmiş ve korunan bir sahiplik ile bunlar üzerinde

²⁴⁸ Ali Haydar, el-İstiksâ, md.4, 56, 59; Krş. Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.45.

²⁴⁹ Suyûtî, Eşbâh, 462, 463; Buhûtî, Keşşâfû'l-Kıma', IV, 305; Merdâvî, el-İnsâf, VII, 130 İbn Âbidîn, Resâil, II, 100; Haskefî, ed- Dürrü'l-Muhtâr, s.590; Mecelle, md.1563; Ali Haydar, Dürrer, IV, 79-80; Kadri Paşa, Mürşidü'l-Hayrân, md.234; Ekinci, İslâm Hukuku, İstanbul 1916, s.478.

olması gereken tasarruf kabiliyeti, bu hak üzerinde çeşitli hukukî işlemler yanında, borcu sona erdirme işlemi olan ibra sözleşmesini de yapma hakkını verir. Ayrıca velayet ve vesayet gibi ibra konusu hak üzerinde tasarruf yetkilerine sahip olmakla da bu yetkinin var olduğu kabul edilir.²⁵⁰

c) Muayyen Olmalı

Hukukî işlemlerde, işlemin konusunun belirli yahut belirlenebilir ve de çekişmeye sebebiyet vermeyecek bir niteliği haiz olması genel maddada aranır. Hanefilerde ibra konusu hakkın miktar yönünden bilinmemesi ibraya engel teşkil etmemekte, ibra yoluyla borcun ıskâtı daha çok hak sahibini ilgilendirdiği için buradaki bilinmezlik fiil ehliyetine ve hak üzerinde tasarruf yetkisine sahip alacaklı bakımından bir anlaşmazlığa ve çekişmeye sebebiyet vermeyeceği düşüncesiyle işlem geçerli olmaktadır. Hanbeliler de genel anlamdaki ihtiyaca binaen bu ibrayı geçerli kabul ederler.²⁵¹ Şâfiîler ise, bu noktada temlik öncelikle, temlik olunan şeydeki bilinmezlik ve bunun sebep olacağı anlaşmazlık dolayısıyla, bu durumdaki ibrayı geçerli kabul etmezler.²⁵²

d) İskat Edilebilir Olmalı

İbranın varlığı hukuken ve fiilen mevcut “*ayn*”larda değil, zimmete taalluk eden “*deyn*” türünden borçlarda olması esas kabul edilir. “*Ayn*” borcu belirlemeye ihtiyaç görülmeyen belli bir mal borcunu ifade eder. Sözleşme konusu itibarıyla belirli bir mala ilişkin değil, ıskâte elverişli-

²⁵⁰ Ali Haydar, el-İstiksâ, md.4.

²⁵¹ Serahsî, el-Mebsût, XX, 143; Desûki, III, 411; İbn Kudâme, el-Mugni, V, 659; Buhûfî, Keşşâfû'l-Kıma, IV, 304; Ali Haydar, el- İstiksâ, md.10.

²⁵² Şîrâzî, el-Mühezzeb, I, 455; Suyûtî, Eşbâh, 171,524.

likleri sebebiyle konusu nakit veya misli mal olan bir borç söz konusu olmalıdır.²⁵³ Bunun dışında ayrıca cins, miktar ve özellikleri itibariyle de irade uyuşmasını ortadan kaldıracak bilinmezlikte olmaması gerekir.²⁵⁴ Belirli bir mal olarak telakki edilen “*ayn*” zimmeti işgal etmez kuralı vardır. İbrada özellikle bir borçla işgal olmuş zimmetin boşaltılması söz konusudur.²⁵⁵ İbrada hem ıskât ve hem de temlik manası bulunduğundan, “*ayn*” telakki edilen borçlar ıskâta uygun düşmediğinden yapılan ibra geçersizdir. İbraya konu olan “*deyn*” vasıflı borç ile borçludan bir mal alınması yahut gelecekte alacağın tahsili ile *deynin ayna dönüşmesi* muhtemeldir. Bu sebeple temlike elverişli bir mahiyet arz etmesi mümkün olmaktadır.²⁵⁶

Ali Haydar Efendi’ye göre, zimmetteki borç dışında, tek taraflı olarak vazgeçilmesi mümkün ve de ibranın geçerli olduğu ıskât kabiliyeti olan ve bunlara benzeyen haklar söz konusudur.

İskât kabiliyeti olan ve bunlara benzeyen haklar:

- 1) Alacak hakkı,
- 2) Şüf’a (ön alım) hakkı,

²⁵³ Haskefi, ed-Dürrü’l-Muhtâr, s.454; F. Hindiye, V, 230; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, II, 33-34; Zuhaylî, el-Fıkhü’l-İslâmî, V, 326.

²⁵⁴ İbn Kayyim, İ’lâm, III, 263; Şirbîni, Muğni’l-Muhtâc, III, 206; Şirâzî, el-Mühezzeb, II, 337; Bağdâdî, Mecma’u’d-Damânât, s.125, 140.

²⁵⁵ Hacak, H./Kaya, E.S., “Zimmet”, DİA, c.XXXXIV, s.425.

²⁵⁶ İbnü’l-Hümâm, Feth, IV, 78,92; Haskefi, ed-Dürrü’l-Muhtâr, s.536; İbn Nüceym, el-Bahru’r-Râik, VII, 285; İbn Âbidîn, Redd, V, 631; Bâbertî, el-İnâye, VIII, 412; Şirbîni, Muğni’l-Muhtâc, III, 206; Zerkâ, el-Medhal, I, 276; Alaaddin Muhammed, Tekmile, VIII, 393; Hamevî, Ğamzu Uyûni’l-Besâir, III, 93, 354; el-Mevsûatü’l-Fıkhîyye, I, 149; Bkz.Ali Haydar, el-İstiksâ, md.25, 49.

- 3) Hakkı mesil, yani, bir kimsenin diğer kimsenin mülkü olan arsasından su akıtma hakkı,
- 4) Hıyâr-ı şart, (şart muhayyerliği)
- 5) Mebiin (malın) görülmesinden sonraki hıyâr-ı rü'yet (görme muhayyerliği),
- 6) Hıyâr-ı ayb, (malda kusurun ortaya çıkması hâlindeki muhayyerlik)
- 7) Hıyâr-ı gabin ve tağrir, (aldanma muhayyerliği)²⁵⁷
- 8) Dava,
- 9) Alacaktaki ecel (vade).

Bu maddeler ile bunlarla benzerlik arzeden haklardan ibra caizdir.²⁵⁸

Ali Haydar Efendi iskâtı mümkün olmayan hakları da aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

İskâtı mümkün olmayan haklar:

- 1) Hibeden rücu hakkı,
- 2) Malın görülmesinden önce görme muhayyerliğine sahip olma,
- 3) Miras hakkı,
- 4) Kira hakkı,

²⁵⁷ Bkz. Bardakoğlu, Ali, "Gabn", DİA, c.XIII, s.273; Apaydın, "Muhayyerlik", DİA, c.XXXI, s.26.

²⁵⁸ Ali Haydar, el-İstiksâ, md.5; Bilmen, VIII, 31.

5) Vakıflardaki hak sahipliliği,

6) Bir ayndaki mülkiyet hakkı.²⁵⁹ Vakıflarda vakıf geliri konusundaki hak sahipliliği ile mütevellî olma ve sükna (*oturma*) hakları da aynı mahiyette kabul edilir. Ancak ıskât kabiliyeti olmayan hibeden dönme, kiralama ve malı görmeden önce görme muhayyerliği gibi haklardan ıskât (*ıskât ibrası*) yoluyla ibra etme geçerli olmamaktadır.²⁶⁰

XVII. İBRANIN ŞARTA BAĞLI OLMASI

A- Türk Hukuku

İbra Türk Borçlar Hukuku sisteminde bozucu yahut geciktirici şarta bağlanabilen bir sözleşmedir. Ancak bozucu şart kapsamında bir vadeye bağlı gibi görünen ibra, borcun ertelenmesinden farklı bir mahiyet arz etmez. Bozucu şartın gerçekleşmediğinin ortaya çıkması hâlinde ise, borçlu borcundan kesin olarak kurtulur.²⁶¹ İbranın vadeye bağlı olarak yapılması ise esasen mümkündür. İbra hüküm ve sonuçlarını daha geç doğurur. Erteleyici şarta bağlı işlemlerde, iki ayrı hukukî olay vardır. Bunlardan ilki sözleşmenin kurulması, ikincisi ise erteleyici şartın gerçekleşmesinden sonra sözleşmenin hüküm ve sonuçlarının doğmasıdır. Bazı aile ve miras hukuku işlemleri dışında kural olarak bütün işlemler bu şekildeki bir şarta bağlanabilir.²⁶² Baştan itibaren geçerli bir ibra sözleşmesi mevcut bulunduğundan, buna aykırı davranışta bulunulamaz. Ayrıca taraflar tek taraflı irade beyanı ile ibrayı da geri alamazlar. Şart

²⁵⁹ Ali Haydar, el-İstiksa, md.6.; Ayrıca bkz. İbn Nüceym, Resâil, s.454 vd; Bilmen, VIII, 29, 31.

²⁶⁰ Ali Haydar, Mirkât-ı Mecelle, 12. Kitab, II. 23 (md.1562).

²⁶¹ Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.201-202.

²⁶² Hatemi/Gökyayla, Borçlar Hukuku, s.358-360; Bkz. Turanboy, İbra Sözleşmesi, s.89,94.

gerçekleşince borç ortadan kalkmış olur, şartın gerçekleşmemesi hâli borçluya sadece edayı erteleme imkânı vermiş olur.²⁶³

B- İslâm Hukuku

Genel anlamda hukukî işlemlerin şarta bağlı olarak yapılmaları tartışmalıdır. Şartlar kanun koyucu (*şari*) tarafından konulmuş şartları ifade ettiği gibi, esasen konumuzdaki bağlamda tarafların iradî olarak sözleşmelerde ileri sürdükleri ca'li şartları da ifade eder. Taraflar bazı şartları sözleşme ile beraber ileri sürer ve üzerinde anlaşabilirler. Hz. Peygamber (s.a.v): “*Müslümanlar şartlarıyla bağlıdırlar; Ancak, bir haramı helal veya bir helali haram kılan şart hariç.*” buyurmuştur.²⁶⁴ Bu şartlara bağlılıkta mezhepler arasında çeşitli genişlik ve esneklik farklılıkları olmakla birlikte, sözleşmenin gereğinden olan, bunu destekleyen veya örfün gereğine uygun şartlar, genellikle sahih şartlar olarak kabul edilirler.²⁶⁵ Bu meyanda ibranın da mahiyetine uygun olduğu ölçüde ta'liki ve takyidi şartla ilişki kurabildiğini görüyoruz.

a) İbranın Ta'likî (Geciktirici) Şarta Bağlanması

Sözlükte bağlamak, asmak, ilgili kılmak anlamı olan ta'lik, ıstı-
lahta gelecekteki bir olaya hukukî işlemin varlığını bağlamak demek-

²⁶³ Pulaşlı, Hasan, Şarta Bağlı İşlemler ve Hukukî Sonuçları, Ankara 1989, s. 143.-146; Sirmen, Lale, Türk Özel Hukukunda Şart, Ankara 1992, s.130.

²⁶⁴ Tirmizi, Ahkâm, 17; Buhârî, İcâre, 14.

²⁶⁵ İbn Âbidin, Resâil, II, 121; Bilmen, VI, s.23; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, II, 183 vd; Mecelle, md. 82, 83,186-189; Ali Haydar, Dürer, I, 291-292.

tir.²⁶⁶ Bir hukukî işlemin hükümlerinin yürürlüğe girmesini sağlayan şartlara ta'liki şartlar denmektedir.²⁶⁷

İbra sözleşmesinin kuruluşu sırasında, ilerde olması muhtemel olan "*sen ölürsen borcundan berisin*" veya "*beşyüz lirasını verirsen veya verdiğin zaman geri kalan borcunu ibra ettim*" gibi bir şarta bağlamak suretiyle yapılan ibra sahih değildir. İbrada ıskât (*borcu düşürme*) anlamı olmasına rağmen, temlik anlamı da ihtiva ettiği için bu şartlar ibranın mahiyetine uygun düşmez. Temlikatın şarta ta'liki sahih değildir.²⁶⁸ Bu türden şartların temlikî mahiyetteki sözleşmeler için kumar mahiyetinde olduğu dâhi ileri sürülmüştür.²⁶⁹

Borcun bir kısmının ödenmesi gelecekte ihtimal dahilinde olan bir hadiseye bağlanması, özellikle Hanefilerin şart nizamına uymamaktadır.²⁷⁰ Ancak, "*ben ölürsem*" şeklinde gelecekte belli olmayan bir zamana bağlanmış ibranın, vasiyet olarak kabulü mümkün görünmektedir.²⁷¹ Bu-

²⁶⁶ Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, II, 537; Mahmasânî, Mücebât, II, 458,459.

²⁶⁷ Kaşıkçı, Osman, "Eski Hukukumuzda Şarta Bağlı İşlemler", Prof. Dr. Selâhattin Sulhi Tekinay'ın Hatırasına Armağan (haz. İsmail Esin), İstanbul 1999, (s.375-407), s.375.

²⁶⁸ Ali Haydar, el-İstiksâ, md.9; Bilmen, VIII, 31; Cin. H./Akgündüz, A., Türk Hukuk Tarihi, s.643.

²⁶⁹ İbn Âbidîn, Resâil, II,102; Alaüddin Muhammed, Tekmile, VIII, 387; Haskefi, ed-Dürrü'l-Muhtâr, s.446; Kadri Paşa, Mürşidü'l-Hayrân, md.221-223; Mahmud, Hamze, el-Ferâidü'l-Behiye, s.99; Mahmasânî, Mücebât, II, 560,563.

²⁷⁰ Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, II, 518, 538; Kâsânî, Bedâi, VI, 50; Şeyhizâde, Mecma'u'l-Enhur, III, 508; Merğînânî, el-Hidâye, III, 199; İbn Nüceym, Bahr, VI, 197; Ayrıca bkz. Bûhûtî, Keşşâfü'l-Kınâ, IV, 307; Merdâvî, el-İnsâf, VII, 129; Suyutî, Eşbâh, 171; Şîrâzî, el-Mühezzeb, II, 337.

²⁷¹ Merdâvî, el-İnsâf, VII, 129; Buhûtî, Keşşâfü'l-Kınâ, IV, 307; Bağdâdî, Mecma'u'd-Damânât, s.450; Ali Haydar, el-İstiksâ, md.9, s.7.

nun dışında o esnada maruf (*bilinen*), mevcut ve gerçekleşmiş bir şarta ta'lik geçerli kabul edilmiştir.²⁷²

Bu türden şarta bağlı ibra sözleşmeleri konusunda farklı görüşler vardır.

aa) Şarta ta'lik edilen ibranın caiz olmadığı görüşü: Şafiî, Hanbeli ve Hanefilerin çoğunluğuna göre ta'liki şarta bağlı ibra mutlak olarak caiz değildir. Bu görüş sahiplerine göre kişi borçlusuna “ölürsen” veya “ben ölürsem ibra edilmiş olacaksın” demesi geçerli olmamaktadır. “Ölümünden sonra ibra edilmiş olacaksın” şeklinde şarta bağlanmayan ibralar ise geçerli olmaktadır.²⁷³

İbra derhal yerine getirilen bir özelliğe sahip olmalı, herhangi bir şarta ta'lik edilmemelidir. Geçici (*muvakkat*) değil, daimi (*te'bidi*) bir mahiyet arz etmelidir. Alacaklının kendi ölümüne bağlı ibrasını vasiyet hükmünde, vasiyet şartlarına tâbi olarak caiz olduğu görüşü de olmakla birlikte, yukarıdaki örnekte, ibra eden ölürse, mirasçıları ibrayı geçerli kabul ederek uygulayabilmeleri mümkündür. Bu durum önceki ibraya onay verme olduğu gibi, yeni bir ibra dâhi kabul edilmektedir.²⁷⁴

Şart gerçekte ibranın kurucu olma (*inşai*) özeliğini geciktirici bir mahiyet arz etmektedir. Şartın genellikle hak düşürücü (*ıskât*), ibranın ise temlik anlamı olduğundan ve ibranın da karşılıklı edimli (*muavazalı*)

²⁷² İbn Nüceym, Bahr, VI, 199; İbn Âbidîn, Redd, V, 640; İbn Âbidîn, Tenkih, II, 44; Molla Hüsrev, Dürer, II, 401; Ali Haydar, el-İstiksâ, md.9, s.8; Bkz.Kadri Paşa, Mürşid, md.242-244.

²⁷³ İbn Kayyim, İ'lâm, IV, 6, 11, 54,78; Remlî, Nihâyetü'l-Muhtâc, IV, 442; Bağdâdî, Mecma'u'd-Damânât, s.450; İbnü'l-Hümâm, Feth, VI, 447; VII,51; Ali Haydar, el-İstiksâ, md.9.

²⁷⁴ el-Mevsûatü'l-Fikhiyye, I, 150, 165.

sözleşmelerden olması sebebiyle, şarta bağlı bir tasarrufla ivazdan ibra yoluyla indirim gitme, haksız yere başkası aleyhine mal edinmek olacağından, geçerli olmamaktadır.²⁷⁵ Bu görüş, ta'lik şartın gerçekte ibrayı geçersiz kılacak bir fesada sebebiyet vermediği ve nizaya yol açmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.²⁷⁶

bb) Örfen bilinen ve tanınan şartlara ta'lik etmenin caiz olduğu görüşü: Bir kısmının ödenmesi şartına mukabil kalanın ibra edileceği buna örnek verilmektedir. Hanefilerden bu şekilde bir görüş vardır.²⁷⁷

cc) Mutlak olarak caiz olduğu görüşü: Malikî ve Hanbelilerden bazı fakaha bu görüştedir. Boşama ve köle azat etmede olduğu gibi salt ıskât anlamı taşıdığından, bu şekildeki bir ibra da geçerli olmaktadır. Kefalet ve havalede yapılan ibraya da, bunların ıskât nitelikleri dolayısıyla olumlu bakılır.²⁷⁸

b) İbranın Takyidi Şarta Bağlanması

Sözlükte, şart koşma, kayıt ve şarta bağlama, kısıtlamayı ifade eden takyit, hukukî anlamda bir tasarrufun hukukî sonuçlarının meydana gelmesinin kendisiyle kısıtlandığı şartları ifade eder. İbra sözleşmesinin meydana gelmesi bu sözleşmedeki takyidi şartla birlikte anlaşılması gerekir.²⁷⁹ İbrayı takyit edebilecek şartları, diğer benzer özellikler gösteren

²⁷⁵ Zerka, el-Medhalü'l-Fıkhî'l-Âmm, 1952, I, 372.

²⁷⁶ es-Sübkî, Fetâvâ, I, s.341; Semerkandî, Tuhfe, III, 260; Haskefî, ed-Dürrü'l-Muhtâr, s.560; Kadri Paşa, Mürşid, md. 327,328; Buhûfî, Keşşâfû'l-Kına', IV, 304.

²⁷⁷ İbnü'l-Hümâm, Feth, VII, 197; İbn Nüceym, Bahr, VI, 199.

²⁷⁸ el-Huraşî, Şerhu Muhtasar-ı Halil, VI, s.35.; Apaydın, "İbra", DİA, c.XXI, s.265.

²⁷⁹ İbnü'l-Hümâm, Feth, VIII, 429; Bilmen, VI, 23; VIII, 32; Mahmasânî, Mücebât, II, 460,461; Kaşıkçı, O., "Eski Hukukumuzda Takyidi Şarta Bağlı İşlemler", Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, I, Erzincan 1997, s. 207.

temlikî (*mülkiyeti nakleden*) sözleşmelerde olduğu gibi, sözleşmenin amacına ve örf-âdete uygun, hukuken meşru şartlar olarak anlamak gerekir.²⁸⁰ Bu türde ibra bu vasıfları taşıyan bir şartın varlığına bağlanmıştır. Bunlar baştan itibaren ortaya konmuş sözleşmeye uygun (*mülayim*) şartlardır. Bazı şartlar fasit şart niteliğini haiz olarak sözleşmenin geçerliliğine engel olmakta ise de, bazıları da sözleşmeye etki etmeyerek kendisi geçersiz (*lağv*) olmaktadır.²⁸¹ Takyidî şarta örnek olarak borcun bir kısmının ödenmesi şartıyla, kalandan borçlunun ibra edilmesi verilebilir. Bin lira alacaklı olan bir şahıs her hangi bir zaman tayin etmeksizin borçlusuna, yarısını öde, kalandan seni ibra edeyim, şeklinde ibra icabında ve buna uygun bir irade beyanında bulunması üzerine, borçlunun bunu kabul ederek, yarısını derhal vermesi ile meydana gelir ve borcun diğer yarısından ibra yoluyla borçlu kurtulmuş olur.²⁸² “*Yarısını ödemeyecek olursan, borç önceki bulunduğu hâlde kalır*” ifadesi de, ödeme olmadığı ibranın gerçekleşmemesine yol açar. Ancak “*borcun yarısından seni ibra ettim, diğer yarısını yarın vermek üzere*” şeklindeki sözlü irade beyanı ile, borçlunun ertesi gün diğer yarısını ödeyip ödemesinden bağımsız olarak, hemen yarısında ibra meydana geldiği ileri sürülmüştür.²⁸³ “*Kalan yarısını bugün ödersen, diğer yarısından seni ibra ettim*” şeklindeki ifade, Ebû Hanife ve İmam Muhammed’e göre ancak yarısı öden-

²⁸⁰ Mecelle, md.186-189; Bilmen, VI, 23,24.

²⁸¹ Bkz. Kaşıkçı, O., “Eski Hukukumuzda Takyidi Şarta Bağlı İşlemler”, s.211-212.

²⁸² Ali Haydar, Dürer, IV, 78; Bilmen, VIII, 32; Mahmasânî, Mücebât, II, 560; İbn Nüceym, Bahr, VI, s.199; Molla Hüsrev, Dürer, II, 401.

²⁸³ Molla Hüsrev, Dürer, II, 225, 401; Merğınânî, el-Hidâye, III, 196; İbnü'l-Hümâm, Feth, VIII, 430; Mevsilî, el-İhtiyar, II, 170; F. Hindiye, IV, 234, 235; Mahmasânî, Mücebât, II, 559,560.

mişe ibra gerçekleşirken, İmam Ebû Yusuf'a göre, ödensin veya ödemesin ibra derhal hüküm ifade eder.²⁸⁴

İbranın takyidi şarta bağlı olmasının sıhhati konusunda İslâm hukukçuları arasında bazı görüş ayrılıkları olmakla birlikte, mahiyeti itibarıyla ibranın meydana gelmesine mâni olmayan takyidi şartlara genel yaklaşım olumludur.²⁸⁵

İbn Abbas'tan yapılan bir rivayette de, yapılan savaştan sonra Benî Nadîr Yahudilerine (4/626), mallarını alarak Medine'deki yurtlarından çıkmalarına izin verilmişti. Onlar, Medine'lilerde henüz vadesi gelmemiş alacakları olduğunu söyleyince Hz. Peygamber (s.a.v) "*İndirim yapın, peşin tahsil edin*" buyurmuştur. Bu uygulamada söz konusu olan indirim, kalan kısmın ödenmesi şartına bağlı olarak ibra edilen kısım olarak gösterilmektedir. Bu uygulama İslâm hukukçuları arasında, yukarıdaki hadiste bahsekonu hâdisede –vadeli alacakta indirim üzerine, kalanın erken tahsil edilmesini- belirten ve “ضع و نزع” olarak bilinen uygulamadır.²⁸⁶

Bu uygulama alacaklı ve borçlunun birlikte faydasına olabilir. Bu uygulama şekil ve anlam olarak ribanın tam olarak tersi bir işlem olarak görülebilir. Ribada zimmette bir fazlalık olmasına rağmen, borcu öne alıp erken ödeme karşılığında yapılan indirim yoluyla ibrada, zimmetin daha

²⁸⁴ Bkz. Ali Haydar, el-İstiksâ, md.36, 64, s.20-21.

²⁸⁵ İbnü'l Hümâm, Feth, VIII, 430, 431; İbn Âbidîn, Redd, V, 244-246; Merğînânî, el-Hidâye, III, 195 vd.; Bilmen, VIII, 32.

²⁸⁶ Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin, es-Sünenü'l-Kübrâ, Thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, c.I-X, Beyrut 1424/2003, es-Sünen, VI, 105; Seyyid Sâbık, Fıkhü's-Sünne, III,194; Bayındır, Servet, “Din ve Ülke Farklılığının Faizin Hükümüne Etkisi”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 14, Yıl: 2006, s.213-214.

az borçla sorumluluğu söz konusu olmaktadır. Burada zimmete sonradan ilave değil, zaten zimmette bulunan borçtan bir miktarının ibra yoluyla düşülmesi söz konusudur.²⁸⁷ Bu nevi uygulamalarda hibe muhtevalı ibra özelliği olduğu kadar, borcun bir kısmı üzerinden yapılan sulh anlamı da vardır.²⁸⁸ Diğer görüş ise, bu uygulamanın caiz olmadığı şeklindedir. Malikiler içerisinde yer alan bazı görüşlerde, bu uygulamadaki vade ile, ödenecek borcun artırılması/farklılaştırılması arasında ilişki kurularak cevaz verilmemiştir. Hz. Ömer, Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Ömer ve dört mezhepten bazı fukaha da bu görüştedir.²⁸⁹

Hanefiler, yarına kadar borcun yarısı ödenirse şartına bağlı, kalanın ibra edilmesinde, ödenmediği durumda, borcun tamamının geri gelip gelmeyeceği konusunda ihtilaf etmişlerdir. İmam Ebû Hanife ve İmam Muhammed şarta bağlı olan bu işlemde borcun tamamının geri geleceği,²⁹⁰ İmam Ebû Yusuf ise ibra olunan kısım bakımından mutlak anlamda etkisini göstermiş bulunduğu borcun tamamının geri gelmeyeceği görüşündedir. Ebû Yusuf'a göre iki taraflı sözleşmelerde bir taraf yükümlülüğünü kısmen ödemiş ise, ödenmeyen kısım için farklı sorumluluk gerekmektedir. Bu türde şartın geçerliliği ödenmeyen kısım itibariyle ortadan kalkmış, ibra edilen kısım ise mutlak manada meydana getirdiği etkisini devam ettirmiş olmaktadır.²⁹¹ Bu görüşe, ibra edenin olumlu bir karşılık görmeksizin zarara uğradığı ve müslümanların Allah'ın kitabına

²⁸⁷ İbn Kayyim, İ'lâm, III, 359; Krş. Seyyid Sâbık, Fıkhu's-Sünne, III, 272; Bayındır, S., Din ve Ülke Farklılığının Faizin Hükmüne Etkisi, s.226-227.

²⁸⁸ Ellek, Sulh Anlaşması, s.135.

²⁸⁹ Serahsî, el-Mebsût, XIII, s.126; Muvatta, Büyü', 82.

²⁹⁰ Zeylaî, Tebyin, V, 43; Molla Hüsrev, Dürer, II, 401; Haskefî, ed-Dürrü'l-Muhtâr, s.542, 566; Bilmen, VIII, 32.

²⁹¹ Kâsânî, Bedâi, VI, 44,45; Zeylaî, Tebyin, V, 43; Merğınâni, el-Hidâye, III, 196, 197; Bâbertî, el-İnâye, VII, 193; Zerka, el-Medhalü'l-Fikhi'l-Âmm, 1952, I, 675.

aykırı olmamak kaydıyla aralarındaki şartlarına bağlı olmaları gerektiği,²⁹² hadisine aykırı olarak, şartlara riayet etmeyen tarafın mükafatlandırılmaması düşüncesiyle karşı çıkılmaktadır. Şartlara riayet sorumluluğu iki tarafın anlaşmasıyla ancak ortadan kaldırılabilecek iken, bahse konu durumda ise bu ittifak bulunmamaktadır.²⁹³

XVIII. İBRADA İRADE BEYANININ ŞARTLARI

Hukukî işlemlerde asıl olan irade olmakla birlikte, kullanılan lafız ve ibareler de bu iradeyi yansıtmak bakımından önem taşırlar. Mülkiyet hakkı ve aile hukukundaki bazı hukukî işlemler, kullanılan ifadelerle daha hassastırlar.²⁹⁴ İbra sözleşmesinde kullanılan lafız ve ibareler de bu bakımdan önem arz eder. İbranın kuruluşu ve şartlarla ilişkileri, lafız ve kullanılan sıygalara göre farklı etkiler gösterir. Öncelikle ibrada kullanılan lafızlar, objektif olarak ihtimali bertaraf edecek kesinlikte olmalıdır. İki taraflı sözleşmelerde tarafların irade beyanları çekişmeye, ihtilaf ve tereddüde mahal bırakmamalıdır. Aksi durumda iki taraflı bir sözleşme olan ibra hukuken meydana gelmiş olmaz.²⁹⁵ Bu nedenle, yapılan ibranın "*hakkımdan ibra ettim, iskât ettim, hakkımı aldım, hakkımı ve davamı terk ettim*" gibi ibrayı tam olarak ifade veya buna delalet eder şekilde olmalıdır.²⁹⁶ Hak sahibinin gelecek iradesini yansıtan çok sayıda lafız ve

²⁹² Buhârî, Şürût, 17; Büyû', 67.

²⁹³ el-Henînî, Abdülhamîd, el-İbrâü Hakikatühü..., s.257.

²⁹⁴ Bkz. Mecelle, md.2, 3, 12.

²⁹⁵ Mecelle, md.1561; Ali Haydar, Dürer, IV, 74,75; Bilmen, VIII, 31; Apaydın, "İbra", DİA, c.XXI, s.265.

²⁹⁶ Buhûtî, Keşşâfî'l-Kınâ, IV, 304; İbn Nuceym, Resâil, s.470-471.

ifade biçimi söz konusu olabilir. Ali Haydar Efendi İbra için kullanılan 37 ifade biçimine yer vermiştir.²⁹⁷

Türk Borçlar Hukukunda şekle bağlı olmayan bir sözleşme olan ibra, İslâm hukukunda da yazılı veya sözlü olarak yapılabilmesi mümkün olan bir hukukî işlemdir. Borçlanmanın kayda alınmasına önem verilmiş iken,²⁹⁸ bunun ortadan kaldırılması da aynı derecede yazılı kayda alınması özellikle ispat hukuku bakımından önem arz eder. Yazılı olmasının ispat hukuku bakımından ayrıca önemi vardır. Borçlu olan bir şahıs alacaklısından kendisini ibra ettiğini belirten yazılı belge ortaya koyduğu takdirde, diğer ispat hukuku şartlarını da sağlayarak ibrayı ispat etmesi mümkündür.²⁹⁹

XIX. İBRANIN HÜKÜM VE SONUÇLARI

A- Türk Hukuku

İbranın bir şekle bağlı olmayan bir sözleşme olarak borç ilişkisinin tamamını değil, müstakil bir borcu sona erdirdiğini ifade etmiştir (TBK. md.132).³⁰⁰ Bu meyanda ibra borçlandırıcı değil, bir tasarruf işlemi olarak borcu doğrudan doğruya ortadan kaldırır. Borçlandırıcı işlemlerden farklı olarak hukukî işlemi yapan kişinin, alacaklının mal varlığının pasif kısmını artıran işlemlerdir. Borçlandırıcı işlem ile borç/lar doğar ve borç ilişkisi kurulur. Ancak ibra ile borç sona ermektedir. Borçlar hukukunun ilgi alanına gerçekte daha geniş kapsamda borç ve alacağın ku-

²⁹⁷ Bkz. Ali Haydar Efendi, el-İstiksâ, s.42-44.

²⁹⁸ Bakara, 2/282.

²⁹⁹ İbn Âbidîn, Redd, V, 558; el-Fetâvâ el -Bezzâziyye, II, 341.

³⁰⁰ Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, s.40; Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.11-12.

rulmasına, devrine ve ortadan kaldırılmasına ilişkin her türlü sözleşme girer. Bunların meydana getirdiği sonuçlardan en önemlisi, aslî edim yükümlüğünü ihtiva eden bir borç ilişkisi kurulmasıdır.³⁰¹

Her borçlar hukuku sözleşmesi ile borç ilişkisi kurulmaz. Tasarruf işlemi olan ibra, bir borç doğurmayan borçlar hukuku sözleşmesidir. Ancak ivazlı ibrada, ibra karşılığı bir borcun doğduğu söz konusu edilebilir. İbra kurulduğu anda borç ortadan kalkmış olur. İbra sözleşmesi ile esas borçla birlikte, ona bağlı fer'i borçlar da sona erer.³⁰²

Alacaklı kefalet, rehin, faiz gibi fer'i borçlardan bazılarını ibra dışında tutmak istiyorsa bunu açıkça bildirmelidir. Fer'i hakların tek başına ibrasının esas hak veya alacak üzerine etkisi yoktur. Sadece kefilin ibrası asıl borcun sona ermesini sağlamaz.³⁰³

B- İslâm Hukuku

Özellikle İslâm hukukçuları arasında ıskâtı esas alanlar bakımından ibra derhal etkisini gösterir. Düşen borcun geri gelmesi de söz konusu olmaz.³⁰⁴ İbrayı temlik kabul ederek, kabule bağlı olduğunu düşünenlere nazaran ise, kabul kendisine ulaşmadan ibra eden îcabından döne-

³⁰¹ Eren, Borçlar Genel, s.171,172.

³⁰² Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.253 vd.

³⁰³ Oğuzman/ Öz, Borçlar Genel, I, 546; Tekinay/Akman/ Borcuoğlu/Alttop, s.986 vd.; Kılıçoğlu, A., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, s.865; Feyzioğlu, Borçlar Genel, 1977, II, 431;Eren, Borçlar Genel, s.1303; Krş. Çil, Şahin, “İş Hukukunda İbra Sözleşmesi”, Kamu-İş; C:7, S: 3, 2004, s.5.

³⁰⁴ Hâdimî, Mecâmi', s.45,47.

bilmektedir. İskat görüşü bakımından ise ibrada ikâle dâhi söz konusu değildir.³⁰⁵

Borç, kısmî ve tam ibrada farklı olmakla birlikte, ibra olunan hakkı kesin ve doğrudan olmak üzere ortadan kaldırmaktadır. Borcun ortadan kalktığı kesin olduğundan, yeniden geçerli kılınması söz konusu olmaz.³⁰⁶ Mecelle md.1562’de ibranın hükmü “*Bir kimse diğerini bir hakkından ibra ettikte o hakkı sâkıt olur, artık onu dava edemez*” şeklinde ortaya konmuştur. Geçerli bir ibranın kapsamı dâhilinde, ibra ânına kadar olan hak ve borçlardan herhangi birisi yeniden talep ve dava konusu yapılamaz.³⁰⁷ Bu safhadan sonra borçlunun ikrarı dâhi borcu geri getirmeye yetmez. Söz konusu ikrar, olmayan bir hakkın ikrarı olarak kabul edilir.³⁰⁸ Genellikle ivazsız olduğunda tek taraflı irade beyanı ile kurulup, hüküm ve sonuçlarını doğuran, reddedilmedikçe de borcu sona erdiren bir hukukî işlem olarak görülür. Ancak ivazlı olarak yapıldığında kuruluşu tek taraflı olmaz. Bu durumda tam iki tarafa da borç yükleyen bir sözleşme olduğunu kabul etmek gerekir. Ancak her iki hâlde borçlunun açık ve de zımnî kabulü ile kurulabilmesine rağmen, reddi ile de yürürlük kazanmaz. Geçerli bir ibra sözleşmesinin doğabilmesi için alacaklının ibra îcabının reddedilmemesinin gerekli olduğu kanaatini paylaşmaktayız.

³⁰⁵ Zerka, el-Medhalü'l-Fıkhî'l-Âmm, 1952, I, 682; el-Mevsûatü'l-Fıkhîyye, I, 168,169.

³⁰⁶ Mecelle, md.51.

³⁰⁷ Mecelle, md. 1562, 1563.

³⁰⁸ Ali Haydar, el-İstiksâ, md.5.

XX. SONUÇ

İslâm ve Türk hukuklarında sözleşmelerin kuruluşundaki serbest irade esasının bir yansıması olarak, sözleşmelerden kaynaklanan borcu yine iradî olarak sona erdiren en önemli hukukî sebeplerden bir tanesi ibradır. Bununla borçlunun edim yükümlülüğü azalır veya tamamen ortadan kalkar. Bu hakkını kullanan alacaklı borçlusuyla bir sözleşme yaparak, çoğu zaman kendi aleyhine olan ivazsız bir tasarruf işleminde bulunmuş olur. Bu işlem bir sözleşme sonucunda anlaşma ile neticelendiğinde borçlunun mal varlığının pasifinde bir azalma ile yine kendisi bakımından kazandırıcı bir işlem kurulmuş olur. Türk hukukunda tarafların bu işlemi yapmak bakımından hak ve fiil ehliyetine sahip olması gerekliliğinin yanı sıra, özellikle alacaklının fiil ehliyetine ilaveten tasarruf yetkisine de sahip olması aranır. İbra sözleşmesinin ehliyete bakan yönü itibariyle önem arz eden husus, ibra eden alacaklının ehliyetidir. İbra sözleşmesi ibra edilen sınırlı ehliyetsizler açısından hukuki olarak bir yükümlülük doğurmaması sebebiyle, ibra edilen sınırlı ehliyetsiz borçlular kanuni temsilcilerinin rızasına ihtiyaç duymazlar (TMK 16/2).³⁰⁹

Türk hukukunda ibra sözleşmesi ile ikâle gibi borç ilişkisinin değil, borcun sona ermesi sağlanır. Ayrıca ibranın dayandığı temel sözleşme şekle tâbi olsa bile, ibranın kendisinin şekle tâbi olmayan bir mahiyeti vardır. Temel sözleşmenin hukuka uygun olarak meydana gelmesi de ibrayı etkilemektedir. Bu ilişki de var olan ve işlemi ifsat eden bir geçersizlik ibrayı da geçersiz kılacaktır.

³⁰⁹ Gümüş, İbra Sözleşmesi, s.155.

İslâm hukukunda ibra sözleşmesinin kuruluşunda iki yahut tek taraflı olma vasfının tartışmalı olduğu, ağırlıklı görüş ıskât özelliği yanısıra, temlik vasfını da haiz olmak itibariyle ve iki taraflı olmasından yola çıkarak, kabulün gerektiği, bunun susma şeklinde zımnî irade beyanıyla da mümkün olduğu ve Hanefilerde, Mecelle’de de düzenlenmiş şekliyle (md.1568) red ile kabulün oluşmayacağı, yani bir anlamda reddedilmekçe olumlu anlamda zımnî irade beyanının varlığına ulaşılmıştır. Hatta Türk Borçlar Hukukundan farklı olarak vefat eden bir şahsın ibrası da Mecelle’de de yer aldığı şekliyle mümkün olup (md.1569), ancak vârislerin reddi ile kabul meydana gelmemiş olur.

İslâm hukukunda da borçlunun üzerindeki borç yüküne ilişkin önemli sona erme sebeplerinden biri olan ibra, alacaklı yönünden aktifi azaltan bir tasarruf, ibra edilen borç bakımından sona erme ve ibra edilen bakımından ise bir borçtan kurtulma işlemi mahiyetindedir. İbra sözleşmesi ile o ana kadar doğmuş olan borçların ortadan kaldırılması mümkün iken, henüz doğmamış borçlar için ibra sözleşmesi yoluna gidilemeyeceği genel olarak kabul edilmektedir. Türk hukukunda da hem vadesi gelmiş, hem de doğmuş olmakla birlikte henüz vadesi gelmemiş sözleşmeler için yapılabilmektedir. İbra sözleşmesi marifetiyle kurulan hukukî ilişki genel yahut özel bir nitelik arz edebileceği gibi, tam veya kısmî bir mahiyet arz etmesi de mümkündür. İbranın ıskât niteliği dikkate alındığında, ibra edilen borcun konusu itibariyle zimmetten düşen, “*deyn*” nitelikli borçlarda ibranın mümkün olduğu ön plâna çıkar. “*Ayn*” nitelikli borçlar zimmeti işgal etmemeleri sebebiyle ıskâta elverişli değildir.

İslâm hukukunda ölüm hastalığı döneminde yapılan ibra da vârisler ve diğer alacaklıların haklarını korumak bakımından bazı şartlara tâbi

bulunmaktadır. İbra edilen mirasçı olmadığına, diğer vârislerin izin veya icazeti ile, aksi halde malın üçte birinde geçerli olmaktadır. Temlikâtın şarta bağlanmasının sahih olmadığı ilkesinden hareketle, aynı zamanda temlik vasfına da sahip ibra sözleşmesinin ta'liki şartlara bağlanması geçerli olmamakta, ancak ibranın şart ile takyidine cevaz verilmektedir. Bu çerçevede “*Ne vakit sendeki alacağımın yarısını verirsen, diğer yarısından berisin*” ifadesi hüküm ifade etmemesine rağmen, “*Sendeki şu kadar alacağımın yarısını yarın bana ver, diğer yarısından beri olmak üzere*” şeklindeki bir takyidi şart muteber olmaktadır.³¹⁰ Türk hukukunda ise, ibra vadeli ve şartlı olarak yapıldığında, geçerli olmakta, ancak etkisini şart gerçekleşene kadar göstermemektedir.

Türk hukukunda ibra sözleşmesi ile alacaklının mal varlığında geçici olmayan, kalıcı ve geri döndürülemez bir azalma meydana gelmektedir. Sözleşme kurulduğu anda hüküm ifade ederek, üzerinde anlaşıldığı şekliyle borcu ortadan kaldırır. Bu durum islâm hukukundaki yukarıda açıklanan ıskât anlayışıyla bağdaşır bir haldedir.

Türk hukukunda ibra sözleşmesinin şekle bağlı olmamasına paralel olarak, İslâm hukukunda da ibranın yazılı veya sözlü, ibraya delalet eden pek çok ifadeyle meydana gelebilmesi mümkündür. İslâm hukuku literatüründe, çalışmada bir kısmına temas edilmiş çok sayıda farklı anlamlara gelebilecek ifadelerle dair örnek vardır. Klasik İslâm hukuku kitaplarından itibaren, fetva kitaplarında ve kadı sicillerinde teorik ve çok sayıda uygulama örneklerinin yer alması ve nihayet Mecelle’de ibra konusunun özellikle düzenlenmiş oluşu, İslâm ve Türk hukuk tarihi bakı-

³¹⁰ Bilmen, VIII, 32.

mından konuyu önemli hâle getirmiş ve mukayeseli hukuk çalışmalarına zemin hazırlayabilecek elverişlilikte, zengin hukukî bir çerçeve sunmuş bulunmaktadır. Bu çalışmada bahsedilen hukuk sistemleri bakımından ele alınan ibra konusu ve alt başlıkları, mukayeseli bir bakış açısı etrafında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Akdoğan, Sinan, Türk Hukukunda İbra Sözleşmesi (Release Agreements In Turkish Law), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2006.

Akgündüz, Ahmed, İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyatı, Özel Hukuk-1 ve 2, c.II-III, İstanbul 2012.

Aksu, Mustafa, “Türk Borçlar Kanununun Getirdiği Yeniliklerden İbra”, Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi, cilt.8, 2013, s.97-130. (İbra)

Ali el-Hafif, Ahkâmu'l-Muâmelâti's-Şer'iyye, Dârü'l-Fikri'l-Arabî, Kahire 1429/2008.

Ali el-Hafif, ed-Damân fi'l-Fıkhî'l-İslâmi, II. Kısım, Mısır 1973.

Ali Haydar Efendi (v.1935), Dürerü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm, 3. Baskı, c.I-IV, İstanbul 1330. (Dürer)

Ali Haydar, el-Mecmûatü'l-Cedîde fi'l-Kitâbi'l-Erbaa (Kitabü'l-İstiksâ fi Mesâili'l-İbrâ, s.1-44), Hukuk Matbaası, Dersâadet 1332. (el-İstiksâ)

Ali Haydar, Mirkât-ı Mecelle, 12. Kitab, c.II. Mekteb-i Sanâyi-i Şâhâne Mat., 1298.

Apaydın, H. Yunus, “İbra”, DİA, c.XXI, s.263-266.

Apaydın, H. Yunus, “Hacir”, DİA, c.XIV, s.513-517.

Apaydın, H. Yunus, “Kefalet”, DİA, c. XXV, s.168-177.

Apaydın, H. Yunus, “Muhayyerlik”, DİA, c.XXXI, s.25-30.

Apaydın, H. Yunus, İslâm Hukukunda Hukukî İşlemlerin Hükümsüzlüğü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1989. (Hükümsüzlük)

Aral, Fahrettin/Ayrancı, Hasan, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, Yetkin Yay., 11. Baskı, Ankara 2015.

Arsebük, Esat, Türk Kanunları Bakımından Borçlar Hukukunun Umumi Esasları I, Kaynaklar, Receb Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1937.

Atar, F., İslâm İcra ve İflas Hukuku, İstanbul 1990.

Atar, Fahrettin, “Sulh”, DİA, c. XXXVII, s.481-485.

Aybakan, Bilal, “İkâle”, DİA, c.XXII, s.14-16.

Aydın, M. Akif, “Borç”, DİA, c.VI, s.285-291.

Aydın, M. Akif, “Deyn”, DİA, c. IX, s.266-268.

el-Bâbertî, Muhammed b. Muhammed b. Mahmud Ekmelüddin Ebu Abdillâh (v.786/1384), el-Înâyetü Şerhu'l-Hidâye, Dârü'l-Fikr, c.I-X, yy. ty. (el-Înâye)

Bağdâdî, Ebû Muhammed Ğânim b. Muhammed (v.1030/1618), Mecma'u'd-Damânât, Dârü'l-Kütübi'l-İslâmî, yy. ty.

Bakkal, Ali, "Maraz-ı Mevt", DİA, c.XXVIII, s.39-41.

Bardakoğlu, Ali, "Ehliyet", DİA, c.X, s.533-539.

Bardakoğlu, Ali, "Gabn", DİA, c.XIII, s.268-273.

Bardakoğlu, Ali, "Havâle", DİA, c.XVI, s.507-512.

Bardakoğlu, Ali, "İskât", DİA, c.XIX, s.137-143.

Bardakoğlu, Ali, "Vesâyet", DİA, c.XXXXIII, s.66-70.

Başığit, Özgür, "Borçlar Kanunu Tasarısı İle Karşılaştırmalı Olarak Kefalet Sözleşmesinin Sona Ermesi", Legal Hukuk Dergisi, Yıl 3, Sayı 33, Eylül 2005, s.3317-3338.

Bayındır, Servet, "Din ve Ülke Farklılığının Faizin Hükmüne Etkisi", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 14, Yıl: 2006, s.207-235.

Becker, H., İsviçre Medeni Kanunu Şerhi, Borçlar Kanunu, (Çev. Dr. Saim Özkök), c.VI, Fasikül, IV, Ankara 1972.

Berki, Ali Himmet (v.1976), “Sulh ve İbra” A.D., Ankara 1969, sy. 12, s.753-756.

Berki, A. Himmet, Açıklamalı Mecelle, (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye), Hikmet Yay., 2. Baskı, İstanbul 1979.

Berki, Şakir, “Borçların Sükûtu”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, c.12, sy. 1-2, yıl 1955, s.216-267.

el-Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin (v.458/1066), es-Sünenü'l-Kübrâ, Thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, c.I-X, Beyrut 1424/2003.

Bilge, Necip, “Kefilin Mesuliyetinin Şümulü”, AÜHFD, 1956, c.XIII; sy.1, s.86-171.

Bilgili, İsmail, İslâm Hukukunda Ma'dûmun Satışı, Konya 2011

Bilmen, Ömer Nasuhi (v.1971), Hukuku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kamusu, Bilmen Yay., (c.I-VIII), 8. Cilt, İstanbul 1970.

el-Buhârî, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail (256/870), Sahih, Mat. Âmire, c.I-VIII, Mısır 1315.

el-Buhûtî, Mansur b. Yunus b. Selahuddin (v.1051/1641), Keşşâfu'l-Kına' ؤ An Metni'l-İkna, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, c.I-VI, yy, ty.,

Cin, Halil/Akgündüz, Ahmed, Türk Hukuk Tarihi, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2011.

Çeker, Orhan, İslâm Hukukunda Çocuk, Kayıhan Yay., İstanbul 1990.

Çeker, O., Fıkıh Dersleri, Tekin Kitabevi, 10. Baskı, Konya 2018.

Çeker, O, İslâm Hukukunda Akidler, Tekin Kitabevi, Konya 2014.

Çil, Şahin, “İş Hukukunda İbra Sözleşmesi”, Kamu-İş, c.7, sy. 3, 2004.

Demir, Abdullah, Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi, İzmir 2010.

Demiray, Mustafa, Hak Zâil Olmaz: Roma, Türk ve İslâm Hukuklarında Eksik Borç, Klasik Yayınları, İstanbul 2009.

Denizci, Özlem Sibel: Türk Borçlar Hukukunda İbra Sözleşmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

ed-Derdîr, Ebû'l-Berekat Ahmed b. Muhammed b. Ahmed (v.1201/1786), eş-Şerhu'l-Kebîr ala Muhtasarı'l-Halil, c.I-IV, (Desûki'nin Haşiyesi ile birlikte), Dârü'l-Fikr, yy., ty.

Dönmez, İ. Kafi, “Cünûn”, DİA, c.VIII, s.125-129.

Ekinci, Ekrem Buğra, İslâm Hukuku Umûmî ve Husûsî Hükümler, Arı Sanat Yay., 2. Baskı, İstanbul 2016.

Ellek, Hasan, İslâm Hukukunda Malî Konularla İlgili Sulh Anlaşması (Akitler Çerçevesinde), Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 2012.

Eren, Fikret, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, Yetkin Yay., 5. Baskı, Ankara 2017. (Borçlar Özel)

Eren, F., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Yetkin Yay., 22. Baskı, Ankara 2017. (Borçlar Genel)

Erkan, Umut Vehbi/Yücer, İpek: Ayırt Etme Gücü, AÜHFD, c. 60, sy.3, 2011, s.485-522.

el-Fetâvâ'l-Hindiye, (Heyet-Nizâmüddin el-Belhî başkanlığında), II. Baskı, c.I-VI, Darü'l-Fikir, 1310. (F. Hindiye)

Feyzioğlu, F. Necmeddin, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 2. Bası, I, İstanbul 1976.

Feyzioğlu, F. N., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 2. Bası, II, İstanbul 1977.

Feyzioğlu, N.F., Borçlar Hukuku İkinci Kısım, Akdin Muhtelif Nevileri, Özel Borç İlişkileri, 3. Bası, I, İstanbul 1978.

Gökyayla, Emre/ Zevkliler, Aydın, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, Turhan Kitapevi, 16. Bası, Ankara 2016.

Gözübenli, Beşir, "Ateh", DİA, c.IV, s.51-52.

Gözübenli, Beşir, "Fuzûlî", DİA, c.XIII, s.239-240.

Gümüş, M. Alper, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 3. Bası, Vedat Kitapçılık, c.II, İstanbul 2014.

Gümüş, M. A., Türk-İsviçre Borçlar Hukukunda İbra Sözleşmesi, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2015. (İbra Sözleşmesi)

Güzelhisarî, Mustafa Hulûsi (v.1253/1837), *Menâfiu'd-Dekâyık fi Şerhi Mecâmi'l-Hakâyık*, Sahafîyye-i Osmaniye Şti., Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308/1890. (Şerhu Mecâmi').

Hacak, Hasan/Kaya Eyyüp Said, "Zimmet", *DİA*, c.XXXXIV, s.424-428.

Hacak, Hasan, "Mal", *DİA*, c.XXVII, s.461-465.

el-Hâdimî, Ebu Saîd Muhammed (v.1176/1762), *Mecâmiu'l-Hakâyık*, Sahafîyye-i Osmaniye Şti., Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308/1890. (Mecâmi')

Hallâf, Abdulvahhâb, *İslâm Hukuk Felsefesi, İlmü Usûli'l-Fıkh*, Çev. Hüseyin Atay, AÜİF Yay., Ankara ty.

el-Hamevî, Ahmed b. Muhammed (v.1098/1687), *Ğamzu Uyûni'l-Besâir*, c.I-IV, *Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye*, yy. 1405/1985.

el-Haraşî, Muhammed b. Abdullah (v.1101/1690), *Şerhu Muhtasar-ı Halîl*, *Dârü'l-Fıkr*, c.I-VIII, Beyrut ty.

el-Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî ed-Dımaşkî (v. 1088/1677), *ed-Dürrü'l-Muhtâr Şerhu Tenviri'l-Ebsâr ve Câmi'i'l-Bihâr*, Abdülmunim Halil İbrahim, *Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut 1423/2002.

Hatemi, Hüseyin/Gökyayla, Emre, *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, 3. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2015,

el-Hattâb, Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdîr-rahman (v.954/1547), *Mevâhibü'l-Celîl fî Şerhi Muhtasari'l-Halîl, Dârü'l-Fikir*, III. Baskı, c.I-VI, yy. 1412/1992.

el-Hatîb eş-Şîrbînî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed (v.977/1570), *Muğni'l-Muhtâc İla Ma'rifeti Meâni Elfâzı'l-Minhâc, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye*, I. Baskı, c.I-VI, yy.1415/1994.

İbn Âbidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdi'l-Aziz (v.1252/1836), *Reddü'l-Muhtâr Ala'd-Dürri'l-Muhtâr, Dârü'l-Fikir*, c.I-VI, Beyrut 1412/1992. (Redd)

İbn Âbidin, *el-Ukudü'd-Dürriyye fî Tenkîhi'l-Fetâvâ'l-Hamidiyye*, c.I-II, yy. ty. (Tenkîh)

İbn Âbidin, *Mecmûatü Resâil-i İbn-i Âbidin*, c.I-II, Dersaadet 1325. (“İ'lâmü'l-A'lâm bi Ahkâmi'l-İkrâri'l-Âmm-96-113-“ ve “Neşrü'l-Örfi fî Binâi Ba'zı'l-Ahkâmi Alâ'l-Örfi-114-146” adlı risaleler.) (Resâil)

İbn Âbidînzâde, Alauddin Muhammed b. Muhammed Emin b. Ömer (v.1306/1889), *Haşiyetü Kurratü Ayni'l-Ahyar Li Tekmiletü Reddi'l-Muhtâr, Dârü'l-Fikir*, c.I-VI, Beyrut 1412/1992. (İbn Âbidîn'in Reddü'l-Muhtâr baskısına ilave 7 ve 8. Ciltler). (Tekmiletü Reddi'l-Muhtâr, Tekmile)

İbn Cüzey Ebû'l-Kasım Muhammed b. Ahmed (v.741/1340), *el-Kavanînü'l-Fıkhîyye*, ty. yy., (el-Kavanîn).

İbn Kayyım el-Cevziyye, Muhammed b. Ebi Bekir (v.751/1350), İ'lâmü'l-Muvakkîn, thk. Muhammed Abdüsselam İbrahim, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, I. Baskı, c.I-IV, Beyrut 1411/1991.

İbn Kûdame, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed (v.620/1123), el-Muğnî, I-IX, Mektebetü'l-Cumhuriyyeti'l-Arabiyye, Kahire ty.

İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, Dâru Sâdır, Beyrut 1300.

İbn Nüceym, Zeynüddin b.İbrahim b. Muhammed (v.970/1563), el-Bahrü'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik, 2. Baskı, c.I-VIII, Dârü'l-Kitabi'l-İslâmiye ty. (Bahr).

İbn Nüceym, el-Eşbâh ve'n-Nezâir, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, I. Baskı, Beyrut 1419/1999. (Eşbâh).

İbn Nüceym, Resâili-i İbn Nüceym el-İktisadiyye, Dârü's-Selâm, Thk. Muhammed Ahmed Serac ve Ali Cuma Muhammed, Mısır 1998-99. ("Fîmâ Sakate mine'l-Hukuk bi'l-İşkâti ve mâ lâ Yeskutu –s.453-456-" ve "el-İbrâ-469-472-" risaleleri.) (Resâil)

İbnü'l-Arabî, Ebu Bekir Muhammed b. Abdillâh (v.543/1148), Ahkâmü'l-Kur'ân, Thk. Ali Muhammed el-Buhârî, Dârü'l-Marife, 3. Baskı (Yeni Baskı), c.I-IV, Beyrut 1392/1972.

İbnü'l-Bezzâzî, Muhammed b. Şihab el-Hanefî (v. 827/1423), el-Fetâva'l-Bezzâziyye Matbaatü'l-Meymeniye, Mısır ty., (el-Fetâva'l-Hindiye kenarı IV ve V. ciltler).

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdülvâhid (v.861/1457), Fethu'l-Kadîr, Dârü'l-Fikr, yy. ty. (Feth)

İnan, Ali Naim, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 1979.

İzmirlioğlu, Ayça, “6098 Sayılı Kanuna Göre İbraname”, Journal of Yaşar University, c.VIII, sy. Özel, s.1457-1481.

Kabukçu, Şükrü, İslâm Hukukunda İbrâ, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992.

el-Karâfi, Ebü'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. İdris (v.684/1285), el-Fürûk, Âlemü'l-Kütüb, c.I-IV, yy. ty.

el-Karâfi, Ebü'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. İdris, ez-Zahîre, Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, c.I-XIV, Beyrut 1994.

Karaman, Hayrettin, Mukayeseli İslâm Hukuku 2, İz Yay., 9. Baskı, İstanbul 2016,

el-Kâsânî, Alaüddin Ebû Bekir b. Mesud (v.587/1191) Bedâiu's-Sanâî fi Tertîbi'ş-Şerâî, 2. Baskı, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, yy., 1406/1986.

Kaşıkçı, Osman, “Eski Hukukumuzda Takyidi Şarta Bağlı İşlemler”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, I, Erzincan 1997.

Kaşıkçı, Osman, “Eski Hukukumuzda Şarta Bağlı İşlemler”, Prof. Dr. Selâhattin Sulhi Tekinay'ın Hatırasına Armağan (haz. İsmail Esin), İstanbul 1999, (s.375-407).

el-Kerâbîsî, Esad b. Muhammed b. El-Hüseyn (v.570/1174), el-Fürûk, Thk. Muhammed Temmum, (Kontrol: Abdussettar Ebû Ğudde), c.I-II, Vezaretü'l-Evkaf el Kuveytiye, 1402/1982.

Keskin, Fatma, Funda, Dürerü'l Hükkam'ın Sulh ve İbra Bölümünün Latinizesi ve Kaynakların Tespiti, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2008.

Kılıçoğlu, Ahmet M., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Genişletilmiş 2. Bası, Turhan Kitapevi Yay., Ankara 2016.

Koschaker, Paul, Ayiter, Kudret, Roma Özel Hukukunun Ana Hatları (Medeni Özel Hukuka Giriş Olarak), Sevinç Mat., Ankara 1977, s.289.

Köse, Saffet, "Rüşd", DİA, c.XXXV, s.298-300.

Malik b. Enes (v.179/795), el-Muvatta, Tsh, Muhammed Fuad Abdülba-ki, c.I-II, Kahire 1951.

Muhammed Ebû Zehra (v.1974), Muhadarât fi Akdi'z-Zevâc ve Âsâruhû, Dârü'l-Fikri'l-Arabî, Kahire 1971. (Akdü'z-Zevâc)

Muhammed Ebû Zehra, el-Mülkiyetü ve'n-Nazariyetü'l-Akd Fi'ş-Şeriatî'l-İslâmiye, Dârü'l-Fikri'l-Arabî, Kahire 1996. (el-Mülkiyetü...)

M. Ebû Zehra, İslâm Hukuku Metodolojisi 'fıkıh usûlü', Çev. Abdülkadir Şener, 3. Basım, Ankara 1981.

Mahmasâni, Subhi, en-Nazariyyetü'l-Âmme li'l-Mûcebât ve'l-Ukûd fi'ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye, 3. Baskı, c.I-II, Dârü'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut 1983. (Mûcebât)

Mahmud Hamze, Mahmud b. Muhammed Nesib b. Hüseyin (v.1305/1887), el-Ferâidü'l-Behiyye Fi Kavâidi'l-Fıkhıyye, Dımaşk-Şam 1298/1880.

el-Merdâvî, Alaüddin Ebü'l-Hasen Ali b. Süleyman (v.885/1480), el-İnsâf fi Marifeti'r-Racih Mine'l-Hılaf, Dârü İhyai't-Türasi'l-Arabi, 2. Baskı, c.I-XII, yy. ty.

el-Merğınânî, Ebü'l-Hasen Burhanüddin Ali b. Ebi Bekir (v.593/1197), el-Hidâyetü Fi Şerhi Bidayeti'l-Mübtedi, (Thk. Talal Yusuf), Dârü İhyai't-Türasi'l-Arabi, c.I-IV, Beyrut ty.

el-Mevsilî, Abdullah b. Mahmud Mevdud (v.683/1284), el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar, Matbaatü'l-Halebi, c.I-V, Kahire 1356/1937.

el-Mevsûatü'l-Fıkhıyye el-Kuveytiye, Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şüûni'l-İslâmiyye, c.1-45, Kuveyt 1404-1427.

el-Meydâni, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Guneymî (v.1298/1881), el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Mektebetü'l-İlmiyye, c.I-IV, Beyrut ty.

Molla Hüsrev, (v.885/1480), Dürerü'l-Hukkâm Şerhu Ğureri'l-Ahkâm, Dârü İhyai'l-Kütübi'l-Arabi, c.I-II, yy. ty.

Muhammed Kadri Paşa (v.1306/1888), Mürşidü'l-Hayran ila Ma'rifeti Ahvali'l-İnsan, 2. Baskı, Matbaatü'l-Kübra el-Emiriyye, Bulak 1308/1891.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc (261/874), Sahih, Thk. Muhammed Fuâd Abdülbaki, Darü'l-Hayâi't-Türâsi'l-Arabiyye, c.I-V, Beyrut ty.

Oğuzman, M. Kemal/M. Seliçi, Özer, Kişiler Hukuku Dersleri (Gerçek ve Tüzel Kişiler), Filiz Kitapevi, İstanbul 1979.

Oğuzman, M. Kemal/Öz, Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, On dördüncü Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2016. c.I-II.

Önen, Ergun, Medenî Yargılama Hukukunda Sulh, Ankara 1972.

Önen, Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 1999.

Özen, Burak, Kefalet Sözleşmesi, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2017, s.13.

Pulaşlı, Hasan, Şarta Bağlı İşlemler ve Hukukî Sonuçları, Ankara 1989.

Rado, Türkan, Roma Hukuku Dersleri Borçlar Hukuku, Fakülteler Mat., Altıncı Bası, İstanbul 1969.

Reisoğlu, Safa, Borçlar Hukuku, İstanbul 2008.

er-Remlî, Şemsüddin Muhammed b. Ebi'l-Abbas (v.1004/1596), Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc, Dârü'l-Fikr, c.I-VIII, Beyrut 1404/1984.

Savaş, Abdurrahman, "Türk Borçlar Hukukunda İkâle Sözleşmesi", TAAD, yıl 7, Nisan 2016, sy.26, s.114-115.

Saymen, Ferit H./Elbir, Halid K., Türk Borçlar Hukuku Umumi Hükümler, İstanbul 1966.

es-Semerkandî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed (v.539/1144), Tuhfetü'l-Fukahâ, c.I-III, 2. Baskı, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1414/1993.

es-Serahsî, Muhammed b. Ahmed (v.483/1090), el-Mebsût, Dârü'l-Marife, c.I-XXXI; Beyrut 1409/1989.

Seyyid Sâbık, Fıkhu's-Sünne, Dârü'l-Fikr, c.I-III, Dımaşk 1414/1993.

Sirmen, Lale, Türk Özel Hukukunda Şart, Ankara 1992, s.130.

es-Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman b. Ebi Bekir (v.911/1505), el-Eşbâh ve'n-Nezâir fî Kavaid ve Fürû'i Fıkhi's-Şafi'iyye, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990.

eş-Şafiî, Ebû Abdillah Muhammed b. İdris (v.204/820), el-Ümm, Dârü'l-Marife, c.I-VIII, Beyrut 1410/1990.

Şener, Abdülkadir, İslâm Hukukunda Hibe, AÜİF Yay., Ankara 1984,

eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali (v.1250/1834), es-Seylü'l-Cerrâr el-Mütedeffik alâ Hadâiki'l-Ezhâr, Dâru İbn Hazm, ty. yy.,

Şeyhîzâde, Abdurrahman b. Muhammed Süleyman (v.1078/1667), Mecmau'l-Enhur, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, c. I-IV, Beyrut 1419/1998.

eş-Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf (v.476/1083), el-Mühezzeb, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, c.I-III, yy. ty.

Tandoğan, Haluk, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, Beşinci Basım, c.II, İstanbul 2010.

Tekinay, Sulhi/Akman, Sermet/Burcuoğlu, Haluk/Altop, Atilla, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, İstanbul 1993.

Tercier, P./Pichonnaz, P./Develioğlu, H. M., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, On İki Levha Yay., İstanbul 2016.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ Sevre (v.279/892), el-Câmi'ü's-Sahîh, Thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Matbaatü'l-Medenî, c.I-V, Kahire 1964.

Tunçomağ, Kenan, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C.1, İstanbul 1976.

Turanboy, Kürşat, N., İbra Sözleşmesi, Ankara 1998.

Türk Hukuk Lügati, Türk Hukuk Kurumu, 3. Baskı, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1991.

Von Tuhr, Andreas, Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı, Cilt 1-2, Çev., Cevat Edege, Yargıtay Yayınları No:15, Ankara, 1983.

Yavuz, Cevdet, Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, Beta Yay.,10. Bası, İstanbul 2014.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, (Sadeleştirilenler: İ. Karaçam, E. Işık, N. Bolelli, A. Yücel), c.I-X, İstanbul ty.

Yıldırım Mustafa, Mecelle'nin külli kaideleri, İzmir 2001.

Yılmaz, Ejder, Hukuk Sözlüğü, Yetkin Yay., Yenilenmiş Onuncu Baskı, Ankara 2011.

ez-Zebîdî, Muhammed Murtaza (v.1205/1791), Tâcü'l-Arûs, Vezâretü'l-A'lâm, Matbaatü Hükûmet-i Kuveyt, ty.

ez-Zerka, M. Ahmed, el-Medhalü'l-Fıkhî'l-Âmm ile'l-Hukûki'l-Medeniyyeti fi'l-Bilâdi's-Suriye, 3. Baskı, c.I, Dımaşk 1371/1952. (el-Medhalü'l-Fıkhî'l-Âmm, 1952)

ez-Zerka, M. A., el-Medhalü'l-Fıkhî'l-Âmm, Dârü'l-Kalem, c.I-II, Dımaşk 1425/2004.

Zeydan, Abdülkerim, el-Medhalü li Diraseti's-Şerâti'l-İslâmiyye, Mektebetü'l-Kudüs, 11. Baskı, Beyrut 1410/1989. (Medhal)

ez-Zeydan, Abdülkerim, Fıkıh (İslâm Hukuku) Usûlü, Trc. Ruhi Özcan, Ankara 1979.

ez-Zeylaî, Osman b. Ali (v. 743/ 1343), Tebyînü'l-Hakâyık Şerhu Kenzi'-Dekaik, Matbaatü'l-Kübra el-Emiriyye, Bulak 1414.

ez-Zuhaylî, Vehbe, el-Fıkhü'l-İslâmi ve Edilletühü, Dârü'l-Fıkr, 3. Baskı, Dımaşk 1409/1984.